

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ
ΣΧΟΛΗ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΙΣΤΟΡΙΑΣ, ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΩΝ ΑΓΑΘΩΝ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΝΕΟΤΕΡΗ ΚΑΙ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΙΣΤΟΡΙΑ:
ΝΕΕΣ ΘΕΩΡΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ»

ΔΙΑΤΡΙΒΗ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗΣ ΕΙΔΙΚΕΥΣΗΣ
ΤΗΣ ΜΑΡΙΑΣ ΜΗΤΣΗ
(Α.Μ.:1012201703019)

Θέμα: «Βουλευτικές εκλογές 1946-1964:
Τα εκλογικά αποτελέσματα στην Μεσσηνία»

Επιβλέπων Καθηγητής: Θανάσης Χρήστου
Συνεπιβλέπων Καθηγητής: Ιάκωβος Μιχαηλίδης
Συνεπιβλέπων Καθηγητής: Σωτήριος Ριζάς

ΚΑΛΑΜΑΤΑ 2021

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Πρόλογος	4
Εισαγωγή	5
Α΄ Κεφάλαιο	
Εκλογές 31 Μαρτίου 1946.....	8
1.1. Ιστορικό πλαίσιο- οι ισορροπίες του πολέμου	8
1.2. Συμφωνία της Βάρκιζας και Λευκή Τρομοκρατία	9
1.3. Πολιτειακό ζήτημα	10
1.4. Πορεία προς τις εκλογές	12
1.5. Πολιτικές δυνάμεις	13
1.6. Αποτελέσματα στην επικράτεια	15
1.7. Αποτελέσματα στην Μεσσηνία.....	17
Β΄ Κεφάλαιο	
Εκλογές 5 Μαρτίου 1950.....	22
2.1. Το τέλος του εμφυλίου- πολιτική αβεβαιότητα.....	22
2.2 Εκλογική αναμέτρηση -αποτελέσματα	24
2.3. Πολιτικοί συσχετισμοί	25
2.4. Αποτελέσματα στην Μεσσηνία.....	26
Γ΄ Κεφάλαιο	
Εκλογές 9 Σεπτεμβρίου 1951.....	31
3.1 Μετά-εκλογικές συμμαχίες και αντιπαλότητες	31
3.2. Ελληνικός συναγεμμός- ΕΔΑ.....	33
3.3. Εκλογικά αποτελέσματα	34
3.4. Εκλογές στην Μεσσηνία.....	35
Δ΄ Κεφάλαιο	
Εκλογές 16 Νοεμβρίου 1952.....	39
4.1. Το έργο της κυβέρνησης Πλαστήρα.....	39
4.2. Εκλογές και αποτελέσματα	40
4.3. Αποτελέσματα στην Μεσσηνία	42
4.3.1. Εκλογική περιφέρεια επαρχίας Καλαμών.....	43
4.3.2. Εκλογική περιφέρεια επαρχίας Μεσσήνης.....	44
4.3.3. Εκλογική περιφέρεια επαρχίας Πυλίας	44

4.3.4 Εκλογική περιφέρεια επαρχίας Τριφυλίας	45
4.3.5. Εκλογική περιφέρεια επαρχίας Ολυμπίας.....	45
4.3.6 Εκλογική περιφέρεια επαρχίας Γορτυνίας	46

Ε΄ Κεφάλαιο

Εκλογές 19 Φεβρουαρίου 1956	48
5.1. Η κυβέρνηση Παπάγου	48
5.2. Αντιπολίτευση.....	50
5.3. Νέος εκλογικός νόμος –νέοι συνδυασμοί	51
5.4. Εκλογές και αποτελέσματα	53
5.5 Αποτελέσματα στην Μεσσηνία.....	54

ΣΤ΄ Κεφάλαιο

Εκλογές 11 Μαΐου 1958.....	57
6.1. Νέα κυβέρνηση Καραμανλή	57
6.2. Εκλογικό σύστημα.....	59
6.3. Εκλογικά αποτελέσματα	60
6.4. Εκλογικά αποτελέσματα στην Μεσσηνία	62

Ζ΄ Κεφάλαιο

Εκλογές 29 Οκτωβρίου 1961	65
7.1. Τρίτη κυβέρνηση Καραμανλή.....	65
7.2. Προς τις εκλογές.....	67
7.3. Εκλογικά αποτελέσματα	69
7.4. Αποτελέσματα στην Μεσσηνία.....	70

Η΄ Κεφάλαιο

Εκλογές 3 Νοεμβρίου 1963	72
8.1. Ανένδοτος αγώνας 1961-1963	72
8.2. Προεκλογική προετοιμασία	73
8.3. Εκλογικά αποτελέσματα	74
8.4. Εκλογικά αποτελέσματα Μεσσηνίας.....	76

Θ΄ Κεφάλαιο

Εκλογές 16 Φεβρουαρίου 1964	78
9.1. Η διαμόρφωση της πολιτικής κατάστασης μετά τις εκλογές του 1963	78
9.2 Εκλογικοί συνδυασμοί και αποτελέσματα	79

9.3. Εκλογικά αποτελέσματα στην Μεσσηνία	81
Επίλογος	83
Πηγές και Βιβλιογραφία.....	86
Παράρτημα	94
Περίληψη	156

Πρόλογος

Οι εκλογικές αναμετρήσεις στην Ελλάδα ήταν πολλές φορές ταραχώδεις, γίνονταν κάτω από συνθήκες που απειλούσαν την δημοκρατία και καθρέφτιζαν με τα αποτελέσματα τους την κοινωνία και την εποχή. Αποτελούν λοιπόν ένα άκρως ενδιαφέρον πεδίο μελέτης στο οποίο συνδυάζεται η ιστορία με την κοινωνιολογία και τις πολιτικές επιστήμες. Επιπλέον μέσα από τα εκλογικά αποτελέσματα οι κοινωνίες εξέφραζαν και εκφράζουν την βούληση τους, διαμορφώνοντας με τις επιλογές τους την καθημερινότητα τους και το μέλλον τους.

Οι επιλογές αυτές σε μια κοινωνία σαν την ελληνική την δεκαετία του 1940 που βγαίνει από την περίοδο της Κατοχής κατακερματισμένη, γεμάτη πάθη, οικονομικά εξαθλιωμένη και άρα εξαρτώμενη δεν είναι πάντα ελεύθερες, ούτε απαραίτητα σωστές. Οι επιλογές αυτές όμως εκφράζουν τις κοινωνικές ζυμώσεις, τις ταξικές αντιπαλότητες, τα ιδεολογικά χάσματα που τελικά σφυρηλάτησαν το πολιτικό σύστημα και την σύγχρονη ελληνική κοινωνία σε κάθε γωνιά της χώρας. Αυτές καθόρισαν την πορεία της Ελλάδας μέσα από μια «καχεκτική Δημοκρατία» στην Χούντα. Θα εξεταστούν λοιπόν αυτές οι επιλογές όπως φαίνονται μέσα από τα εκλογικά αποτελέσματα στην Μεσοημία κυρίως.

Με την ολοκλήρωση της προσπάθειας αυτής θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμότατα τους επιβλέποντες καθηγητές που μου έκαναν την τιμή να είναι μέλη της τριμελούς επιτροπής αξιολόγησης. Ιδιαίτερα νιώθω την ανάγκη να ευχαριστήσω τον Καθηγητή Νεότερης και Σύγχρονης Ιστορίας και Διευθυντή του ομώνυμου μεταπτυχιακού τμήματος, κύριο Θανάση Χρήστου. Οι γνώσεις του και η πολύτιμη επιστημονική του καθοδήγηση, η επιμονή και η υπομονή του καθ' όλη την διάρκεια του μεταπτυχιακού προγράμματος αλλά και της εκπόνησης της εργασίας συνέβαλαν ουσιαστικά στην ολοκλήρωση της. Το ήθος του, το γνήσιο ενδιαφέρον για τους φοιτητές του και η αγάπη του για την ιστορία δεν παύουν να αποτελούν πηγή έμπνευσης.

Εισαγωγή

Η διπλωματική αυτή εργασία έχει ως θέμα τις βουλευτικές εκλογές από το 1946 ως και το 1964 και τα εκλογικά αποτελέσματα στην Μεσσηνία και εκπονείται στο πλαίσιο του Μεταπτυχιακού προγράμματος του τμήματος Ιστορίας Αρχαιολογίας και Διαχείρισης Πολιτισμικών Αγαθών της σχολής Ανθρωπιστικών Επιστημών και Πολιτισμικών Σπουδών του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου, με τίτλο «Νεότερη και Σύγχρονη Ιστορία: Νέες θεωρήσεις και προοπτικές».

Οι πρώτες εκλογές μετά την Κατοχή, του 1946, αποτυπώνουν το πλέγμα της εξουσίας και την ασφυκτική σύνδεση του με την παρουσία των ξένων δυνάμεων, την διάθεση να χρησιμοποιηθεί κάθε μέσο για την δημιουργία μιας ελεγχόμενης κυβέρνησης και τον αποκλεισμό της Αριστεράς από την εξουσία. Οι εκλογικές αναμετρήσεις που ακολούθησαν τον Εμφύλιο έθεταν εκτός νόμου τις πεποιθήσεις αρκετών Ελλήνων και καταδίκάζαν για τις πολιτικές αντιλήψεις τους άλλους τόσους, σε φυλακίσεις, εξορία και θάνατο. Αυτή η κατ' επίφαση δημοκρατία απλώθηκε πάνω από τα προβλήματα που ποτέ δεν λύθηκαν και προσπάθησε να τα εξαλείψει. Έθρεψε το παρακράτος, ενίσχυσε τον στρατό, την ευνοιοκρατία, τις πελατειακές σχέσεις. Ο εμφύλιος μετασηματίστηκε και αφομοιώθηκε από τον πολιτικό λόγο των πολιτευτών μεταφέροντας και διαιωνίζοντας τα προβλήματα του παρελθόντος. Επιπλέον οι ίδιοι οι πολιτικοί δεν μπόρεσαν να ξεπεράσουν τα προσωπικά τους πάθη, την δίψα για εξουσία και το γεγονός πως οι περισσότεροι από αυτούς ήταν μέρος του προβλήματος.

Μέσα σε αυτό το ιστορικό πλαίσιο πραγματικά προβληματίζει το κατά πόσο τα αποτελέσματα των μετέπειτα εκλογών είναι προϊόν ελεύθερης βούλησης και ώριμης σκέψης και σε τι ποσοστό τα επηρεάζουν τα εμφύλια πάθη, οι νέοι διαχωρισμοί που πρόεκυψαν, οι προσωπικότητες που αναδείχτηκαν, οι κοινωνικές παθογένειες που κληροδοτούνταν από γενιά σε γενιά, ο πανταχού παρών ξένος παράγοντας και το παλάτι που προσπαθούσαν να επιβάλλουν την άποψη τους.

Σκοπός της εργασίας είναι λοιπόν να αποτυπωθούν εν συντομία οι πολιτικές εξελίξεις από την μία εκλογική αναμέτρηση στην επόμενη και να εξεταστούν τα εκλογικά αποτελέσματα σαν πρίσμα μέσα από το οποίο προβάλλονται εν τέλει οι κοινωνικές ανακατατάξεις μιας ταραγμένης περιόδου. Η εκλογική παρουσίαση των αποτελεσμάτων στην Μεσσηνία υπογραμμίζει τις ιδιαίτερες παραμέτρους που ισχύουν σε κάθε εκλογική

περιφέρεια και εξαιτίας τους κάποτε οι εκλογικές προτιμήσεις των ψηφοφόρων παρουσιάζονται εντελώς διαφορετικές από την επικράτεια στο σύνολο της, κάποιες φορές πάλι επιβεβαιώνουν τον γενικό κανόνα.

Η εργασία χωρίζεται με βάση τις εκλογικές αναμετρήσεις. Δίνεται αρχικά πριν από κάθε μία το γενικότερο πολιτικό κλίμα της εποχής και το πώς κάθε φορά οδηγηθήκαμε σε εκλογές. Επισημαίνονται στοιχεία που είναι καθοριστικά για την εξέλιξη τους όπως για παράδειγμα το εκλογικό σύστημα που χρησιμοποιήθηκε, η δημιουργία νέων πολιτικών κομμάτων και συνδυασμών ή η εμφάνιση στην πολιτική προσωπικοτήτων που ξεχώρισαν. Στην συνέχεια μέσα από τα στατιστικά στοιχεία παρουσιάζονται τα αποτελέσματα κάθε εκλογικής αναμέτρησης στην επικράτεια και συνδέονται με τα προηγούμενα γεγονότα. Αμέσως μετά αναλύονται τα εκλογικά αποτελέσματα της Μεσσηνίας και συγκρίνονται με αυτά της επικρατείας ενώ γίνεται προσπάθεια να ερμηνευτούν οι όποιες διαφορές ή ομοιότητες τους. Τέλος παρουσιάζονται ακροθιγώς οι πολιτικές προσωπικότητες της Μεσσηνίας που εκλέχτηκαν βουλευτές. Μέσα από την πορεία τους και τις αμφιταλαντεύσεις τους προβάλλει η ρευστή πολιτική πραγματικότητα της εποχής και η σταδιακή διαμόρφωση της μετεμφυλιακής και προδικτατορικής ιδεολογίας.

Το χρονικό πλαίσιο της εργασίας ορίζεται από τις πρώτες εκλογές του 1946 μετά την Κατοχή, περιλαμβάνει τα χρόνια του εμφυλίου και τις αμέσως μετά από αυτά εκλογικές αναμετρήσεις στις οποίες βλέπουμε να αποτυπώνονται όλα τα αδιέξοδα που κληροδότησε ο εμφύλιος στην ελληνική κοινωνία και πολιτική. Εξετάζει το κεντρώο διάστημα με τις εκλογές του 1950 και 1951 και την χαμένη ευκαιρία για ειρήνευση. Ακολουθεί την άνοδο της Δεξιάς πάντα μέσα από το αποτύπωμα τους στις εκλογές του 1952 και μετά του 1956 και 1958. Φτάνει στις εκλογές βίας και νοθείας του 1961 όπου πια έχουν εμπεδωθεί οι βάσεις μιας νέας ακραίας αντικομμουνιστικής και εθνικιστικής συντηρητικής ιδεολογίας. Οι επόμενες δύο εκλογικές αναμετρήσεις, του 1963 και 1964 αποκαλύπτουν την αλλαγή εποχής τον νέο διαιρετικό άξονα, Δεξιάς-αντιδεξιάς, αλλά και τις πολιτικές έριδες, τους ανταγωνισμούς, τις συσσωρευμένες από χρόνια παθογένειες του πολιτικού συστήματος που επέτρεψαν την σταδιακή μετατόπιση προς την δημοκρατική εκτροπή και την Χούντα των Συνταγματαρχών.

Ταυτόχρονα το ενδιαφέρον για την τοπική ιστορία, για τις ιδιαίτερες συνθήκες κάθε τόπου τις οποίες ο μελετητής μπορεί να αφογκραστεί και να αναγνωρίσει σε κάθε πτυχή του σύγχρονου πολιτικού και κοινωνικού βίου θέτουν τα γεωγραφικά όρια της

εργασίας στην Μεσσηνία. Παρουσιάζονται τα εκλογικά αποτελέσματα της περιφέρειας και τα πρόσωπα που ξεχώρισαν σε αυτά και γίνεται μια απόπειρα μέσα από την σύγκριση τους με τα αποτελέσματα επικρατείας να ερμηνευτούν οι διαφορές που προκύπτουν και να συνδεθούν με τον τόπο και την ιστορία του. Θα προκύψει έτσι η εκλογική ταυτότητα της Μεσσηνίας μέσα από την οποία κατανοούμε τις ιδιαιτερότητες της που διαμορφώνουν ακόμα και σήμερα τον εκλογικό «χρωματισμό» της. Παράλληλα θα αποδειχθεί ότι οι όποιες πολιτικές δυσλειτουργίες και αρκετές κοινωνικές παθογένειες που αντιμετωπίζει η σύγχρονη Ελλάδα αποτελούν κομμάτι της εξαιρετικά δύσκολης πορείας της στον χρόνο.

Α΄ Κεφάλαιο

Εκλογές 31 Μαρτίου 1946¹

1.1. Ιστορικό πλαίσιο- οι ισορροπίες του πολέμου

Κατά την διάρκεια της Κατοχής η χώρα βρέθηκε υπό την επιρροή τριών αντίρροπων δυνάμεων. Είναι οι δυνάμεις που μετά την απελευθέρωση ερίζουν για την κατάληψη της εξουσίας. Από την μια η κατοχική κυβέρνηση που σύνδεσε την πορεία της με το Γ΄ Ράιχ και αποτέλεσε τον δημιουργό των ταγμάτων ασφαλείας, όργανο αρχικά των κατακτητών και μετά των αστικών δυνάμεων που συσπειρώνονταν εναντία στην αριστερά. Η εξόριστη κυβέρνηση που είχε την στήριξη των Βρετανών κανένα όμως έρεισμα στην ελληνική κοινωνία αφού σε όλο το διάστημα της Κατοχής παρέμενε επί της ουσίας απύσχα, ενώ παράλληλα εκπροσωπούσε έναν βασιλιά ανεπιθύμητο στους Έλληνες. Τέλος ο τρίτος πόλος, το ΕΑΜ, που είχε την στήριξη του λαού, την δυναμική και την αίγλη της Αντίστασης και στρατιωτικές δυνάμεις - τον ΕΛΑΣ - αλλά αποτελούσε τον κοινό εχθρό των Βρετανών, των αστικών δυνάμεων και όλων εκείνων που δεν επιθυμούσαν καμία αλλαγή στην εξουσία έτσι ώστε να συνεχίσουν να απολαμβάνουν τα προνόμια της. Ταυτόχρονα η Ελλάδα επηρεάζεται από την διεθνή πολιτική σκηνή και βρίσκεται υπό την επιρροή της Βρετανίας και των ΗΠΑ.

Οι πρώτες εμφύλιες συγκρούσεις ξεκίνησαν ήδη πριν από την απελευθέρωση όταν άρχισε να διαφαίνεται και η ήττα του Άξονα. Με απώτερο σκοπό την κατάληψη της εξουσίας οι αστικές δυνάμεις συσπειρώνονται και με την στήριξη της Βρετανίας προχωρούν στην χάραξη μιας κοινής πολιτικής που θα εξάλειφε το ενδεχόμενο να καταλάβει την εξουσία η Αριστερά. Συνειδητοποιώντας όμως το 1943 πως το ΕΑΜ αποτελούσε μια πολύ ισχυρή δύναμη και δεν μπορούσαν απλά να απαλλαγούν από αυτό στράφηκαν στην ιδέα της «Κυβέρνησης Εθνικής Ενότητας» στα πλαίσια της οποίας θα περιοριζόταν το ΕΑΜ και θα ενισχύονταν τα παραδοσιακά πολιτικά κόμματα που θα σχημάτιζαν ενιαίο πολιτικό μέτωπο εναντίον του. Η πολιτική αυτή σφραγίστηκε με το συνέδριο του Λιβάνου.

---

¹ Βλέπε Πίνακες, Παράρτημα , 1.Εκλογές 1946

1.2. Συμφωνία της Βάρκιζας και Λευκή Τρομοκρατία

Η Ελλάδα ταλανίζεται από κοινωνικές αντιλήψεις και πολιτικές πεποιθήσεις που εμφανίστηκαν την περίοδο του Μεσοπολέμου και ευνοήθηκαν κατά την διάρκεια της Κατοχής. Αυτές όμως αποτελούν φενάκη για την έξοδο της από την πολιτική αστάθεια, την οικονομική δυσπραγία και την συνακόλουθη εξάρτηση από εξωτερικές δυνάμεις.

Η αποχώρηση των κατοχικών δυνάμεων πρόσφερε στους Έλληνες μια ανάπαυλα λίγων μόνο ημερών αφού τον Δεκέμβριο του 1944 η πρωτεύουσα γίνεται πεδίο μάχης όπου αναμετρώνται το ΕΑΜ με αντίπαλο την κυβέρνηση και του Βρετανούς. Από την αναμέτρηση αυτή το ΕΑΜ βγαίνει ηττημένο. Οι αντίπαλες δυνάμεις προχωρούν σε ανακωχή και στις 2 Φεβρουαρίου ξεκινούν οι διαπραγματεύσεις για την υπογραφή συμφωνίας μέσα σε ένα εξαιρετικά δυσμενές κλίμα για το ΕΑΜ και την Αριστερά αφού βρίσκεται αντιμέτωπο με μια τεράστια προπαγάνδα δυσφήμισης ενορχηστρωμένη από τους Βρετανούς και τις δυνάμεις της Δεξιάς. Τελικά στις 12 Φεβρουαρίου υπογράφεται η Συμφωνία της Βάρκιζας, της οποίας η εφαρμογή ξεκινά άμεσα.²

Σύμφωνα με το άρθρο 9 ορίζεται ότι μέχρι το τέλος του χρόνου θα γίνει δημοψήφισμα με το οποίο θα λυθεί το πολιτειακό ζήτημα και θα ακολουθήσουν εκλογές για συντακτική συνέλευση ώστε να καταρτηθεί και το νέο Σύνταγμα της χώρας. Επιπλέον και οι δυο αντιπροσωπίες που την υπογράφουν συμφωνούν και ζητούν από τις Συμμαχικές Δυνάμεις να στείλουν παρατηρητές για να εξασφαλιστεί η γνησιότητα του εκλογικού αποτελέσματος. Πρωταρχικός στόχος ήταν η εκλογική διαδικασία να προσφέρει την απαραίτητη νομιμοποίηση του καθεστώτος και των αστικών κομμάτων που μέχρι τότε αντλούσαν το κύρος τους από την Βρετανικό παράγοντα. Οι εκλογές θα οδηγούσαν ένα μεγάλο μέρος του πληθυσμού προς τα αστικά κόμματα και έτσι οι αστικές πολιτικές λύσεις θα είχαν την γενικότερη στήριξη ωθώντας τελικά την Αριστερά και τις δικές της λύσεις στο περιθώριο³.

Η Συμφωνία της Βάρκιζας όμως σηματοδοτεί την έναρξη της λευκής τρομοκρατίας. Με αυτή τερματίζονται οι συγκρούσεις του Δεκεμβρίου 1944 και θεωρητικά τουλάχιστον

² Μαργαρίτης Γιώργος, «Από τον Λίβανο έως την Βάρκιζα», *Ιστορία των Ελλήνων*, Αθήνα 2006, τ. 13, σ. 546-547

³ Μιχάλης Π. Λυμπεράτος, *Στα πρόθυρα του Εμφυλίου πολέμου, Κοινωνική πόλωση, Αριστερά και αστικός κόσμος στη μεταπολεμική Ελλάδα-Από τα Δεκεμβριανά στις εκλογές του 1946*, Αθήνα 2006, σ. 297

μπαίνουν οι βάσεις ώστε σταδιακά να περάσει η χώρα σε μια περίοδο πολιτικής ομαλότητας. Το αμέσως επόμενο διάστημα η πραγματικότητα διαψεύδει τις προσδοκίες.

Η συμφωνία γέννησε μια νέα πολιτική κατάσταση που ευνόησε τις ακρότητες. Η εφαρμογή της αποδεικνύεται προβληματική και οι αιτίες γι αυτό είναι ποικίλες. Οι αστικές δυνάμεις που επιθυμούν να καταλάβουν και πάλι την εξουσία αγωνιούν για την επιρροή που έχει το ΕΑΜ στην κοινωνία. Δεν διστάζουν να συνεργαστούν με παρακρατικές οργανώσεις που στελεχώνονται από όλους εκείνους που κατά την διάρκεια της Κατοχής συνεργάστηκαν με τους κατακτητές. Η κυβέρνηση τις χρησιμοποιεί για να εδραιώσει την εξουσία της και να μηδενίσει τον κίνδυνο ανάληψης της εξουσίας από την Αριστερά εξαφανίζοντάς την. Τους εξασφαλίζει την ατιμωρησία με αποτέλεσμα να δρουν ανεξέλεγκτα εκκαθαρίζοντας κάθε γνωστό μέλος του ΕΑΜ αλλά σταδιακά και κάθε δημοκρατικό στοιχείο. Η κατάσταση επιδεινώνεται από την στιγμή που η κυβέρνηση αδυνατεί να ελέγξει τις ομάδες αυτές.

Η τρομοκρατία αγγίζει κάθε πτυχή του δημόσιου βίου, είτε με την μορφή του παρακράτους, επεισόδια βίας, βιασμοί και φόννοι από τις ομάδες των Χιτών, είτε κρατική, με τον αποκλεισμό των αριστερών από οποιαδήποτε κρατική οικονομική βοήθεια αλλά και οποιαδήποτε μορφή εργασίας που συνδεόταν με τον δημόσιο τομέα. Παράλληλα η δικαιοσύνη αφήνει ατιμώρητους τους δωσίλογους της Κατοχής ενώ εξαπολύεται ένα κύμα δικαστικών διώξεων ενάντια σε οποιονδήποτε συνδέεται με την Αριστερά.

Έτσι βαθαίνει το διχαστικό κλίμα και δημιουργείται μια κατάσταση ασφυκτική. Ιδιαίτερα στην επαρχία όπου τα κοινωνικά φρονήματα των ανθρώπων και η πορεία τους είναι γνωστά η τρομοκρατία αγγίζει ολόκληρες οικογένειες. Για να ξεφύγουν πολλοί κινούνται προς τις πόλεις αλλάζοντας και την πολιτική γεωγραφία όπως θα φανεί και στις εκλογές του 1946. Οι Βρετανοί παίζουν καθοριστικό ρόλο στην πορεία προς τον εμφύλιο ενώ η οικονομική βοήθεια που δέχεται η Ελλάδα σταδιακά εμπλέκει στην πολιτική της και τις ΗΠΑ.

1.3. Πολιτειακό ζήτημα

Η διεξαγωγή δημοψηφίσματος για το πολιτειακό ζήτημα που την δεδομένη στιγμή μεταφράζεται στην επιστροφή του βασιλιά Γεωργίου Β' είναι άμεσα συνδεδεμένη με τις εκλογές του 1946. Η βασιλεία από τα χρόνια της κατοχής αποτελούσε βασικό σημείο

διαπάλης, ενώ όλες σχεδόν οι πολιτικές δυνάμεις είχαν αμφισβητήσει τον Γεώργιο Β'⁴. Οι αστικές δυνάμεις έπρεπε να μείνουν ενωμένες ενάντια στον «εαμικό κίνδυνο» ώστε να τον εξοβελίσουν από την πολιτική σκηνή της χώρας, αλλά για να συμβεί αυτό ήταν απαραίτητο να βρεθεί η χρυσή τομή ανάμεσα στους βασιλικούς και τους δημοκρατικούς. Η επιστροφή βέβαια του βασιλιά ήταν μεγάλης σημασίας και για τις εξωτερικές δυνάμεις, Μεγάλη Βρετανία και ΗΠΑ, που απέβλεπαν στην εξυπηρέτηση των δικών τους συμφερόντων.

Οι εκλογές όμως καθυστερούσαν εξαιτίας της πολιτικής κατάστασης που επικρατούσε με τα αστικά κόμματα να βρίσκονται σε διαρκή σύγκρουση μεταξύ τους. Επιπλέον ο διαλυμένος κρατικός μηχανισμός δεν μπορούσε να εξασφαλίσει ομαλές εκλογές ούτε καν να ενημερώσει έγκαιρα τους εκλογικούς καταλόγους. Η λευκή τρομοκρατία και η δράση του παρακράτους απειλούσε τις δημοκρατικές δυνάμεις στο σύνολο τους σπρώχνοντας αυτές σε συνεργασία με το ΕΑΜ. Επιπλέον η οικονομική δυσπραγία θα μπορούσε να στρέψει ένα μεγάλο μέρος της κοινωνίας προς την Αριστερά. Όλα αυτά καθιστούσαν επισφαλές το εκλογικό αποτέλεσμα πράγμα που οι Βρετανοί δεν ήταν διατεθειμένοι να διακινδυνεύσουν.

Το δημοψήφισμα βρισκόταν σε άμεση σχέση με τις εκλογές και δημιουργούσε έντονα προβλήματα. Οι Βρετανοί επιθυμούσαν την επάνοδο του Γεωργίου Β' στο πρόσωπο του οποίου έβλεπαν τον πιο βέβαιο τρόπο για να εξυπηρετήσουν τα συμφέροντα τους. Ταυτόχρονα από την πλευρά των ΗΠΑ εκφράστηκαν διαφωνίες για την παλινόρθωση της βασιλείας⁵. Επιπλέον οι αντιπαλότητες βασιλικών και δημοκρατικών προκαλούσαν συνεχείς κλυδωνισμούς στην πολιτική ζωή του τόπου.

Η Συμφωνία της Βάρκιζας προέβλεπε την λύση του πολιτειακού ζητήματος, την επιστροφή ή όχι του βασιλιά, με δημοψήφισμα το οποίο θα γινόταν μέσα στο 1945 και θα ακολουθούσαν το ταχύτερο εκλογές για την ανάδειξη Συντακτικής Συνέλευσης⁶. Σε αυτή την περίπτωση όμως υπήρχε ο κίνδυνος να διασπαστούν οι αστικές δυνάμεις αφού οι εκλογές θα γίνονταν πάλι με κύριο ερώτημα την επιστροφή του Γεωργίου. Η αναβολή από την άλλη του δημοψηφίσματος αποτελούσε «κόκκινο πανί» για τους μοναρχικούς που απειλούσαν με διάσπαση της αστικής συμμαχίας σε μια τέτοια περίπτωση.

---

⁴ Νικολακόπουλος Ηλίας, *Των εκλογών τα πάθη*, Αθήνα 2012, σ. 84

⁵ Π. Πιπινέλης, *Γεώργιος Β'*, Αθήνα 1951, σ. 170

⁶ Άρθρο 9 της συνθήκης της Βάρκιζας αναφέρει συγκεκριμένα: «Το ταχύτερον δυνατόν, πάντως δε εντός του τρέχοντος έτους...»

Αρκετοί κεντρικοί πολιτικοί ηγέτες τάσσονταν υπέρ της δημοκρατίας ανάμεσα τους και ο Πλαστήρας που ευνοούσε μια τέτοια εξέλιξη με τις αλλαγές που προωθούσε στον στρατό και στον κρατικό μηχανισμό. Ο Πλαστήρας εξαναγκάζεται ακολούθως σε παραίτηση όταν δημοσιοποιείται μια επιστολή του από την εποχή της κατοχής που έθετε εν αμφιβόλω τον πατριωτισμό του. Η κίνηση αυτή εξυπηρετούσε τους Βρετανούς καθώς οι δημοκρατικοί εκτίθονταν συλλογικά μέσα από το πρόσωπο του Πλαστήρα.

Στις 9 Απριλίου 1945 την πρωθυπουργία αναλαμβάνει ο φιλοβασιλικός Π. Βούλγαρης. Η αδυναμία της κυβέρνησης να συντάξει άμεσα εκλογικούς καταλόγους και να λύσει τεχνικά ζητήματα οδήγησε σε νέα αναβολή του δημοψηφίσματος. Η καθυστέρηση αυτή δυσαρεστούσε τους μοναρχικούς αλλά και απειλούσε την ενότητα των αστικών κομμάτων ενάντια στο ΕΑΜ ειδικά αφού το δεύτερο τηρούσε μια μετριοπαθή στάση και επιδίωκε μια συνεννόηση με το κέντρο. Επιπλέον σε περίπτωση που γίνονταν πρώτα οι εκλογές τα κεντρικά κόμματα θα μπορούσαν να συσπειρωθούν ενάντια στο ΕΑΜ και το ΚΚΕ, να διατηρήσουν τις αντιμοναρχικές τους θέσεις και να μην επιτρέψουν στο ΚΚΕ να γίνει ο μοναδικός εκφραστής τους⁷.

Τον Ιούλιο οι ΗΠΑ με διακοίνωση τους υπέδειξαν στην Βρετανία την πρόταξη των εκλογών και την αναβολή του δημοψηφίσματος⁸. Πράγματι τον Σεπτέμβριο η ελληνική κυβέρνηση αποδέχτηκε κοινή πρόταση της Μεγάλης Βρετανίας, των ΗΠΑ και της Γαλλίας για αναβολή του δημοψηφίσματος έως το 1948. Αντίθετα οι εκλογές ορίστηκαν από την κυβέρνηση Π. Βούλγαρη για τις 20 Ιανουαρίου 1946. Η αντιδράσεις που προέκυψαν οδήγησαν στην παραίτηση του Βούλγαρη. Στις 21 Νοεμβρίου 1945 την πρωθυπουργία αναλαμβάνει ο Θ. Σοφούλης. Το κόμμα όμως των Φιλελευθέρων αντιμετώπιζε πολλά εσωτερικά προβλήματα ενώ η απήχηση του δεν ήταν τόσο μεγάλη.

1.4. Πορεία προς τις εκλογές

Η αδυναμία της κυβέρνησης Σοφούλη να περιορίσει την τρομοκρατία οδήγησε το ΕΑΜ να αποσύρει την ανοχή του στην κυβέρνηση. Ταυτόχρονα οι δυσκολίες να συνταχθούν έγκυροι εκλογικοί κατάλογοι υπαγόρευαν μια νέα αναβολή των εκλογών. Πράγματι ο

⁷ Μιχάλης Π. Λυμπεράτος, *ό. π.*, σ. 306

⁸ *Κομμουνιστική επιθεώρηση*, αρ.41, Σεπτέμβριος 1945, 807 και 846, αρ.42, Οκτώβριος 1945, 988-989

Σοφούλης ζήτησε από τους Βρετανούς να αναβληθούν για τις 15 Απριλίου 1946. Μετά από πιέσεις των Βρετανών τελικά ορίστηκαν για τις 31 Μαρτίου 1946 χωρίς να υπάρχει καμία εγγύηση ότι μέχρι τότε η κατάσταση θα έχει εξομαλυνθεί. Από αυτές θα προέκυπτε αναθεωρητική Βουλή⁹ αντίθετα με ότι είχε συμφωνηθεί.¹⁰

Οι αντιδράσεις που ξεσήκωσε η απόφαση αυτή στο εσωτερικό ήταν τεράστιες τόσο από την Αριστερά όσο και από Φιλοβασιλικά κόμματα. Οι κινήσεις όμως της κυβέρνησης προκάλεσαν αντιδράσεις και στο εξωτερικό αφού από την μια προκηρύσσονταν εκλογές από την άλλη ο Σοφιανόπουλος ζητούσε την παρέμβαση ακόμα και της Σοβιετικής ένωσης για την αναβολή τους¹¹. Το κύρος της κυβέρνησης είχε πληγεί ανεπανόρθωτα. Ένας ένας άρχισαν να παραιτούνται οι υπουργοί της κυβέρνησης, ενώ ο ίδιος ο Σοφούλης δήλωσε ότι δεν είχε καμία ευθύνη για την επιτυχία των εκλογών τις οποίες έπρεπε να επωμιστούν οι Βρετανοί και οι Αμερικανοί.

Για την επιτήρηση της διεξαγωγής των εκλογών συστάθηκε όπως προβλεπόταν και από την Συμφωνία της Βάρκιζας «Συμμαχική αποστολή για την παρακολούθηση των ελληνικών εκλογών», η AMFOGE (Allied Mission to Observe the Greek Elections). Αποτελούνταν από Βρετανούς, Αμερικανούς και Γάλλους παρατηρητές που έφτασαν στην Ελλάδα τον Φεβρουάριο του 1946.

1.5. Πολιτικές δυνάμεις¹²

Οι εκλογές αυτές κύριο στόχο είχαν τον εξοβελισμό της αριστεράς από την πολιτική σκηνή. Παρόλα αυτά η τρομοκρατία που είχε ξεφύγει από κάθε έλεγχο, η αδυναμία των αστικών κομμάτων να βρουν κοινό πεδίο και οι προσωπικές φιλοδοξίες των στελεχών τους, δεν επέτρεψαν να τηρηθεί το ενιαίο μέτωπο ενάντια στο ΕΑΜ και το ΚΚΕ. Τα κόμματα της Αριστεράς και της Κεντροαριστεράς αποφάσισαν να απέχουν από την εκλογές αφού όχι μόνο δεν υπήρχε καμία εγγύηση πως θα είναι αδιάβλητες αλλά αντίθετα τα φαινόμενα τρομοκρατίας οξύνονταν όσο πλησίαζε η ώρα της εκλογικής αναμέτρησης. Με

⁹ ΦΕΚ Α/29.1.1946

¹⁰ Συμφωνία της Βάρκιζας, άρθρο 9

¹¹ Μιγάλης Π. Λυμπεράτος, *ό. π.*, σελ.360

¹² Βουλή των Ελλήνων, Διεύθυνσις Διοικητικού, Τμήμα Μητρώου Βουλευτών, *Μητρώον Γερουσιαστών και Βουλευτών (1929-1974)*, Αθήναι 1977, σ. 87

αυτή τους την κίνηση ήλπιζαν πως θα μπορούσαν να καταγγείλουν το αποτέλεσμα ως μη έγκυρο.

Τα κόμματα που απέχουν είναι: α) το κόμμα Αριστερών Φιλελευθέρων με επικεφαλής τον Στ. Χατζήμπεη και τον Ν. Γρηγοριάδη (ένα μέρος του κόμματος των Φιλελευθέρων που συνεργαζόταν στενά με το ΕΑΜ. Οι Φιλελεύθεροι σε αυτές τις εκλογές κατακερματίστηκαν φανερώνοντας τις διαφορετικές απόψεις των στελεχών του) β) η Ένωση Δημοκρατικών Αριστερών με αρχηγό τον Ι. Σοφιανόπουλο γ) το Σοσιαλιστικό κόμμα-ΕΛΔ με πρόεδρο τον Αλ. Σβώλο και γραμματέα τον Ηλ. Τσιριμώκο που επιδίωκε να εκφράσει όσους συμμετείχαν στο ΕΑΜ αλλά είχαν διαχωρίσει την θέση τους με το ΚΚΕ μετά τα Δεκεμβριανά. δ) τέλος ο πολιτικός συνασπισμός των κομμάτων του ΕΑΜ τα οποία πλέον είχαν διαχωριστεί και δεν αποτελούσαν οργάνωση δηλαδή το Κομμουνιστικό Κόμμα Ελλάδος, το Αγροτικό κόμμα με πρόεδρο τον Κ. Γαβριηλίδη, το Σοσιαλιστικό κόμμα Ελλάδος με πρόεδρο τον Ι. Πασαλίδη το Δημοκρατικό Ριζοσπαστικό κόμμα με τον Μιχ. Κύρκο και την Δημοκρατική Ένωση που εκπροσωπούσαν από τον Στ. Κρητικάς.¹³ Τα κόμματα αυτά με τις Ενώσεις Δημοκρατικών Συλλόγων έθεσαν κοινά αιτήματα και προϋποθέσεις για την διεξαγωγή των εκλογών και όταν αυτά δεν τηρήθηκαν συνεργάστηκαν στην εκστρατεία αποχής.

Απείχαν επιπλέον το Προοδευτικό κόμμα με αρχηγό τον Γ. Καφαντάρη, και πολιτευτές που ανήκαν στην βενιζελική παράταξη, το Αγροτικό κόμμα με τον Αλ. Μπαλτατζή και μετριοπαθείς ομάδες αντιστάσεως της κατοχικής περιόδου.

Τα κόμματα από την άλλη που συμμετείχαν στις εκλογές μπορούν χοντρικά να χωριστούν σε τρεις κατηγορίες με βάση την θέση που υιοθετούσαν σε σχέση με το πολιτειακό και την επάνοδο του Γεωργίου Β΄:

α) στην πρώτη κατηγορία ανήκουν τα κόμματα που υποστήριζαν την επιστροφή του κυρίαρχη δύναμη ήταν η Ηνωμένη Παράταξη Εθνικοφρόνων (ΗΠΕ) που αποτελούσε ένα συνασπισμό πολλών δυνάμεων με βάση το Λαϊκό κόμμα την αρχηγία του οποίου είχε αναλάβει μια τετραμελής Διοικούσα Επιτροπή με επικεφαλής τον Κ. Τσαλδάρη. Την συμμαχία συμπλήρωναν το Κόμμα Φιλελευθέρων με αρχηγό τον Στ. Γονατά, το Μεταρρυθμιστικό κόμμα με αρχηγό τον Απ. Αλεξανδρή και έξι ακόμα μικρές ομάδες. Την

¹³ Νικολακόπουλος Ηλίας, *ό. π.*, σελ.94-95

επιστροφή του Γεωργίου υποστήριζαν επίσης το Εθνικό Κόμμα Ελλάδος (ΕΚΕ) με αρχηγό τον Ναπολέοντα Ζέρβα και η Ένωση Εθνικοφρόνων με επικεφαλής τον Θ. Τουρκοβασίλη.

β) στην δεύτερη ομάδα ανήκουν τα κόμματα που απέφευγαν να πάρουν ξεκάθαρη θέση σε σχέση με το πολιτειακό. Σε αυτά ανήκουν το Δημοκρατικό Σοσιαλιστικό κόμμα με αρχηγό τον Γ. Παπανδρέου, το Κόμμα Βενιζελικών Φιλελευθέρων το οποίο αποχώρησε από το κόμμα Φιλελευθέρων και είχε αρχηγό τον Σοφοκλή Βενιζέλο και το Εθνικό Ενωτικό κόμμα με τον Π. Κανελλόπουλο. Τα παραπάνω κόμματα συνασπίστηκαν και δημιούργησαν την Εθνική πολιτική Ένωση (ΕΠΕ).

γ) στην κατηγορία αυτή βρίσκονται τα κόμματα που διαφωνούσαν με την επάνοδο του Γεωργίου. Την άποψη αυτή εκφράζουν το κόμμα των Φιλελευθέρων(μιας μερίδας μόνο) με αρχηγό τον Θ. Σοφούλη και η Ένωσις Αγροτικών κομμάτων με αρχηγό τον Αλέξανδρο Μυλωνά.¹⁴

1.6. Αποτελέσματα στην επικράτεια¹⁵

Συνολικά στις εκλογές ψήφισαν 1.121.696 πολίτες. Τα άκυρα ψηφοδέλτια αποτέλεσαν το 1,18% (13.223 ψήφοι). Νικήτρια δύναμη αναδείχτηκαν οι Ηνωμένη Παράταξις Εθνικοφρόνων καταλαμβάνοντας 206 έδρες (610.995 ψήφους) σε σύνολο 354. Σε δεύτερη δύναμη αναδείχτηκε η Εθνική Πολιτική Ένωσις με 68 έδρες (213.721 ψήφους), το κόμμα των Φιλελευθέρων με 48 έδρες (159.525 ψήφους) τέταρτη δύναμη ήταν το Εθνικό κόμμα Ελλάδος με 20 έδρες (ψήφοι 66.027) και ακολούθησε η Ένωσις Εθνικοφρόνων με 9 έδρες (32.538 ψήφους). Μια έδρα πήρε η Ένωσις Αγροτικών κομμάτων (7.447 ψήφοι). Οι υπόλοιπες 2 έδρες πάρθηκαν από ανεξάρτητους υποψηφίους. Το εκλογικό σύστημα που ακολουθήθηκε ήταν απλή αναλογική¹⁶ καθώς η απόφαση των αριστερών κομμάτων να απέχουν διευκόλυνε την Δεξιά που είχε σίγουρη την νίκη της. Αξιοπρόσεχτο είναι το

¹⁴Νικολακόπουλος Ηλίας, *Κόμματα και βουλευτικές εκλογές στην Ελλάδα 1946-1964, Η εκλογική γεωγραφία των δυνάμεων*, Αθήνα 2000, σ. 133-134

¹⁵ Υπουργείον Εθνικής Οικονομίας , Γενική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδας, *Στατιστική των βουλευτικών εκλογών της 31ης Μαρτίου 1946*, Αθήναι 1947,σελ. ε' -ιθ', κβ', κδ', κε', κη' -λα', λβ', λγ'

¹⁶ ΦΕΚ71/27-2-46

γεγονός ότι εκλέγεται στην Βουλή του 1946 ολόκληρος σχεδόν ο πυρήνας του μεταπολεμικού πολιτικού προσωπικού που θα δράσει ως και το 1974.¹⁷

Το μεγαλύτερο πρόβλημα σε σχέση με τα αποτελέσματα στις εκλογές αυτές ήταν ο υπολογισμός της αποχής καθώς αυτή θα φανέρωνε και την πραγματική δύναμη της Αριστεράς. Σε περίπτωση δε που αποδεικνυόταν ιδιαίτερα μεγάλος θα έθετε το αποτέλεσμα τους υπό αμφισβήτηση. Τον έλεγχο των εκλογών ανέλαβε η AMFOGE (Allied Mission to Observe the Greek elections) που αποτελούνταν από 1.155 άτομα κυρίως Αμερικανούς και Βρετανούς. Η Επιτροπή βέβαια λειτούργησε περισσότερο ως νομιμοποιητικό όργανο των εκλογών παρά βοήθησε στην ομαλή διεξαγωγή τους. Στις εκλογές επικράτησαν οι φιλοβασιλικές δυνάμεις με ποσοστό 64,7%. Ποσοστό όμως που στηρίζεται σε μια διαβλητή διαδικασία και με την αποχή των αριστερών κομμάτων να ορίζεται επίσημα στο 9,3% σύμφωνα με την ίδια την AMFOGE. Με τα σημερινά πάντως στοιχεία αυτή τοποθετείται γύρω στο 25%.¹⁸ Η απόφαση της Αριστεράς όμως να απέχει από τις εκλογές έδωσε την δυνατότητα στις φιλοβασιλικές δυνάμεις να αποκτήσουν αυξημένη πλειοψηφία και ουσιαστικά να μην έχουν αντίπαλο στην βουλή¹⁹. Το αποτέλεσμα των εκλογών προβληματίσε αρχικά τους Βρετανούς οι οποίοι έβλεπαν πως δεξιές και ακροδεξιές δυνάμεις έπαιρναν τον έλεγχο οδηγώντας σε ακραίες πολιτικές επιλογές.

Οι εκλογές του Μαρτίου 1946 είναι οι πρώτες εκλογές της Ελλάδας μετά από μια ολόκληρη δεκαετία, οι πρώτες μετά την απελευθέρωση. Το κλίμα παρόλα αυτά κάτω από το οποίο διεξήχθησαν σε τίποτα δεν θυμίζει ελεύθερο και ευνομούμενο κράτος. Οι εκλογές αυτές ήταν η ευκαιρία της Ελλάδας να περάσει σε μια περίοδο ομαλότητας και πολιτικής σταθερότητας, η τελευταία ευκαιρία για την εξεύρεση μιας συμβιβαστικής λύσης που θα απέτρεπε τα όπλα. Αποδείχθηκαν το αντίθετο, το μοιραίο βήμα προς τον ένοπλο εμφύλιο.

¹⁷ Χριστόφορος Βερναρδάκης, Γιάννης Μαυρής, *Κόμματα και κοινωνικές συμμαχίες στην προδικτατορική Ελλάδα*, Αθήνα 2012, σ. 176-177

¹⁸ Νικολακόπουλος Ηλίας, «Μετά τα Δεκεμβριανά, από την Βάρκιζα ως την παλινόρθωση της βασιλείας», *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού 1770-2000*, Αθήνα 2003, τ. 8, σ. 215

¹⁹ Μαργαρίτης Γιώργος, «Η εμπλοκή στον Εμφύλιο», *Ιστορία των Ελλήνων*, Αθήνα 2006, τ. 13, σ. 600

1.7. Αποτελέσματα στην Μεσσηνία²⁰

Στην επαρχία γενικά είχε εξαπλωθεί η «λευκή τρομοκρατία». Εκεί που οι πολιτικές πεποιθήσεις των ανθρώπων ήταν λίγο πολύ γνωστές οι αριστεροί αλλά και ολόκληρες οι οικογένειες τους κυνηγήθηκαν, κακοποιήθηκαν, πολλοί δολοφονήθηκαν και άλλοι αναγκάστηκαν σε εσωτερική μετανάστευση. Πολλοί ακόμα κατέφυγαν στα βουνά για την προσωπική τους ασφάλεια αποδεχόμενοι το γεγονός ότι ο ένοπλος αγώνας ήταν η μοναδική τους διέξοδος²¹. Όσοι αριστεροί παρέμεναν στην επαρχία προσπαθούσαν να αποφύγουν τις διώξεις. Πριν τις εκλογές οι διώξεις αυτές συμπεριέλαβαν και εκείνους που εκφράζονταν ενάντια στην επιστροφή του Γεωργίου Β' θίγοντας έτσι και τους οπαδούς των κόμματος του κέντρου.²²

Η Πελοπόννησος, περιοχή της Παλαιάς Ελλάδας είναι πιο συντηρητική ιδεολογικά σε σχέση με άλλες περιοχές και το ποσοστό της φιλοβασιλικής παράταξης είναι σε αυτήν μεγαλύτερο από ότι στην υπόλοιπη Ελλάδα. Αυτό επηρέασε από την Κατοχή κιόλας τις σχέσεις των αντιστασιακών ομάδων με την αριστερά και το ΕΑΜ²³. Ο συντηρητικός προσανατολισμός της Πελοποννήσου πρόσφερε στους εμπνευστές των Ταγμάτων μια «φιλόξενη» πολιτικά και ιδεολογικά περιοχή, που οι αξίες της νομιμοφροσύνης και του αντικομμουνισμού διακατείχαν μεγάλο μέρος του πληθυσμού. Από τις αρχές του 1944 οι αντι-εαμικοί κύκλοι της Πελοποννήσου δραστηριοποιούνται προς την κατεύθυνση ίδρυσης Ταγμάτων Ασφαλείας. Επειδή όμως κάτω από τις συνθήκες αυτές τίποτα δεν είναι δεδομένο ξεκινά εκτός από την λειτουργία των κατασταλτικών μηχανισμών και την δράση των αντιαμικών ομάδων μια μεγάλη εκστρατεία αντικομμουνιστικής προπαγάνδας σε μια προσπάθεια να ανακληθούν τα συντηρητικά ανακλαστικά των κατοίκων²⁴.

²⁰ Υπουργείον Εθνικής Οικονομίας, Γενική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδας, *Στατιστική των βουλευτικών εκλογών της 31ης Μαρτίου 1946*, σελ. κε', κη'-λα', λβ'-λγ', 19-20,

Βουλή των Ελλήνων, Διεύθυνσις Διοικητικού, Τμήμα Μητρώου Βουλευτών, *Μητρώον Γερουσιαστών και Βουλευτών (1929-1974)*, Αθήναι 1977, σ. 102-207

²¹ Γ.Θ. Μαυρογορδάτος, «Οι εκλογές και το δημοψήφισμα του 1946 προοίμιο του Εμφυλίου πολέμου», *Η Ελλάδα στη δεκαετία 1940-1950, ένα έθνος σε κρίση*, Αθήνα 2006, σ. 312

²² Ηλίας Νικολακόπουλος, *ό. π.*, σ. 91

²³ Χάγκεν Φλάισερ, *Στέμματα και Σβάστικα, Η Ελλάδα της Κατοχής και της Αντίστασης*, Αθήνα 1995, σ. 99-100

²⁴ Πετρόπουλος Γιώργος, «Τα τάγματα Ασφαλείας στην Πελοπόννησο, ιδεολογικές διαστάσεις και μνημονικός λόγος» διπλωματική εργασία Πάντειο Πανεπιστήμιο κοινωνικών και πολιτικών επιστημών, τμήμα Πολιτικής επιστήμης και Ιστορίας, Αθήνα 2007, σ. 63

Η λευκή τρομοκρατία σε ολόκληρη την Πελοπόννησο έδειχνε το σκληρότερο πρόσωπο της. Παρακρατικές οργανώσεις στων οποίων την ηγεσία βρίσκονταν συνήθως πρώην ταγματασφαλίτες, δρούσαν σε όλη την περιοχή τρομοκρατώντας τον πληθυσμό και διαπράττοντας εγκλήματα. Στην Μεσσηνία χαρακτηριστικό παράδειγμα ο Μαγγανάς (συνεργάτης των Γερμανών) είχε βοηθήσει τους Γερμανούς σε συλλήψεις πολιτών με αποτέλεσμα των θάνατο τους. Αν και είχε ο ίδιος καταδικαστεί σε θάνατο κυκλοφορούσε ελεύθερος ως οπλαρχηγός της Χ.²⁵ Αποκορύφωμα της τρομοκρατίας αποτελεί η κατάληψη της Καλαμάτας από τις δυνάμεις του Μαγγανά την οποία ακολούθησαν επιδρομές και υλικές καταστροφές σε σπίτια και καταστήματα, κακοποιήσεις, βιασμοί και η εκτέλεση 14 πολιτών. Μάλιστα στις 30 Ιανουαρίου 1946 η Μεσσηνία κηρύσσεται σε κατάσταση πολιορκίας και ισχύει ο στρατιωτικός νόμος²⁶. Εν τω μεταξύ οι εφημερίδες της Αριστεράς βρίσκονταν υπό διωγμό καθώς το προηγούμενο διάστημα μέχρι τις εκλογές αντιμετώπιζαν δυσκολίες στην κυκλοφορία τους. Αποτέλεσμα τα γεγονότα να παρουσιάζονται μονόπλευρα ενώ σε κάποιες περιπτώσεις ακόμα και διαστρεβλωμένα. Πάντως οι εφημερίδες και των δυο παρατάξεων ενίσχυαν το εμφυλιακό κλίμα.

Μέσα σε αυτό το κλίμα είναι λογικό ότι η Καλαμάτα αποτελεί μια από τις δύο μόνο πόλεις στις οποίες το ποσοστό της αποχής έπεσε κάτω από το 30%. Στον υπόλοιπο νομό τα ποσοστά της πολιτικής αποχής εξαιτίας της κατάστασης είναι σχεδόν μηδενικά. Τα εκλογικά αποτελέσματα επιβεβαιώνουν ότι πρόκειται για μια περιοχή στην οποία κυριαρχεί η «εθnikοφροσύνη». Όλοι οι βουλευτές που εκλέχτηκαν έχουν στενή σχέση με την Δεξιά. Απόδειξη επιπλέον του ότι κυριαρχεί ο αντικομμουνισμός είναι το ότι κάποιοι από αυτούς βρήκαν την ευκαιρία ενώ είχαν κατηγορηθεί για συνεργασία με τους Γερμανούς ή ανήκαν σε ακραίες ομάδες να αναρριχηθούν στην εξουσία ως ανάχωμα στην πιθανή άνοδο της Αριστεράς.

Στις εκλογές του 1946 στα ψηφοδέλτια της Μεσσηνίας εμφανίζονται πέντε συνδυασμοί η Ηνωμένη Παράταξις Εθnikοφρόνων, η Εθnikή πολιτική Ένωσις, το κόμμα Φιλελευθέρων, το Εθnikό κόμμα Ελλάδος και η Ένωσις Εθnikοφρόνων. Υπάρχουν επίσης 21 ανεξάρτητοι υποψήφιοι (πίνακας). Η περιφέρεια Μεσσηνίας περιλαμβάνει στις εκλογές του 1946 πέντε επαρχίες: Καλαμών, Μεσσήνης, Πυλίας, Τριφυλίας και Ολυμπίας. Ψήφισαν

²⁵ Τάσος Κωστόπουλος, «Η λευκή τρομοκρατία», *Ιστορία των Ελλήνων*, Αθήνα 2006, τ. 13, σ. 583-584

²⁶ Σόλων Νεοκ. Γρηγοριάδης, *Ιστορία της Σύγχρονης Ελλάδας 1941-1974*, Αθήνα 2011, τ. 4, σ.125

50.932 και εκλεχθήκαν 13 βουλευτές αν και η Μεσσηνία είχε 14 έδρες (η μια παρέμεινε αδιάθετη).

Πρώτη σε ψήφους όπως και στα αποτελέσματα Επικρατείας εμφανίζεται η Ηνωμένη παράταξις Εθνικοφρόνων. Συγκέντρωσε 30.274 ψήφους, ποσοστό λίγο μεγαλύτερο από την επικράτεια (Μεσσηνία 60,04% Επικράτεια 55,12%) και εξέλεξε 9 βουλευτές. Ανήκουν όλοι στην αστική τάξη (3 γιατροί, 5 δικηγόροι και 1 καθηγητής Πανεπιστημίου) και οι περισσότεροι ήταν πολιτικά έμπειροι ενώ οι οικογένειες τους σε αρκετές περιπτώσεις συνδέονται με την πολιτική. Από αυτούς 7 προέρχονται από το Λαϊκό κόμμα και 2 από το Κόμμα Εθνικών Φιλελευθέρων(ΚΕΦ).

Από το Λαϊκό κόμμα πρώτος σε ψήφους ο Αλέξανδρος Καλαντζάκος(12.970 ψήφους) που ορίστηκε και Υπουργός Υγιεινής (2 Απριλίου – 4 Νοεμβρίου 1946) από την κυβέρνηση Τσαλδάρη. Είχε λάβει μέρος και στις εκλογές του 1928 όπου εκλέχτηκε βουλευτής Τριφυλίας, το 1932 είχε εκλεγεί στην Γερουσία, το 1935 βουλευτής Μεσσηνίας και επανεκλέχτηκε το 1936. Καταγόταν από πολιτική οικογένεια καθώς οι αδελφοί του Γεώργιος και Νίκος Καλαντζάκος ήταν δήμαρχος Κυπαρισσίας και βουλευτής με το Λαϊκό κόμμα το 1920 αντίστοιχα. Εκλέχτηκε ακόμα ο Πausανίας Λυκουρέζος που αν και είχε λάβει μέρος στις τρεις προηγούμενες εκλογικές αναμετρήσεις δεν είχε καταφέρει να εκλεγεί. Καταγόταν όμως και αυτός από γνωστή πολιτική οικογένεια της Μεσσηνίας. Ο πατέρας του μάλιστα Κων. Λυκουρέζος είχε εκλεγεί βουλευτής Καλαμών(1920) και έπειτα είχε διατελέσει Υπουργός Δικαιοσύνης (κυβέρνηση Στράτου) και Υπουργός Δημοσίου θησαυρού (κυβέρνηση Πρωτοπαπαδάκη). Εκλέχτηκε ακόμα ο Κωνσταντίνος Σκιαδάς(10.994 ψήφους), δικηγόρος από τους Γαργαλιάνους και ανεψιός του Δημάρχου Γαργαλιάνων Νικολάου Σκιαδά. Ο Α.Τσιρώνης που πολιτευόταν από το 1926(Κομμα Ελευθεροφρόνων) και εκλέχτηκε βουλευτής Μεσσηνίας με το ΛΚ το 1932,1935,1936 και βουλευτής Ολυμπίας το 1933. Διετέλεσε υφυπουργός Εργασίας στην κυβέρνηση Δ.Μαζιμου. Εκλέχτηκαν ακόμα ο καθηγητής Πανεπιστημίου Αθηνών Χ. Φουσιάνης(12.107 ψήφους), ο γιατρός Ι.Σαραντάκης(11.835 ψήφους) και ο δικηγόρος Γ.Βορρές(10.352 ψήφους).

Από το ΚΕΦ προήλθαν ο εξίσου έμπειρος πολιτικά Αθ.Περρωτής(10.352 ψήφους) εκλέχτηκε πρώτη φορά βουλευτής Μεσσηνίας στην Β' Αναθεωρητική Βουλή του 1910. Ανέλαβε υπουργός Ταχυδρομείων, Τηλεγράφων και Τηλεφώνων (18 Απριλίου- 2 Οκτωβρίου 1946) στην κυβέρνηση Τσαλδάρη και ο Δ.Κούτσικας(8.919 ψήφους) που είχε

κατηγορηθεί για συνεργασία με τους Γερμανούς κατά την Κατοχή. Ήταν το 1945 επικεφαλής του Εθνικού κόμματος «Χιτών» στην Μεσσηνία²⁷.

Δεύτερο κόμμα αναδείχτηκε η Ένωση Εθνικοφρόνων που έλαβε 23,56% (11.882 ψήφους) ποσοστό εντυπωσιακά μεγαλύτερο από την επικράτεια που είχε μόλις το 2,94% (32.538 ψήφους). Το 1/3 δηλαδή της συνολικής του εκλογικής δύναμης το πήρε στην Μεσσηνία εκλέγοντας και τους 3 από τους 9 συνολικά βουλευτές που εξέλεξε. Το αποτέλεσμα εξηγείται αν ληφθεί υπ' όψη ότι είναι ουσιαστικά ένα περιφερειακό πολιτικό σχήμα που αναπτύχθηκε στην κεντρική και νότια Πελοπόννησο από όπου και κατάγονταν τα βασικά στελέχη του. Στον εκλογικό αυτό συνασπισμό συμμετείχε, το Λαϊκό Αγροτικό κόμμα του Γ. Παμπούκα, τρεις πολιτευτές του Λαϊκού κόμματος (Δ. Γιαννόπουλος, Νικ.Βαρβιτσιώτης, Θ. Πετρινός) και το κόμμα των Εθνικοφρόνων με αρχηγό τον Θ. Τουρκοβασίλη που ήταν και υποψήφιος στην Μεσσηνία.

Ο Θεόδωρος Τουρκοβασίλης αρχηγός και ιδρυτής της Ένωσης Εθνικοφρόνων συγκέντρωσε τις περισσότερες ψήφους(7.251 ψήφους) και εκλέχτηκε. Ανέλαβε τα καθήκοντα του όμως στην Βουλή ως βουλευτής Αρκαδίας εφόσον ως αρχηγός κόμματος είχε κατεβεί ως υποψήφιος και στην Αρκαδία που ήταν η ιδιαίτερη του πατρίδα και είχε συγκεντρώσει εκεί περισσότερες ψήφους. Είχε υπάρξει υποψήφιος του Λαϊκού κόμματος στις εκλογές του 1920 όταν και εκλέχτηκε βουλευτής Αρκαδίας. Αργότερα όμως εντάχτηκε στο Κόμμα Ελευθεροφρόνων του Ι. Μεταξά. Είχε διατελέσει Υπουργός Δικαιοσύνης στις δύο κυβερνήσεις Συνασπισμού από το 1926 ως το 1928 Γερουσιαστής Αρκαδίας (1929) και Υπουργός Παιδείας στην κυβέρνηση συνασπισμού του Π. Τσαλδάρη και στην κυβέρνηση Κονδύλη το 1935. Είχε επίσης διατελέσει Διοικητής της Τράπεζας Ελλάδος στην κατοχική κυβέρνηση του Ιωάννη Ράλλη, μια θέση που διεκδίκησε με ένα υμνητικό υπόμνημα προς τον Χίτλερ²⁸. Επόμενος εκλέχτηκε ο Ν. Σπέντζας(5.508 ψήφους) που καταγόταν από οικογένεια πολιτικών, αφού ο παππούς του και ο πατέρας του ήταν βουλευτές. Ο ίδιος είχε εκλεγεί βουλευτής Τριφυλίας το 1933 και βουλευτής Μεσσηνίας το 1936 με το κόμμα Ελευθεροφρόνων του Ι. Μεταξά. Στην κυβέρνηση Μεταξά διετέλεσε Υπουργός Εθνικής

²⁷ Μπιτσάνης Ηλίας, «Πριν από 60 χρόνια η εκλογή στην Μεσσήνη κρίθηκε για δέκα ψήφους» στην ιστοσελίδα: [eleftheriaonline1.6.2014,https://eleftheriaonline.gr/local/politiki/aftodioikisi/dimoi/item/38563-ekloges-messini](https://eleftheriaonline.gr/local/politiki/aftodioikisi/dimoi/item/38563-ekloges-messini), ημερομηνία προσπέλασης 20.5.2021

²⁸ Τάσος Κωστόπουλος, *Η αυτολογοκριμένη μνήμη. Τα τάρματα ασφαλείας και η μεταπολεμική εθνοκοφροσύνη*, Αθήνα 2005, σ. 100-101

Παιδείας και Θρησκευμάτων οπού και είναι χαρακτηριστική η υβριστική του συμπεριφορά απέναντι στους καθηγητές του Πανεπιστημίου Αθηνών²⁹, την ηθική πίεση και τις γενικότερες απειλές όπως και στην κυβέρνηση Κορυτζή ως τις 18 Απριλίου 1941. Εκλέχτηκαν επίσης ο Ι. Πολυχρονόπουλος(4.105 ψήφους) και ο Κ. Δημητρακόπουλος που ήταν ο αμέσως επόμενος σε ψήφους(και αντικατέστησε τον Θ. Τουρκοβασίλη.

Τρίτη δύναμη στην Μεσσηνία ο Συνδυασμός Εθνικής Πολιτικής Ένωσης με ποσοστό 10,99% (5.514 ψήφους) και έναν εκλεγμένο βουλευτή τον Σταύρο Κωστόπουλο(2.491 ψήφους) που είχε εκλεγεί βουλευτής Μεσσηνίας πρώτη φορά το 1928 και επανεκλέχτηκε σε αρκετές αναμετρήσεις.

Ακολούθησαν το κόμμα των Φιλελευθέρων με ποσοστό 3,56% (1.794 ψήφους) ποσοστό πολύ μικρότερο, σχεδόν το ¼, από εκείνο που είχε το κόμμα στην Επικράτεια (14,39%). Το αποτέλεσμα φανερώνει ότι οι ψηφοφόροι της Μεσσηνίας είχαν σαφέστερα ένα πολύ δεξιότερο προσανατολισμό. Επιπλέον η Μεσσηνία ανήκε στην Παλαιά Ελλάδα όπου η προσήλωση στην βασιλεία ήταν παράδοση. Οι ψήφοι λοιπόν μετατοπίστηκαν προς κόμματα που υποστήριζαν ξεκάθαρα την επάνοδο του Γεωργίου Β'.

Επόμενο σε εκλογική δύναμη βρίσκεται το Εθνικόν Κόμμα Ελλάδος με 1,37% (693 ψήφους), το οποίο δεν κατάφερε να εκλέξει κάποιο βουλευτή. Κανένας από τους ανεξάρτητους βουλευτές που συμμετείχαν δεν κατάφερε να ξεχωρίσει καθώς το ανώτερο ποσοστό το οποίο έλαβε κάποιος ήταν 0,45% δηλαδή 228 ψήφους (Κ. Θανασούλας)

---

²⁹ Χαρίκλεια Μπάλη, «Το Πανεπιστήμιο Αθηνών κατά το διάστημα 1938-1945: η περίπτωση της Νομικής Σχολής», *Διδακτορική διατριβή από Εθνικό Αρχείο Διδακτορικών Διατριβών*, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Αθήνα 2014, σ. 39-40

Β' Κεφάλαιο

Εκλογές 5 Μαρτίου 1950³⁰

2.1. Το τέλος του εμφυλίου- πολιτική αβεβαιότητα

Τον Αύγουστο του 1949 τερματίζεται ο εμφύλιος πόλεμος. Η κυβέρνηση «εθνικής ενότητας», η κυβέρνηση δηλαδή συνεργασίας Φιλελευθέρων και Λαϊκών που είχε συγκροτηθεί αρχικά τον Σεπτέμβριο του 1947 για να διαχειριστεί τις εμφύλιες διαμάχες, είχε ολοκληρώσει το έργο της, παρ' όλες τις προστριβές ανάμεσα στα δύο κόμματα, κυρίως χάρη στην στήριξη των Αμερικανών.³¹ Η χώρα μετά από μια δεκαετία πολεμικών συγκρούσεων φαινόταν να βαδίζει προς μια ομαλότερη περίοδο. Η αγριότητα βέβαια του εμφυλίου πολέμου δεν επρόκειτο να ξεπεραστεί εύκολα. Υπήρχαν εξάλλου ακόμα και ανοιχτά ζητήματα όπως τα διάσπαρτα στρατοδικεία, οι μάχες που συνεχίζονταν με όσα τμήματα του Δημοκρατικού στρατού είχαν απομείνει και η τύχη των πολιτικών κρατουμένων που βρίσκονταν είτε στην εξορία είτε στην φυλακή.

Και πολιτικά όμως η κατάσταση παρέμενε έκρυθμη. Οι πολιτικές δυνάμεις βρέθηκαν αντιμέτωπες με την διαχείριση της στρατιωτικής νίκης την οποία φαινόταν ότι δεν ήξεραν πώς να την εκμεταλλευτούν. Η ήττα της Αριστεράς και η συντριπτική νίκη των εθνικών δυνάμεων άλλαξε τις ισορροπίες καθώς οι νικητές έπρεπε να πάρουν αποφάσεις που θα καθόριζαν ακόμα και την μορφή του καθεστώτος³². Η στρατιωτική επικράτηση έφερνε στο προσκήνιο τον στρατό αφού σε αυτόν πιστώνονταν η οριστική νίκη και το τέλος του πολέμου. Από την άλλη οι πολιτικές δυνάμεις που κυβέρνησαν την ίδια περίοδο έβλεπαν την επιρροή τους να φθαίρεται αφού η αντιμετώπιση του Εμφυλίου και της γενικότερης κατάστασης δημιουργούσε αμφιβολίες για την αποτελεσματικότητά τους.

Όλα αυτά οδηγούσαν στην υιοθέτηση μη κοινοβουλευτικών λύσεων και δικτατορικών σχημάτων. Ο ΙΔΕΑ και άλλες παραστρατιωτικές και φιλοβασιλικές οργανώσεις προωθούσαν την λύση ενός πραξικοπήματος για την αντιμετώπιση του

³⁰ Βλέπε Πίνακες, Παράρτημα, 2.Εκλογές 1950

³¹ Θεόδωρος Σαμπατακάκης, «Εσωτερική πολιτική 1949- 1952», *Ιστορία των Ελλήνων*, Αθήνα 2006, τ. 14, σελ.24

³² Ηλίας Νικολακόπουλος, «Ελεγχόμενη Δημοκρατία, από το τέλος του Εμφυλίου έως την δικτατορία», *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού 1770-2000*, Αθήνα 2003, τ. 9, σ. 9

κομμουνιστικού κινδύνου³³ το οποίο θα μπορούσε για τους περισσότερους να ηγηθεί ο Αλ. Παπάγος. Στην Ελλάδα όμως για να τηρηθούν οι ισορροπίες στην διεθνή σκηνή, ακόμα και την περίοδο του Εμφυλίου, παρ' όλες τις αντιξοότητες, την εμφύλια διαμάχη είχε διαχειριστεί ένα, έστω και κατ' επίφαση, κοινοβουλευτικό καθεστώς. Βέβαια την κίνηση Παπάγου φαινόταν να υποστηρίζει μια μεγάλη πολιτική μερίδα, κυρίως από το Λαϊκό κόμμα και ανεξάρτητοι πολιτικοί καθώς και δημοσιογραφικοί οργανισμοί³⁴. Οι κινήσεις αυτές που απειλούσαν τον κοινοβουλευτισμό προκάλεσαν την αντίδραση των ΗΠΑ αλλά και των τριών μεγαλύτερων κομμάτων. Παράλληλα ο στρατηγός Πλαστήρας, εμφανίζεται ξανά ενεργά στην πολιτική σκηνή, τον Δεκέμβριο του 1949 όταν ανακοινώνει την ίδρυση του κόμματος των Προοδευτικών Φιλελευθέρων³⁵.

Η κυβερνητική κρίση στις αρχές του Ιανουαρίου 1950 που προκλήθηκε από τις δηλώσεις του αντιπροέδρου της Βουλής Π. Τσαλδάρη εναντίον του στρατάρχη Παπάγου προκάλεσε την παραίτηση της κυβέρνησης υπό τον Αλέξανδρο Διομήδη στις 6 Ιανουαρίου 1950 που είχε αναλάβει την πρωθυπουργία μετά τον θάνατο του Θεμιστοκλή Σοφούλη (24 Ιουνίου 1949). Ο βασιλιάς Παύλος στράφηκε προς τον φιλοβασιλικό Ι. (Τζων) Θεοτόκη για τον σχηματισμό υπηρεσιακής κυβέρνησης. Η νέα κυβέρνηση διάλυσε την Βουλή και προκήρυξε εκλογές για τις 19 Φεβρουαρίου 1950. Επειδή όμως προέκυψαν διαφωνίες σε σχέση με το εκλογικό σύστημα που θα υιοθετούνταν οι εκλογές αναβλήθηκαν για τις 5 Μαρτίου³⁶, όταν και τελικά έγιναν.

Τον ίδιο μήνα ο Παπάγος δήλωσε ότι δεν θα πολιτευθεί στις εκλογές και σχεδόν ταυτόχρονα αποφασίστηκε να υιοθετηθεί το εκλογικό σύστημα της απλής αναλογικής. Ο στρατιωτικός νόμος άρθηκε και ανεστάλει το Γ' Ψήφισμα προκειμένου να διεξαχθούν ελεύθερα οι εκλογές. Βέβαια αυτό δεν μπορούσε να εξασφαλίσει επί της ουσίας την ελεύθερη διακίνηση ιδεών ούτε και ελεύθερες εκλογές και σίγουρα δεν ανέτρεπε τον ακραίο αντικομμουνισμό. Οι φυλακίσεις, η εξορία και οι βιαιοπραγίες εναντίων των Αριστερών παρέμεναν μια πραγματικότητα (οι εξορισμένοι ξεπερνούσαν τους 13.000, καταδικασμένοι

³³ Παύλος Β. Πετρίδης, « Η μετεμφυλιακή συγκυρία», *Ελευθεροτυπία- Ιστορικά*, 7-12-2000, τεύχος 60, σελ.6

³⁴ Ηλίας Νικολακόπουλος, *Των εκλογών τα πάθη*, σ.105

³⁵ αίτηση ίδρυσης κόμματος ΙΑΜΜ/ΑΝΠ 372, φ. «ΕΟΔΑ-ΕΠΕΚ»

³⁶ Νικολακόπουλος Ηλίας, *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού 1770-2000*, τ 9, σ. 10

σε θάνατο για αδικήματα σχετικά με την δράση του ΚΚΕ 2.289, υπόδικοι 5.425 και φυλακισμένοι 16.738³⁷) αποκλείοντας την ισότιμη συμμετοχή της Αριστεράς στις εκλογές.

2.2 Εκλογική αναμέτρηση -αποτελέσματα³⁸

Η απλή αναλογική, με μόνη διαφορά από το 1946 την μείωση των εδρών σε 250, που τελικά επιλέχτηκε, οδήγησε στην συμμετοχή 29 εκλογικών σχηματισμών³⁹ στις εκλογές. Εφόσον οι εκλογές ήταν οι πρώτες μετά το τέλος του Εμφυλίου και με το δεδομένο της απλής αναλογικής και της ρευστής πολιτικής κατάστασης που επικρατούσε πήραν την μορφή ουσιαστικά της καταγραφής των πολιτικών δυνάμεων και συσχετισμών.

Πρώτο κόμμα αναδείχθηκε και πάλι το Λαϊκό από τον χώρο της Δεξιάς με αρχηγό τον Κ. Τσαλδάρη αλλά με ποσοστό μόλις 18,8% (317.512 ψήφους) καταλαμβάνοντας 62 έδρες, όταν στις προηγούμενες εκλογές, που το Λαϊκό κόμμα είχε κατέβει βέβαια ως συνασπισμός (Ηνωμένη Παράταξις Εθνικοφρόνων), στον οποίο παρόλα αυτά αποτελούσε την μεγαλύτερη δύναμη, είχε 55,12%. Δεύτερο ήλθε το Κόμμα Φιλελευθέρων με τον Σοφοκλή Βενιζέλο που παίρνει ποσοστό 17,24% (291.083 ψήφους) και 56 έδρες. Φαίνεται από τα αποτελέσματα πως Λαϊκό κόμμα και Κόμμα Φιλελευθέρων που είχαν την εξουσία και διαχειρίστηκαν τον Εμφύλιο έφθειραν τις δυνάμεις τους και αποδοκιμάστηκαν συγκεντρώνοντας αθροιστικά μόλις το 36,24%⁴⁰. Καμία δύναμη δεν κατάφερε να αποκτήσει αυτοδυναμία ή έστω να ξεπεράσει το 20%.

Στην συνέχεια η Εθνική Προοδευτική Ένωση Κέντρου (ΕΠΕΚ) στην οποία συμμετείχαν το Κόμμα Προοδευτικών Φιλελευθέρων που είχε ιδρυθεί από τον Ν. Πλαστήρα το 1949, από το Δημοκρατικό Προοδευτικό Κόμμα με τον Εμμ. Τσουδερό και ανεξάρτητους με επικεφαλής τον Γ. Καρτάλη. Πήρε ποσοστό 16,44% (277.739 ψήφους) και κατέλαβε 45 έδρες. Ακολουθεί το Δημοκρατικό Σοσιαλιστικό Κόμμα του Γ. Παπανδρέου που πήρε 10,67% (180.185 ψήφους) και 35 έδρες. Πέμπτη δύναμη η Δημοκρατική Παράταξις με διοικούσα επιτροπή που είχε ιδρυθεί τις παραμονές των εκλογών, μόλις στις 2 Φεβρουαρίου

³⁷ Θεόδωρος Σαμπατακάκης, «Εσωτερική πολιτική 1949- 1952», *Ιστορία των Ελλήνων*, σ.25

³⁸ Υπουργείον Εθνικής Οικονομίας, Γενική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδας, *Στατιστική των βουλευτικών εκλογών της 5^{ης} Μαρτίου 1950, Αθήναι 1951*, σελ.κστ', κη'-κθ', λ'-λα', λβ'-λγ', λδ'-λε'

³⁹ Υπουργείον Εθνικής Οικονομίας, Γενική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδας, *Στατιστική των βουλευτικών εκλογών της 5^{ης} Μαρτίου 1950, Αθήναι 1951*, σελ.κβ', κδ', ε'-κ'

⁴⁰ Γρηγόριος Δαφνής, *Τα ελληνικά πολιτικά κόμματα 1821-1961*, Αθήνα 1961, σ.156

1950. Απαρτίζονταν από Σοσιαλιστικό Κόμμα ΕΛΔ με αρχηγό τον Αλ. Σβόλο, από την Ένωση Δημοκρατικών Αριστερών με αρχηγό τον Ι. Σοφιανόπουλο και το Κόμμα Αριστερών Φιλελευθέρων με τον Νεόκοσμο Γρηγοριάδη. Πήρε ποσοστό 9,7% (163.824 ψήφους) και έλαβε 18 έδρες.

Επόμενη η Πολιτική Ανεξάρτητος Παράταξις με επικεφαλής διοικούσα επιτροπή. Σε αυτήν συμμετείχαν το Κόμμα Εθνικοφρόνων με αρχηγό τον Θ. Τουρκοβασίλη, η Ελληνική Αναγέννησις με τον Κων. Μανιαδάκη και κάποιους ανεξάρτητους. Στον Συνδυασμό συμμετείχαν στελέχη του καθεστώτος της 4^{ης} Αυγούστου τα οποία για αυτόν τον λόγο είχαν αποκλειστεί από την Ηνωμένη Παράταξη Εθνικοφρόνων στις εκλογές του 1946. Πήρε ποσοστό 8,15% (137.618 ψήφους) και κατέλαβε 16 έδρες. Ακολούθησε το Μέτωπον Εθνικής Αναδημιουργίας που αποτελούνταν από το Εθνικό Ενωτικό κόμμα του Π. Κανελλόπουλου, το Πανελλήνιον Εθνικό Κόμμα με τον Αλ. Σακελλαρίου, το Λαϊκό Προοδευτικό κόμμα με αρχηγό τον Ν. Παπαδόπουλο και το Εθνικόν Κόμμα Ελλάδος με αρχηγό τον Ναπολέοντα Ζέρβα. Κέρδισε ποσοστό 3,65% (61.575 ψήφους) κι πήρε 7 έδρες. Ποσοστό 2,62% (44.308 ψήφους) και 3 έδρες πήρε η παράταξη Αγροτών και εργαζομένων την οποία αποτελούσαν ο Συναγερμός Αγροτών και Εργαζομένων με τον Αλ. Μπαλτατζή και το Αγροτικό κόμμα (Εθνικό Προοδευτικό) με τον Αλ. Μυλωνά. Τέλος το Νέον κόμμα με αρχηγό τον Σπ. Μαρκεζίνη κατάφερε να πάρει 1 έδρα με ποσοστό 2,5% (42.157 ψήφους).

2.3. Πολιτικοί συσχετισμοί

Αναλύοντας τα αποτελέσματα με βάση τον χώρο στον οποίο ανήκουν οι πολιτικοί συνδυασμοί, παρατηρείται ότι έκτος από το Λαϊκό κόμμα το οποίο συρρικνώθηκε κατά πολύ στον χώρο της Δεξιάς κατάφεραν να έχουν παρουσία στην Βουλή οι εκπρόσωποι του καθεστώτος της 4^{ης} Αυγούστου με την Πολιτική Ανεξάρτητη Παράταξη, το Μέτωπο Εθνικής Αναδημιουργίας, το Εθνικό κόμμα και Νέο κόμμα συγκεντρώνοντας συνολικά 93 έδρες. Στον χώρο του κέντρου υπάρχει το κόμμα Φιλελευθέρων, η ΕΠΕΚ που στηριζόταν στην επιρροή του Ν. Πλαστήρα και το Δημοκρατικό Σοσιαλιστικό κόμμα που συγκεντρώνουν 136 έδρες.

Τέλος η Αριστερά εμφανίζεται στην Βουλή με την Δημοκρατική Παράταξη στην οποία συσπειρώθηκαν τα κόμματα που στις εκλογές του 1946 είχαν ταχθεί με τις Δυνάμεις του ΕΑΜ και γι' αυτό δεν έγιναν δεκτοί στην ΕΠΕΚ. Αποκλείστηκαν όμως τα κόμματα που

αποτελούσαν μέλη του πολιτικού συνασπισμού του ΕΑΜ την περίοδο 1946- 1947 και δεν είχαν τεθεί εκτός νόμου. Το ΚΚΕ κατέληξε να στηρίξει τους υποψηφίους της Ένωσης Δημοκρατικών Αριστερών και το κόμμα των Αριστερών Φιλελευθέρων οι οποίοι σε Αθήνα, Πειραιά και Θεσσαλονίκη συγκέντρωσαν το 80% των ψήφων της Δημοκρατικής Παράταξης⁴¹. Αντίθετα από την αρχή το ΚΚΕ διαφώνησε με την συμμετοχή του Σοσιαλιστικού Κόμματος ΕΛΔ καθώς τους χαρακτήριζαν αποστάτες, προδότες» αφού στόχος τους πριν από την συγκρότηση της Δημοκρατικής Παράταξης ήταν η συνεργασία με τον Πλαστήρα για τη δημιουργία ενός «δημοκρατικού μετώπου» που θα περιλάμβανε όλες τις αριστερές, προοδευτικές και δημοκρατικές δυνάμεις της χώρας, διαχωρισμένου, όμως από το ΚΚΕ⁴². Γεγονός είναι πάντως πως σύμφωνα με τον Πλουμπίδη το ΚΚΕ δεν διέθετε ούτε τους υποψηφίους που χρειαζόταν για τις θέσεις που του παραχωρούσε η Δημοκρατική Παράταξη. Οι δυνάμεις της όμως επικεντρώνονται στα μεγάλα αστικά κέντρα και εκεί που παρατηρήθηκαν και υψηλά ποσοστά αποχής στις εκλογές του 1946.

2.4. Αποτελέσματα στην Μεσσηνία⁴³

Το κλίμα που επικρατούσε στην επαρχία μετά το τέλος του Εμφυλίου δεν ήταν σε καμία περίπτωση ιδανικό για την διεξαγωγή ελεύθερων εκλογών. Ο εμφύλιος στην Πελοπόννησο ήταν ιδιαίτερα σφοδρός. Το πρώτο αρχηγείο του Δημοκρατικού στρατού στην Πελοπόννησο δημιουργήθηκε από ομάδες καταδιωκόμενων στον Πάρνωνα και στον Ταΰγετο. Το 1947 μια μεγάλη περιοχή της νότιας Πελοποννήσου ελεγχόταν από τον Δημοκρατικό στρατό που έφτασε να αριθμεί στην περιοχή αυτή 4000 αντάρτες. Οι αστικές δυνάμεις ενίσχυσαν τον στρατό στην Πελοπόννησο την οποία και απέκοψαν από την υπόλοιπη Ελλάδα . Ενώ οι μάχες με τους αντάρτες συνεχίζονταν πολίτες συλλαμβάνονταν με την κατηγορία ότι είναι κομμουνιστές και στέλλονταν σε στρατόπεδα συγκέντρωσης και

⁴¹ Ηλίας Νικολακόπουλος, *Των εκλογών τα πάθη*, σ. 112

⁴² Σπύρος Λιναρδάτος, *Από τον Εμφύλιο στην Χούντα, 1952-1955*, Αθήνα 1978, τ. 2, σ. 78-81

⁴³ Υπουργείον Εθνικής Οικονομίας , Γενική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδας, *Στατιστική των βουλευτικών εκλογών της 5^{ης} Μαρτίου 1950*, Αθήνα 1951, σ. κστ', λ'-λα', λβ'-λγ', λδ'-λε', 24-26, 88, 104 και Βουλή των Ελλήνων, Διεύθυνσις Διοικητικού, Τμήμα Μητρώου Βουλευτών, *Μητρώων Γερουσιαστών και Βουλευτών (1929-1974)*, Αθήνα 1977, σ. 102-207

τόπους εξορίας. Στις αρχές του 1949 ο στρατός συγκέντρωσε τις δυνάμεις του στην Πελοπόννησο και προχώρησε σε εκκαθαριστικές επιχειρήσεις⁴⁴.

Μετά από τις αιματηρότατες μάχες το μίσος ανάμεσα στους κομμουνιστές και τους εθνικόφρονες είχε βαθύνει. Όμως ο αποδεκατισμός του Δημοκρατικού Στρατού, οι συλλήψεις αριστερών που συνοδεύτηκαν από την μετανάστευση των οικογενειών τους ενίσχυσαν την εθνικοφροσύνη και τις Δεξιές Δυνάμεις πράγμα που αποτυπώνεται και στα εκλογικά αποτελέσματα του 1950.

Η περιφέρεια Μεσσηνίας το 1950 αποτελείται εκτός από τις επαρχίες Καλαμών, Μεσσήνης, Τριφυλίας Πυλίας (1946) και από δύο ακόμα επαρχίες της Γορτυνίας και της Ολυμπίας. Ψήφισαν 60.974 πολίτες όμως επειδή ο αριθμός των εδρών είχε μειωθεί κατά 104 έδρες η Περιφέρεια εξέλεξε 9 βουλευτές, 6 στην πρώτη κατανομή, δύο στην δεύτερη κατανομή και έναν στην τρίτη. Στην Μεσσηνία δεν εκπροσωπήθηκαν και οι 29 συνδυασμοί που εμφανίστηκαν στις εκλογές. Συμμετείχαν 11 κόμματα, ένας συνδυασμός ανεξαρτήτων (Συνδυασμός Ενώσεως Χωρικών) και 23 ανεξάρτητοι βουλευτές οι πλειοψηφία των οποίων δεν είχε πάρει μέρος στις εκλογές του 1946. Τελικά εκλέχτηκαν δύο βουλευτές από το Λαϊκό κόμμα, δύο από την Πολιτική Ανεξάρτητη Παράταξη, τρεις από το κόμμα Φιλελευθέρων και ένας από την Εθνική προοδευτική Ένωση κέντρου. Οι υποψήφιοι ανήκαν στην αστική τάξη (ένας γιατρός έξι δικηγόροι και ένας αξιωματικός της Χωροφυλακής)

Πρώτο σε ψήφους στην περιφέρεια Μεσσηνίας όπως και στην Επικράτεια είναι το Λαϊκό κόμμα με 12.802 ψήφους και ποσοστό 21,07% λίγο μεγαλύτερο από 18,8% που πήρε στην επικράτεια. Εξέλεξε δύο βουλευτές τον Λ. Καλατζάκο(5.910 ψήφους) που ήρθε πρώτος σε ψήφους όπως και το 1946 όταν είχε εκλεγεί και πάλι. Δεύτερος εκλέχθηκε ο Δ. Λαντζούνης(4.269 ψήφους) που και στις εκλογές του 1946 είχε κατέβει υποψήφιος με την Ηνωμένη Παράταξη Εθνικοφρόνων (Λαϊκό κόμμα) αλλά δεν είχε καταφέρει να εκλεγεί.

Δεύτερη δύναμη αναδεικνύεται η Πολιτική Ανεξάρτητη Παράταξη που πήρε 12.460 ψήφους ποσοστό δηλαδή 20,51 % εντυπωσιακά μεγαλύτερο από αυτό που έλαβε στην επικράτεια (8,15%). Η σύνθεση του συνδυασμού εξηγεί από την μία την επιτυχία του στην Μεσσηνία καθώς σε αυτήν συμμετείχε το κόμμα Εθνικοφρόνων με αρχηγό τον Θ. Τουρκοβασίλη. Το κόμμα Εθνικοφρόνων στις εκλογές του 1946 είχε και πάλι πολύ υψηλά

⁴⁴ Ιστορικό αρχείο της Εθνικής Αντίστασης και του ΔΣΕ

ποσοστά στην περιοχή αφού τα στελέχη του κατάγονταν στην πλειοψηφία τους από την Πελοπόννησο. Από την άλλη το ποσοστό του καθρεφτίζει την εκλογική ταυτότητα των ψηφοφόρων της Μεσσηνίας οι οποίοι σταθερά είναι στραμμένοι προς την Δεξιά και την εθνικοφροσύνη. Με τον συνδυασμό εκλέχτηκαν δύο βουλευτές ο δικηγόρος Ν. Σπέτζας(5.706 ψήφους) που είχε εκλεγεί και στις εκλογές του 1946 και ο αξιωματικός της Χωροφυλακής Γ. Ζάρας(4.905 ψήφους) που με διοικούσε ένα απόσπασμα 140 περίπου ανδρών και συνεργαζόταν με τις Μονάδες Ασφαλείας Υπαίθρου (ΜΑΥ) ενάντια στον Δημοκρατικό στρατό⁴⁵.

Την τρίτη θέση καταλαμβάνει το κόμμα Φιλελευθέρων με 10.517 ψήφους και ποσοστό 17,31 αντίστοιχο περίπου με το πανελλαδικό (κόμμα Φιλελευθέρων επικράτεια 17,24%). Αυξάνει βέβαια πολύ το ποσοστό του σε σχέση με τις εκλογές του 1946 (3,56 %) που δεν είχε καταφέρει να εκλέξει ούτε έναν βουλευτή. Αντίθετα τώρα εκλέγονται 1 βουλευτής στην πρώτη κατανομή και δύο στην δεύτερη. Πρώτος σε ψήφους ο δικηγόρος Σταύρος Κωστόπουλος (7.752 ψήφοι) που στις εκλογές του 1946 είχε κατέβει υποψήφιος στην Μεσσηνία με την Εθνική Πολιτική Ένωση στο κόμμα Βενιζελικών Φιλελευθέρων και είχε εκλεγεί και πάλι. Διετέλεσε Υπουργός Συντονισμού στην κυβέρνηση που προέκυψε από τις εκλογές.

Στην δεύτερη κατανομή εκλέχτηκε βουλευτής με το κόμμα Φιλελευθέρων ο δικηγόρος Κ. Βουδούρης(3.904 ψήφοι) που είχε διατελέσει Διευθυντής στο Υπουργείο Περιθάλψεως. Το 1922- 1923 είχε αναλάβει Νομάρχης Αργολιδο-Κορινθίας Το 1923 και το 1928 είχε εκλεγεί βουλευτής Ολυμπίας με το Εθνικό Δημοκρατικό κόμμα. Στις εκλογές του 1932 εκλέχτηκε βουλευτής Μεσσηνίας με το Αγροτικών Εργατικών Κόμμα. Για ένα σύντομο διάστημα διατέλεσε Υπουργός συγκοινωνιών στην κυβέρνηση Παπαναστασίου (26/5/1932- 5/6/1932) και έπειτα τον Νοέμβριο 1932 ως τον Ιανουάριο 1933 Αντιπρόεδρος της Βουλής. Από το 1945 ως το 1947 ήταν πρόεδρος του ΙΚΑ. Το 1946 ήταν υποψήφιος στην Μεσσηνία με το Κόμμα Φιλελευθέρων αλλά δεν κατάφερε να εκλεγεί. Στην δεύτερη κατανομή εκλέχτηκε ακόμα ο Ι. Μπούτος με 3.426 ψήφους ο οποίος ήταν μόλις 25 ετών καταγόταν όμως από οικογένεια με παράδοση στην πολιτική.

⁴⁵ Αρίστος Καμαρινός, *Ο εμφύλιος πόλεμος στην Πελοπόννησο 1946-1949*, Αθήνα 2000, σ. 422

Τέταρτο αναδείχτηκε το κόμμα του Γεωργίου Παπανδρέου με 6.703 ψήφους και ποσοστό 11,03% περίπου το ίδιο με όσο έλαβε στην επικράτεια (10,67%). Εξέλεξε έναν βουλευτή τον Α. Λαμπρόπουλο (Υπουργός Γεωργίας στην κυβέρνηση Σοφοκλή Βενιζέλου-Γ. Παπανδρέου 1950) που με απόφαση της βουλής αντικατέστησε τον Λεωνίδα Δερτιλή που εκλέχτηκε αντί του παραιτηθέντος Γ. Παπανδρέου. Ο Λαμπρόπουλος (2.049 ψήφους) παραιτήθηκε από την έδρα της Μεσσηνίας καθώς είχε εκλεγεί και σε άλλη περιφέρεια και την έδρα έλαβε τελικά ο Κ. Σπηλιόπουλος (6/7/1950).

Ακολούθησαν το Μέτωπο Εθνικής Αναδημιουργίας με ποσοστό 7,78% (4.725 ψήφους) ελαφρά μεγαλύτερο ποσοστό από ότι έλαβε πανελλαδικά (5,275%) και το Νέον Κόμμα με 7,09% (4.308 ψήφους) ποσοστό σχεδόν τριπλάσιο από αυτό που πήρε στην επικράτεια (2,5%). Το ποσοστό πιθανόν επηρεάστηκε και από τους Π. Λυκουρέζο και τον Δ. Κούτσικα που ήταν υποψήφιοι ενώ το 1946 είχαν εκλεγεί βουλευτές με την ΗΠΕ. Οι συνδυασμοί αυτοί δεν εξέλεξαν όμως κάποιον βουλευτή. Αντίθετα η αμέσως επόμενη σε ψήφους Εθνική προοδευτική Ένωση με ποσοστό μόλις 7% (4.254 ψήφους) ενώ στην επικράτεια ήταν δεύτερη δύναμη με 17,24% κατάφερε με την τρίτη κατανομή να εκλέξει τον Ι. Δημητρόπουλο (2.570 ψήφους).

Τα εκλογικά αποτελέσματα μας δίνουν μια γλαφυρότατη μαρτυρία της κατάστασης που επικρατούσε στην Μεσσηνία. Τα κόμματα της Δεξιάς βγαίνουν κατά πολύ ενισχυμένα αθροίζοντας τα ποσοστά του Λαϊκού κόμματος, της Πολιτικής Ανεξάρτητης Παράταξης του Μετώπου Εθνικής Αναδημιουργίας και του Νέου Κόμματος που βρίσκονται στις πρώτες προτιμήσεις των ψηφοφόρων συγκεντρώνεται το 56,45% των ψήφων. Η ΕΠΕΚ κινείται σε πολύ χαμηλά ποσοστά που δεν συμβαδίζουν με την εκλογική της επιρροή όπως αποτυπώνεται στην υπόλοιπη Ελλάδα. Οι υπόλοιποι εκλογικοί σχηματισμοί του κέντρου που βρίσκονται στις πρώτες θέσεις έχουν ανάλογα ποσοστά με αυτά της επικρατείας (κόμμα Φιλελευθέρων, το κόμμα του Γ. Παπανδρέου).

Εκεί όμως που τα αποτελέσματα είναι εντυπωσιακά είναι στην αποτύπωση της Αριστεράς. Στην επαρχία η κατάσταση ήταν ακόμα επικίνδυνη οι αριστερές δυνάμεις δεν εκπροσωπήθηκαν σε όλες τις περιοχές καθώς απειλούνταν η ακεραιότητα των υποψηφίων της. Γι' αυτό σε όσες δεν μπορούσαν να ψηφίσουν τα κόμματα της Αριστεράς οι ψηφοφόροι επέλεξαν συνήθως να ενισχύσουν την ΕΠΕΚ. Στην Μεσσηνία όμως δεν υπάρχει κανένας σχηματισμός που να εκπροσωπεί την αριστερά αλλά και η ΕΠΕΚ παρουσιάζει πολύ χαμηλά

ποσοστά. Οι εκλογική λοιπόν περιφέρεια είναι σταθερά προσανατολισμένη προς δεξιά και εθνικόφρονα σχήματα.

Γ' Κεφάλαιο

Εκλογές 9 Σεπτεμβρίου 1951⁴⁶

3.1 Μετά-εκλογικές συμμαχίες και αντιπαλότητες

Οι εκλογές του Μαρτίου αποκάλυψαν την αδυναμία των πολιτικών σχηματισμών να σχηματίσουν μια κοινοβουλευτική πλειοψηφία αν δεν συνεργαστούν. Την επόμενη των εκλογών υπάρχουν δυο πιθανές επιλογές για τον σχηματισμό κυβέρνησης. Η πρώτη περιλαμβάνει μια συνεργασία των δύο κόμματος που είχαν την διακυβέρνηση κατά το προηγούμενο διάστημα, του Λαϊκού και το Κόμματος Φιλελευθέρων. Τα κόμματα αυτά αν και είχαν χάσει αρκετή από την δύναμη τους και είχαν περιοριστεί στο 36% εντούτοις είχαν συγκεντρώσει 47% των εδρών της βουλής. Η δεύτερη επιλογή περιελάμβανε την συμμαχία των κομμάτων του Κέντρου, της Εθνικής Προοδευτικής Ένωσης Κέντρου (ΕΠΕΚ), του Κόμματος Φιλελευθέρων και του Δημοκρατικού Προοδευτικού Κόμματος που αθροιστικά είχαν τις 136 από τις 250 έδρες της Βουλής.⁴⁷

Στις 12 Μαρτίου με πρωτοβουλία του Γ. Παπανδρέου ο ίδιος και οι άλλοι τρεις αρχηγοί του Κέντρου, Ν. Πλαστήρας, Σ. Βενιζέλος και Ε. Τσουδερός, συνυπέγραψαν και έστειλαν στον Βασιλιά Παύλο πρακτικό συνεργασίας για τον σχηματισμό κυβέρνησης με αρχηγό τον Ν. Πλαστήρα. Αν και στο κείμενο τους φρόντισαν να καθησυχάζουν όλες τις ανησυχίες του Στέμματος και των Αμερικανών το Στέμμα δεν πείστηκε. Ο βασιλιάς προσπάθησε αντίθετα να διασπάσει την συνεργασία και μετά από καθυστερήσεις έδωσε την εντολή σχηματισμού κυβέρνησης στον Σοφ. Βενιζέλο ο οποίος αθετώντας την συνεργασία που είχε υπογράψει σχημάτισε κυβέρνηση μόνο με τους Φιλελευθέρους, την ΕΕΚ του Π. Κανελλόπουλου⁴⁸ και την στήριξη του Λαϊκού κόμματος και του Ναπολέοντα Ζέρβα.⁴⁹

Η κίνηση αυτή προκάλεσε την έντονη αντίδραση των Αμερικανών που έπειτα από απειλές για διακοπή της χρηματικής βοήθειας προς την Ελλάδα ανάγκασαν τον Σ. Βενιζέλο να παραιτηθεί. Οι Αμερικανοί για πρώτη φορά υποστηρίζουν τον σχηματισμό μιας

⁴⁶ Βλέπε Πίνακες, Παράρτημα , 3.Εκλογές 1951

⁴⁷ Ηλίας Νικολακόπουλος, *Των εκλογών τα πάθη*, σ. 114

⁴⁸ Θεόδωρος Σαμπατακάκης, «Εσωτερική πολιτική 1949- 1952», *Ιστορία των Ελλήνων*, σ. 29

⁴⁹ Ηλίας Νικολακόπουλος, «Οι κυβερνήσεις της περιόδου 1946-1951», *Ελευθεροτυπία- Ιστορικά*, 26 Φεβρουαρίου 2004, τχ. 225, σ. 17

μετριοπαθούς δημοκρατικής διακυβέρνησης στην Ελλάδα που σύμφωνα με τον αρχηγό της Αμερικανικής αποστολής, Γκρίσγουολντ, θα μπορούσε να οδηγήσει στην ειρήνη ενώ όπως πίστευε: « ...δεν μπορείτε να εδραιώσετε την ειρήνη και την ησυχία στην Ελλάδα, στηρίζοντας μια κυβέρνηση στα δεξιά κόμματα. Οι ομάδες αυτές έχουν μια ισχυρή τάση να εξοντώσουν όλους τους Έλληνες που δεν συμφωνούν πολιτικά μαζί τους...»⁵⁰

Στις 15 Απριλίου σχηματίστηκε κυβέρνηση των κομμάτων του Κέντρου, ΕΠΕΚ, Δημοκρατικής Παράταξης και του κόμματός Φιλελευθέρων χωρίς όμως την συμμετοχή του ίδιου του Σ. Βενιζέλου, με αρχηγό τον Πλαστήρα. Η κυβέρνηση αυτή αποτέλεσε μια πρόκληση για την εθνοφοροσύνη των κομμάτων της Δεξιάς αλλά και για τον βασιλιά Παύλο. Τέσσερις μήνες μετά μια δήλωση του Πλαστήρα στους εορτασμούς του δεκαπενταύγουστου στην Τήνο για την κατάργηση της θανατικής ποινής στάθηκε αρκετή για να αποσύρει την στήριξη του το Κόμμα Φιλελευθέρων. Σε αυτό εκτός όμως από την αντιπάθεια του Παύλου και τις προσωπικές αντιθέσεις έπαιξε και η αλλαγή της Αμερικανικής πολιτικής που προκάλεσε η έναρξη του πολέμου στην Κορέα.

Μετά την παραίτηση του Ν. Πλαστήρα η πολιτική κρίση κράτησε για τρεις μήνες. Αρχικά ορκίστηκε πρωθυπουργός ο Σοφ. Βενιζέλος σχηματίζοντας κυβέρνηση Φιλελευθέρων την οποία δυο ημέρες μετά ενίσχυσε ο Γ. Παπανδρέου. Η νέα όμως κυβέρνηση καταψηφίστηκε από την Βουλή τον Σεπτέμβριο και σχηματίστηκε καινούρια στην οποία συμμετείχαν το Κόμμα Φιλελευθέρων, το Λαϊκό Κόμμα και το Δημοκρατικό Σοσιαλιστικό κόμμα με πρωθυπουργό και πάλι τον Σ. Βενιζέλο. Και αυτή η κυβέρνηση της «εθνικής συγκεντρώσεως» ήταν βραχύβια αφού οι συνθήκες στην καθημερινότητα των Ελλήνων γινόταν όλο και χειρότερες. Η οικονομική ενίσχυση της Αμερικής περικόπηκε περίπου 30% αλλά αντίθετα οι στρατιωτικές δαπάνες της χώρας αυξήθηκαν, τα ημερομίσθια και οι μισθοί πάγωσαν ενώ δεν προχώρησε η ίδρυση μεγάλων βιομηχανιών⁵¹.

Τον Οκτώβριο του ίδιου χρόνου μάλιστα ξεσπά οικονομικό σκάνδαλο για καταχρήσεις στον ΟΛΠ στο οποίο φαινόταν να είναι αναμειγμένοι ο γιός και οι συνεργάτες του Κ. Τσαλδάρη. Το Λαϊκό κόμμα απέσυρε την στήριξη του από την κυβέρνηση η οποία διαλύθηκε και σχηματίστηκε την επόμενη κιόλας νέα με πρωθυπουργό

⁵⁰ Π. Παρασκευόπουλος, *Φιλελεύθερα ανοίγματα στην Ελλάδα μετά τον εμφύλιο, Η άνοδος και η πτώση του Πλαστήρα 1947-1967*, Αθήνα 1987, σ. 79

⁵¹ Θεόδωρος Σαμπατακάκης, «Εσωτερική πολιτική 1949- 1952», *Ιστορία των Ελλήνων*, σ.31

και πάλι τον Σ. Βενιζέλο χωρίς το Λαϊκό κόμμα. Την κυβέρνηση στήριξε τελικά η ΕΠΕΚ με τη σύμφωνη γνώμη και των Αμερικανών και υπό την προϋπόθεση ότι θα διεξαχθούν 15 Απριλίου Δημοτικές εκλογές, αλλαγή του εκλογικού νόμου και προκήρυξη βουλευτικών εκλογών.

Η κατάσταση όμως προκάλεσε και κρίση και στο εσωτερικό του Λαϊκού κόμματος το οποίο διασπάστηκε. Από τους 62 βουλευτές του 27 αποχώρησαν και σχημάτισαν ανεξάρτητη κοινοβουλευτική ομάδα. Ανάμεσα τους βρίσκονταν ο Κ. Καραμανλής, ο Γ. Ράλλης, ο Στ. Στεφανόπουλος. Οι βουλευτές αυτοί μαζί με Εθνικό Ενωτικό Κόμμα σχημάτισαν τον Ιανουάριο του 1951 το Λαϊκό Ενωτικό Κόμμα⁵².

3.2. Ελληνικός συναγερμός- ΕΛΑ

Στις 29 Μαΐου 1951 Ο αρχιστράτηγος Παπάγος υποβάλλει οριστικά την παραίτηση του. Το βράδυ της επομένης όταν έγινε γνωστή η παραίτηση του ηγετικά στελέχη του ΙΔΕΑ κατέλαβαν τα γραφεία του ΓΕΕΘΑ και του ΓΕΣ στα παλαιά ανάκτορα και συνεργάτες τους σημαντικές εγκαταστάσεις στο κέντρο της Αθήνας. Όταν ο Παπάγος πληροφορήθηκε τις πραξικοπηματικές κινήσεις διέταξε τις μονάδες να επιστρέψουν στα στρατόπεδα τους.⁵³ Το κίνημα έκανε ξεκάθαρη την έλλειψη εμπιστοσύνης που υπήρχε προς την κυβέρνηση Σ. Βενιζέλου αλλά και την απομάκρυνση του στρατού από τον Βασιλιά. Ο Παύλος φοβόταν την ισχυρή επιρροή του Παπάγου και δεν ήθελε την κάθοδο του στην πολιτική σκηνή.

Οι Αμερικανοί με την σειρά τους στόχευαν στην δημιουργία σταθερότερων κυβερνήσεων που θεωρούσαν ότι θα επιτυγχανόταν εισάγοντας ένα πλειοψηφικό εκλογικό σύστημα⁵⁴. Ο Γ. Παπανδρέου φοβούμενος τις συνέπειες που αυτό θα είχε, σε περίπτωση που ο Παπάγος κατέβαινε πράγματι στις εκλογές, απέσυρε την στήριξη του στην κυβέρνηση για να αποτρέψει την ψήφιση του νέου εκλογικού νόμου. Η κυβέρνηση όμως στηρίχτηκε από την ΕΠΕΚ και το Λαϊκό Κόμμα. Ο εκλογικός νόμος καθιέρωσε ένα μεικτό εκλογικό σύστημα ενισχυμένης αναλογικής. Προκηρύχθηκαν εκλογές για τις 9 Σεπτεμβρίου.

⁵² Θανάσης Διαμαντόπουλος, *Η ελληνική συντηρητική παράταξη: ιστορική προσέγγιση και πολιτικά χαρακτηριστικά. Από το κόμμα των Εθνικοφρόνων του Γούναρη στη Ν.Δ του Έβερτ*, Αθήνα 1994, σ. 21-22

⁵³ Αλέξης Παπαχελάς, *Ο βιασμός της ελληνικής Δημοκρατίας, ο αμερικανικός παράγων 1947- 1967*, Αθήνα 2003, σ. 28

⁵⁴ Απόστολος Διαμαντής, «Ο Παπάγος ανατρέπει το σκηνικό», *Ελευθεροτυπία-Ιστορικά*, τχ.60, 7Δεκεμβρίου 2000, σ. 34

Ο Αλ. Παπάγος στις 6 Αυγούστου ίδρυσε τον Ελληνικό Συναγερμό και ανακοίνωσε την κάθοδο του στις επόμενες εκλογές. Στον ελληνικό Συναγερμό εντάχθηκαν μετά την διάλυση τους το Νέο Κόμμα του Μαρκεζίνη και το Λαϊκό Ενωτικό κόμμα. Ο ελληνικός Συναγερμός προσπάθησε να συσπειρώσει όσους περισσότερου Έλληνες μπορούσε αναμορφώνοντας τον χώρο της Δεξιάς και των εθνικοφρόνων.

Τον ίδιο καιρό, την 1η Αυγούστου 1951, ιδρύεται η Ενιαία Δημοκρατική Αριστερά (ΕΔΑ) με πρόεδρο τον Ι. Πασαλίδη⁵⁵. Αποτελούσε έναν συνασπισμό έξι πολιτικών σχηματισμών αλλά τον κύριο κορμό της αποτελούσε το εκτός νόμου ΚΚΕ. Η ΕΔΑ είναι πολιτικό σχήμα που συγκροτείται με κομμουνιστική πρωτοβουλία και εξασφαλίζει τη συσπείρωση της Αριστεράς, ηττημένης στον Εμφύλιο Πόλεμο, σε ένα μέτωπο που παραπέμπει στον πολιτικό συνασπισμό του ΕΑΜ και την ασφαλή -υπό την έννοια του ελεγχόμενου μετώπου- επανένταξη της κομμουνιστικής Αριστεράς στην πολιτική ζωή⁵⁶.

3.3. Εκλογικά αποτελέσματα⁵⁷

Έτσι όπως είχαν εξελιχθεί τα πράγματα προεκλογικά οι εκλογές του 1951 ήταν σημαντικό ότι θα αποτύπωναν την απήχηση του Ελληνικού Συναγερμού μιας πολιτικής παράταξης διαφορετικής από τις προϋπάρχουσες . Ακόμα θα διαφαινόταν η δυναμική της ΕΔΑ.

Για πρώτη φορά στην Ελλάδα εφαρμόζεται η ενισχυμένη (ρήτρα υψηλού ποσοστού για την δεύτερη κατανομή) αναλογική η οποία όμως επιτρέπει την διαμόρφωση των αποτελεσμάτων με βάση τις επιδιώξεις όσων την ελέγχουν. Υπάρχουν ακόμα τρεις κατανομές με διαφορετικές όμως παραμέτρους⁵⁸. Με το νέο εκλογικό σύστημα ευνοούνται τα μεγαλύτερα κόμματα και υποαντιπροσωπεύονται τα μικρότερα. Με αυτό θα παρεμποδιζόταν η είσοδος της Αριστεράς στη δεύτερη κατανομή, θα υποαντιπροσωπευόταν το Κόμμα Γεωργίου Παπανδρέου και το Λαϊκό Κόμμα θα ήταν το κυρίαρχο από τα κόμματα

⁵⁵ Βουλή των Ελλήνων, Διεύθυνση Διοικητικού, Τμήμα Μητρώου Βουλευτών, *Μητρώον Γερουσιαστών και Βουλευτών (1929-1974)*, Αθήνα 1977, σ. 91

⁵⁶ Ιωάννα Παπαθανασίου, «Όρια και δυναμική της ένταξης στην προδικτατορική ΕΔΑ: απόπειρα καταγραφής της αριθμητικής εμβέλειας, της γεωγραφικής κατανομής και της κοινωνικής σύνθεσης του αριστερού πληθυσμού» *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, Αθήνα 1995, τ 86, σ. 29

⁵⁷ Υπουργείον Εμπορίου, Στατιστική Υπηρεσία, *Στατιστική των βουλευτικών εκλογών της 9ης Σεπτεμβρίου 1951, Τεύχος Πρώτον, Αθήνα 1952*, σελ. κβ', κγ', κστ' - κζ', κη'

⁵⁸ Αστέρη Αθ. Μπούζια, «Οι εκλογικοί νόμοι», *Ελευθεροτυπία -Ιστορικά*, τχ. 225,26 Φεβρουαρίου 2004, σ.44-45

της Δεξιάς. Δηλαδή, όταν συμφώνησαν τα τρία κόμματα για αυτό το εκλογικό σύστημα (Κ.Φ., Λ.Κ. και ΕΠΕΚ) φαινόταν ότι αυτά θα μοιράζονταν τις έδρες της δεύτερης κατανομής. Οι έδρες αυξήθηκαν σε 258. Στις εκλογές ψήφισαν 1.708,904 ψηφοφόροι.

Η συμμετοχή όμως του Παπάγου άλλαξε τα δεδομένα. Πρώτο κόμμα αναδείχτηκε ο Ελληνικός Συναγερμός με ποσοστό 36,53% (624.316 ψήφους) που του έδωσε 114 έδρες στην Βουλή. Το αποτέλεσμα αυτό δεν επιβεβαίωσε τις γενικές προβλέψεις και τους φόβους του Στέμματος για σαρωτική νίκη του Παπάγου. Ο Ελληνικός Συναγερμός κατάφερε να συσπειρώσει την Δεξιά βοηθώντας την να ξεπεράσει τις αντιθέσεις του Διχασμού και να την ενώσει απέναντι στον κίνδυνο της αριστεράς όμως δεν πέτυχε απόλυτη πλειοψηφία. Το Λαϊκό κόμμα το οποίο παραδοσιακά εκπροσωπούσε την Δεξιά και τα εθνικά κόμματα κατάφερε να πάρει δύο μόνο έδρες οδεύοντας προς την διάλυση του.

Η Εθνική Προοδευτική Ένωση Κέντρου με τον Πλαστήρα που πήρε 23,49% (401.379 ψήφους) και κατέλαβε 74 έδρες ανεβάζοντας την δύναμη της 6 περίπου μονάδες σε σχέση με τις εκλογές του 1950. Στην συνέχεια το κόμμα Φιλελευθέρων με 19,04 % (325.390) οριακά υψηλότερο σε σχέση με το 1950 και 57 έδρες. Η ΕΔΑ με πρόεδρο τον Ι. Πασαλίδη αν και συμμετείχε για πρώτη φορά έφτασε στο 10,57% (180.640 ψήφους) παίρνοντας 10 έδρες. Διατήρησε τις δυνάμεις που είχε η Δημοκρατική Παράταξη που είχε μεγαλύτερη επιρροή αλλά κατάφερε να αποκτήσει στηρίγματα και στην επαρχία. Οι 7 από τους βουλευτές που εξελέγησαν ήταν εξόριστοι και όταν η εκλογή τους ακυρώθηκε ένα μήνα μετά αντικαταστάθηκαν από μέλη του ΚΚΕ πράγμα που φανερώνει την εκλογική βάση της ΕΔΑ. Τέλος μια έδρα με 21.009 ψήφους (ποσοστό 1,23%) κατάφερε να πάρει ο Συναγερμός Αγροτών και Εργαζομένων του Αλ. Μπαλατζή που στις προηγούμενες εκλογές είχε κατέβει μαζί με το Αγροτικό Κόμμα ως Παράταξη Αγροτών και Εργαζομένων αν και έχασε την μισή του επιρροή σε σχέση με το 1950 (44.308 ψήφοι).

3.4. Εκλογές στην Μεσσηνία⁵⁹

Στο σύντομο αυτό διάστημα που μεσολάβησε από τις εκλογές του Μαρτίου 1950 ως τον Σεπτέμβριο του 1951 η κατάσταση στην Μεσσηνία δεν μεταβλήθηκε ιδιαίτερα

⁵⁹Υπουργείον Εμπορίου, Στατιστική Υπηρεσία, *Στατιστική των βουλευτικών εκλογών της 9ης Σεπτεμβρίου 1951*, Τεύχος Πρώτον, Αθήναι 1952,σελ.κγ',κστ'-κζ',17-18 και Βουλή των Ελλήνων, Διεύθυνσις Διοικητικού, Τμήμα Μητρώου Βουλευτών, *Μητρώων Γερονσιαστών και Βουλευτών (1929-1974)*, Αθήναι 1977, σ. 102-207

πράγμα που αποτυπώνεται και στα εκλογικά αποτελέσματα. Όπως και το 1950 η περιφέρεια Μεσσηνίας περιλαμβάνει τις επαρχίες Καλαμών, Μεσσήνης, Πυλίας, Τριφυλίας, Ολυμπίας και Γορτυνίας⁶⁰. Στις εκλογές πήραν μέρος πέντε εκλογικά κόμματα και συνασπισμοί και πέντε ανεξάρτητοι υποψήφιοι. Η αλλαγή του εκλογικού νόμου φαίνεται ότι επηρέασε καταλυτικά και μείωσε τον αριθμό των υποψηφίων. Ψήφισαν 62.939 ψηφοφόροι και εκλέχτηκαν 10 βουλευτές.

Πρώτος αναδείχθηκε ο Ελληνικός Συναγερμός όπως και πανελλαδικά. Το ποσοστό του όμως στην Μεσσηνία είναι περίπου 17% μεγαλύτερο από αυτό που έλαβε ο Συναγερμός στην επικράτεια (Μεσσηνία 54,12%, επικράτεια 36,53%). Συγκέντρωσε 34.062 ψήφους και εξέλεξε 5 βουλευτές στην πρώτη κατανομή και έναν επιπλέον στην δεύτερη. Η δυναμική του ΕΣ φάνηκε και σε αυτήν την περιοχή και αποκάλυψε την σταδιακή μετατόπιση του χώρου της Δεξιάς από σχήματα που παραπέμπουν σε διαχωρισμούς του Διχασμού⁶¹ σε εθνικά σχήματα που προβάλλουν τον κίνδυνο του κομμουνισμού και της αριστεράς και την συσπείρωση εναντίον του. Για τον ίδιο λόγο παρατηρείται άλλωστε γενικότερα και μετατόπιση από τον χώρο του Δημοκρατικού Σοσιαλιστικού Κόμματος και της Εθνικής Πολιτικής Ένωσης στον ΕΣ⁶². Παραδοσιακά δεξιά κόμματα που στις προηγούμενες εκλογές πρωτοστατούσαν όπως το Λαϊκό χάνουν τους ψηφοφόρους τους που μετατοπίζονται στον Ελληνικό συναγερμό κυρίως. Κατά συνέπεια το Λαϊκό κόμμα στην Μεσσηνία έρχεται τέταρτο με μόλις 4.261 ψήφους (ποσοστό 6,77% σε αντίθεση με το 21,07% που είχε στις εκλογές του 1950). Παράλληλα χάνει και βουλευτές του καθώς αρκετοί υποψήφιοι του κατεβαίνουν πλέον με τον συνδυασμό του Ελληνικού Συναγερμού.

Από του 6 βουλευτές που εκλέχθηκαν με τον Ελληνικό Συναγερμό πρώτος σε ψήφους (19.662) ήρθε ο Γ. Κοσμάς που ήταν Αντιστράτηγος εν αποστρατεία. Είχε ενταχθεί στον ελληνικό στρατό το 1904 και συμμετείχε στους Βαλκανικούς, στον Α' Παγκόσμιο πόλεμο και προήχθη σε Ταγματάρχη το 1918. Συμμετείχε στην Μικρασιατική εκστρατεία ενώ συνέχισε να ανεβαίνει στην ιεραρχία του στρατού. Το 1940-41 πήρε μέρος στον ελληνοϊταλικό πόλεμο ως Αντιστράτηγος και μετά την εισβολή των Γερμανών συνελήφθηκε και στάλθηκε σε στρατόπεδο στο Νταχάου μαζί με τον Αλ. Παπάγο. Το 1947 υπηρέτησε ως

⁶⁰ Υπουργείον Εμπορίου, Στατιστική Υπηρεσία, *Στατιστική των βουλευτικών εκλογών της 9ης Σεπτεμβρίου 1951*, Τεύχος Δεύτερον, Αθήναι 1952, σ. 250-261

⁶¹ Χριστόφορος Βερναρδάκης, Γιάννης Μαυρής, *ό. π.*, σ. 193

⁶² Ηλίας Νικολακόπουλος, *Των εκλογών τα πάθη*, σ. 121

Γενικός κυβερνήτης Δυτικής Θράκης για έναν χρόνο και το 1948 ορίστηκε επικεφαλής Γενικού Επιτελείου Στρατού. Αποστρατεύτηκε τον Μάρτιο του 1951 και ασχολήθηκε με την πολιτική. Οι εκλογές του 1951 αποτέλεσαν την πρώτη εκλογική του αναμέτρηση.

Ακολούθησε ο Αλ. Καλατζάκος που στις εκλογές του 1950 είχε εκλέγει βουλευτής, μάλιστα είχε έρθει πρώτος σε ψήφους, με το Λαϊκό κόμμα. Η εκλογική του επιρροή πάντως φάνηκε να διπλασιάστηκε σε σχέση με τις προηγούμενες εκλογές (1950: 5.910 ψήφους, 1951: 12.622). Επόμενος εκλέχτηκε ο δικηγόρος Λ. Οικονομόπουλος με 10.598 ψήφους. Στις εκλογές του 1950 ήταν υποψήφιος της Πολιτικής Ανεξάρτητης Παράταξης αλλά δεν είχε καταφέρει να εκλεγεί (3.622 ψήφους). Τρίτος ήταν ο Απ. Σχινάς με 10.580 ψήφους ο οποίος ήταν επίσης το 1950 υποψήφιος με το Λαϊκό κόμμα αλλά δεν είχε εκλεγεί (4.144 ψήφοι). Τελευταίος για την πρώτη κατανομή ήταν ο Πausανίας Λυκουρέζος (9.863 ψήφους) που στις εκλογές του 1950 ήταν υποψήφιος του Νέου κόμματος (1.694 ψήφους) το οποίο δεν είχε εκλέξει βουλευτή στην Μεσσηνία ο ίδιος όμως που καταγόταν από οικογένεια με παράδοση στην πολιτική είχε εκλεγεί βουλευτής Μεσσηνίας το 1946. Στην δεύτερη κατανομή εκλέχτηκε και ο Δ. Λαντζούνης (9.849 ψήφοι) που στις προηγούμενες εκλογές ήταν ο δεύτερος υποψήφιος του Λαϊκού κόμματος που είχε κερδίσει την βουλευτική έδρα (4.269 ψήφοι). Όλοι οι εκλεγέντες βουλευτές με τον ελληνικό Συναγερμό διπλασίασαν και υπερδιπλασίασαν σε κάποιες περιπτώσεις τις προσωπικές τους ψήφους πράγμα που φανερώνει εκτός από την προσωπική τους επιτυχία και στην δυναμική του νέου κόμματος που κατάφερε να συγκεντρώσει τις ψήφους που τα προηγούμενα χρόνια διαμοιράζονταν στα κόμματα εθνικοφροσύνης.

Δεύτερος συνδυασμός ανακηρύχθηκε το κόμμα των Φιλελευθέρων με ποσοστό 21,3% (13.407 ψήφους), 1% περίπου μεγαλύτερο από αυτό που είχε στην επικράτεια. Εξέλεξε δυο βουλευτές τον ιατρό Α. Κοκκέβη (5.473 ψήφους) που στις εκλογές του 1950 είχε έρθει τέταρτος σε ψήφους με το ίδιο κόμμα και δεν είχε εκλεγεί και τον δικηγόρο Β. Τσαπόγα (4.739 ψήφους) που στις εκλογές του 1950 είχε κατέβει ως ανεξάρτητος υποψήφιος (1.538 ψήφους).

Η ΕΠΕΚ που ήρθε τρίτη στην Μεσσηνία φαίνεται ότι αύξησε τα ποσοστά της φτάνοντας στο 12,47% (7% το 1950). Πήρε 7.848 ψήφους και εξέλεξε τον Κ. Βουδούρη στην πρώτη κατανομή με 4.054 ψήφους που στις προηγούμενες εκλογές είχε βγει βουλευτής με το κόμμα των Φιλελευθέρων. Με την δεύτερη κατανομή εξέλεξε τον ΑΘ. Κάβουρα που στις εκλογές του 1950 ήταν υποψήφιος με το μέτωπο Εθνικής Αναδημιουργίας και δεν είχε

εκλεγεί. Αν και αύξησε τα ποσοστά της η επιρροή της ΕΠΕΚ στην Μεσσηνία παραμένει χαμηλή (12,47%) σε σχέση με τα ποσοστά που εμφανίζει στην υπόλοιπη Ελλάδα(23,49%). Η πολιτική της ειρήνευση που ακολούθησε η ΕΠΕΚ και η προσπάθεια για αμνηστία που εντάσσεται στα πλαίσια της αποτέλεσε κόκκινο πανί για τους εθνικόφρονες. Οι πολιτικοί της αντίπαλοι συχνά κατηγορούσαν τον Πλαστήρα για υποχωρητικότητα απέναντι στην κομμουνιστική Αριστερά. Σε μια περιοχή που η αντιπαλότητα των εθνικών και αριστερών δυνάμεων ήταν τόσο οξεία η εκλογική αδυναμία της ΕΠΕΚ ίσως μπορεί να ερμηνευτεί και σαν μια απόρριψη της μετριοπαθέστερης πολιτικής του Πλαστήρα και της προσπάθειας του για άνοιγμα προς την Αριστερά έστω κι αν αυτό ήταν μικρό και καλυπτόταν από την εθνικόφρονα ρητορική που υιοθέτησε τελικά η ΕΠΕΚ.

Οι ανεξάρτητοι υποψήφιοι είχαν μειωθεί αλλά δεν κατάφεραν να αποκτήσουν επιρροή καθώς τα ποσοστά τους ήταν μηδενικά. Εκείνο όμως που αξίζει σχολιασμού είναι η εμφάνιση της Αριστεράς με την Ενιαία Δημοκρατική Παράταξη για πρώτη φορά. Το ποσοστό που πήρε έφτασε το 5,34 % (3.354 ψήφοι) μάλιστα 2 από τους υποψήφιους της (Ι. Δημητρόπουλος, Β. Τσάμης) προέρχονταν από την ΕΠΕΚ επιβεβαιώνοντας ότι στις προηγούμενες εκλογές ένα ποσοστό των Αριστερών ψηφοφόρων ψήφισε την ΕΠΕΚ.

Δ' Κεφάλαιο

Εκλογές 16 Νοεμβρίου 1952⁶³

4.1. Το έργο της κυβέρνησης Πλαστήρα

Το εκλογικό αποτέλεσμα οδηγούσε στον σχηματισμό κυβέρνησης συνεργασίας, έμενε μόνο να ξεκαθαριστεί ποια κόμματα θα συμμετείχαν. Ο βασιλιάς Παύλος πρότεινε να δημιουργηθεί ένα τριμερές κυβερνητικό σχήμα από τα τρία μεγάλα κόμματα με πρωθυπουργό τον Αλ. Παπάγο. Ωστόσο, ο Παπάγος ζήτησε τη διεξαγωγή νέων εκλογών με πλειοψηφικό σύστημα αρνούμενος τη συμμετοχή του στην πρόταση του βασιλιά. Τελικά στις 29 Σεπτεμβρίου ο Πλαστήρας κλήθηκε στα ανάκτορα προκειμένου να λάβει την εντολή σχηματισμού κυβέρνησης με το ΚΦ.

Η κυβέρνηση που σχηματίστηκε ασχολήθηκε με την ψήφιση νέου Συντάγματος το οποίο δημοσιεύτηκε την 1^η Ιανουαρίου 1952 το οποίο όμως ήταν επηρεασμένο από το εμφυλιακό κλίμα. Παράλληλα ολοκληρώθηκε και η διαδικασία ένταξης της χώρας στο ΝΑΤΟ (Φεβρουάριος 1952). Η κυβέρνηση έθεσε ως στόχο την βελτίωση των σχέσεων με την Τουρκία και δεν προώθησε το Κυπριακό ζήτημα στο ΝΑΤΟ, το οποίο όμως σταδιακά εξελισσόταν σε ένα από τα βασικά ζητήματα της πολιτικής ζωής.

Το πολιτικό κλίμα παρέμενε όμως εξαιρετικά ασταθές, εφόσον οι κατακερματισμένες πολιτικές Δυνάμεις που άφηναν χώρο στο Στέμμα να παρεμβαίνει στις εξελίξεις, η αντικομμουνιστική ρητορεία των εθνικοφρόνων που εμπόδιζε κάθε προσπάθεια συμφιλίωσης και η στροφή της αμερικανικής πολιτικής προς την Δεξιά⁶⁴ ώστε να ενισχύσει το αντικομμουνιστικό αίσθημα διατηρούσαν το μετεμφυλιακό κλίμα και ενίσχυαν παρακρατικές οργανώσεις⁶⁵ όπως τον ΙΔΕΑ.

Η κυβέρνηση Πλαστήρα μέσα σε αυτήν την κατάσταση προσπάθησε να προωθήσει μέτρα ειρήνευσης τα οποία τελικά ψήφισε τον Απρίλιο του 1952(ν.2058/1952). Οι περίπου 2000 θανατικές καταδίκες μετατράπηκαν σε ισόβια και απολύθηκαν από τις φυλακές περίπου 8.500 πολιτικοί κρατούμενοι. Την ίδια όμως στιγμή η κυβέρνηση αυτοαναιρούνταν

⁶³ Βλέπε Πίνακες, Παράρτημα , 4.Εκλογές 1952

⁶⁴ Γιώργος Αναστασιάδης, «Η ΕΠΕΚ», *Ελευθεροτυπία- Ιστορικά*, 7.12.2000, τχ. 60, σ.22

⁶⁵ Θεόδωρος Σαμπατακάκης, *Ιστορία των Ελλήνων*, τ. 14, σ. 38

εφόσον συνδύασε αυτά τα μέτρα και την θητεία της με δυο από τις πιο σημαντικές πολιτικές δίκες της μετεμφυλιακής Ελλάδας που συνδέονται με την προσπάθεια κατασκευής κομμουνιστικού κινδύνου ώστε να ενισχυθεί το αντικομμουνιστικό αίσθημα και να δικαιολογηθούν οι διώξεις που θα περιόριζαν την δύναμη της Αριστεράς.

Η πρώτη αφορά στην δική και την εκτέλεση του Νίκου Μπελογιάννη, που έφτασε στην Αθήνα τον Ιούνιο του 1951, με στόχο την εξυγίανση των κομμουνιστικών οργανώσεων. Τον Δεκέμβριο συνελήφθη και μαζί με τον Δ. Μπάτση, τον Ν. Καλούμενο κι τον Ηλ. Αργυριάδη οδηγήθηκαν στο εκτελεστικό απόσπασμα (30 Μαρτίου 1952). Η δεύτερη υπόθεση που έγινε προσπάθεια να συνδεθεί με αυτή του Μπελογιάννη ώστε να τεκμηριώσει την ύπαρξη κομμουνιστικού κινδύνου είναι η υποτιθέμενη διείσδυση των κομμουνιστών στην αεροπορία. Εκ των υστέρων αποδείχθηκε ότι ενορχηστρώθηκε από τον ΙΔΕΑ προκειμένου να γίνει ένα ξεκαθάρισμα των φιλελεύθερων στοιχείων και να επικρατήσουν τα ακραία αντικομμουνιστικά στοιχεία της οργάνωσης στην αεροπορία και παράλληλα με αυτόν τον τρόπο θα αποσταθεροποιούνταν η κυβέρνηση Πλαστήρα⁶⁶.

Στα προβλήματα της κυβέρνησης ήρθε να προστεθεί η ασθένεια του Πλαστήρα τον Μάρτιο του 1952 που τον εμπόδιζε να ασκεί τα καθήκοντα του. Τον Αύγουστο αποχώρησαν από την ΕΠΕΚ τέσσερις βουλευτές με αποτέλεσμα να χάσει την πλειοψηφία στην Βουλή. Ο Ελληνικός Συναγερμός κατέθεσε πρόταση μομφής κατά της κυβέρνησης η οποία όμως κέρδισε την ψηφοφορία αφού υπέρ της ψήφισαν δύο βουλευτές που είχαν εκλεγεί με την ΕΔΑ αλλά είχαν ανεξαρτητοποιηθεί. Η κυβέρνηση αποφάσισε να επαναφέρει το πλειοψηφικό σύστημα και να προχωρήσει στην διενέργεια νέων εκλογών όπως επιθυμούσε ο ΕΣ και οι Αμερικανοί.⁶⁷ Η κυβέρνηση παραιτήθηκε και ανέλαβε η υπηρεσιακή κυβέρνηση υπό τον Δ.Κιουσόπουλο, εισαγγελέα του Αρείου Πάγου.

4.2. Εκλογές και αποτελέσματα⁶⁸

Οι εκλογές προκηρύχθηκαν για τις 16 Νοεμβρίου 1952. Πήραν τον χαρακτήρα αναμέτρησης ανάμεσα στον Ελληνικό Συναγερμό και την ΕΠΕΚ, ανάμεσα στον Παπάγο και

⁶⁶ Θανάσης Κ. Παπαντωνίου, *Η υπόθεση των Αεροπόρων*, Αθήνα 1987, σ. 128

⁶⁷ Παπαγελάς Αλέξης, *ό. π.*, σ. 35

⁶⁸ Υπουργείον Εσωτερικών, Διεύθυνσις Μελετών, *Στατιστική των βουλευτικών εκλογών της 16ης Νοεμβρίου 1952*, Αθήναι 1953, σ. ιθ', κα', κβ', κθ', λα'

τον Πλαστήρα.⁶⁹ Αυτό συσπείρωσε τις πολιτικές παρατάξεις οδηγώντας στον δικομματισμό και την πόλωση. Στην διαμόρφωση του χαρακτήρα των εκλογών συνέβαλε και η καθιέρωση του πλειοψηφικού συστήματος με στενή περιφέρεια⁷⁰ καθώς από τη φύση του το νέο σύστημα αποθάρρυνε την πολυδιάσπαση των κομματικών δυνάμεων και αντίστροφα ευνοούσε τη συσπείρωση των ψηφοφόρων γύρω από τους μεγαλύτερους κομματικούς σχηματισμούς. Χαρακτηριστικό είναι ότι μόνο τρεις κύριοι εκλογικοί συνασπισμοί πήραν μέρος στις εκλογές. Στις εκλογές ψήφισαν 1.600.172 ψηφοφόροι. Έγιναν επαναληπτικές εκλογές στις 29 Μαρτίου 1953 για να διαμοιραστούν οι αδιάθετες έδρες (δεν υπήρχαν επιλαχόντες) όπως οριζόταν από το εκλογικό σύστημα. Οι έδρες αυξήθηκαν σε 300 και για πρώτη φορά οι εκλογικές περιφέρειες ανήλθαν σε 99.

Ο Ελληνικός συναγερμός, αδιαμφισβήτητος νικητής, με τον οποίο συντάχθηκε το σύνολο της παραδοσιακής Δεξιάς, οι περισσότεροι βουλευτές του Λαϊκού κόμματος, ο Γ. Παπανδρέου αλλά και αρκετοί φιλελεύθεροι με επικεφαλής τον Εμ. Τσουδερό (40 υπήρξαν υποψήφιοι στα ψηφοδέλτια του συνδυασμού). Η υποστήριξη του ΕΣ από παραδοσιακά στηρίγματα του βενιζελισμού δείχνει την δημιουργία μια νέας πολιτικής κατάστασης όπου τα προπολεμικά σχήματα του Διχασμού σταματούν να ισχύουν.⁷¹ Παράλληλα η εξασφάλιση της υποστήριξης από εφημερίδες προσκείμενες στη βενιζελική παράταξη όπως «Το Βήμα» και «Τα Νέα»⁷² του συγκροτήματος Λαμπράκη, χάριζαν στον ΕΣ ποσοτικό και ποιοτικό προβάδισμα. Η εκλογική δύναμη του κόμματος έφτασε το 49,2% ενώ χάρη στο πλειοψηφικό πήρε τις 247 από τις 300 έδρες της Βουλής. Το Λαϊκό κόμμα που παραδοσιακά κυριαρχούσε στον δεξιό χώρο έπαψε να αποτελεί υπολογίσιμη δύναμη καθώς πήρε μόνο 1,05%.

Τον χώρο του Κέντρου εκπροσώπησε η Ένωση Κομμάτων Εθνικής Προοδευτικής Ενώσεως Κέντρου –Φιλελευθέρων από τις συνεργαζόμενες δυνάμεις των δύο βασικών εκπροσώπων του κέντρου, της ΕΠΕΚ και του κόμματος Φιλελευθέρων. Με αυτές συνεργάστηκαν το Σοσιαλιστικό κόμμα- ΕΛΔ του Α. Σβώλου και ορισμένοι πολιτικοί προερχόμενοι από τον Συναγερμό Αγροτών Εργαζομένων. Παρόλα αυτά η επιρροή του

⁶⁹ Ηλίας Νικολακόπουλος, *Η καχεκτική Δημοκρατία, κόμματα και βουλευτικές εκλογές 1946-1967*, Αθήνα 2019, σ. 160

⁷⁰ Υπουργείον Εσωτερικών, Διεύθυνσις Μελετών, *Στατιστική των βουλευτικών εκλογών της 16ης Νοεμβρίου 1952*, Αθήναι 1953, σ. ζ'-ιστ'

⁷¹ Χριστόφορος Βερναρδάκης, Γιάννης Μαυρής, *ό. π.*, σ. 218

⁷² Ηλίας Νικολακόπουλος, «Ελεγχόμενη Δημοκρατία, από το τέλος του Εμφυλίου έως την δικτατορία», *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού 1770-2000*, τ. 9, σ. 18

περιορίστηκε και αποτυπώθηκε στα εκλογικά αποτελέσματα με το 34,22% και τις 51 έδρες. Μετεκλογικά προσχώρησαν δύο ακόμη ανεξάρτητοι κεντρώοι βουλευτές, ένας στην ΕΠΕΚ και ένας στο Κόμμα Φιλελεύθερων, ανεβάζοντας τις έδρες του συνδυασμού σε 53.⁷³ Η εκλογική ήττα έπληξε βασικά την κεντροαριστερά.

Η ΕΔΑ (Ενιαία Δημοκρατική Αριστερά) παρόλο που η εκλογική αναμέτρηση ήταν κυρίως μια σύγκρουση Πλαστήρα – Παπάγου και υπήρχε ο κίνδυνος να επικρατήσει ακόμα και για τους ψηφοφόρους της η λογική της χαμένης ψήφου αποφάσισε να κατέβει αυτόνομη στις εκλογές ώστε να διατηρήσει τον έλεγχο της εκλογικής της βάσης. Η στάση της συμπτωνώθηκε στο σύνθημα της «Τι Παπάγος, τι Πλαστήρας». Τα αποτελέσματα (9,55%) φανερώνουν ότι η δύναμη της κινήθηκε στα ίδια επίπεδα με εκείνα των εκλογών του 1951 όμως εξαιτίας του πλειοψηφικού δεν εξέλεξε ούτε έναν βουλευτή. Κατάφερε όμως να εδραιωθεί στο πολιτική σκηνή. Από τις εκλογές προέκυψε η πρώτη σταθερή μονοκομματική κυβέρνηση στην μεταπολεμική Ελλάδα.

Τα επόμενα χρόνια (1953-1954) έγιναν έξι αναπληρωματικές εκλογικές αναμετρήσεις για να καλυφθούν αντίστοιχες έδρες μετά τον θάνατο των βουλευτών που τις κατείχαν. Οι πρώτες αναπληρωματικές εκλογές έγιναν στην Θεσσαλονίκη όπου για πρώτη φορά ψήφισαν οι γυναίκες, οι οποίες αν και με τον εκλογικό νόμο είχαν κατοχυρώσει ήδη το δικαίωμα ψήφου από τον Νοέμβριο του 1952 δεν ψήφισαν τότε καθώς δεν είχε ολοκληρωθεί η διαδικασία κατάρτισης εκλογικών καταλόγων. Σε αυτές αναδείχθηκε και η πρώτη γυναίκα βουλευτής η Ελένη Σκούρα.

4.3. Αποτελέσματα στην Μεσσηνία ⁷⁴

Στις εκλογές αυτές εφαρμόστηκε το πλειοψηφικό σύστημα με στενή περιφέρεια που σημαίνει ότι οι έξι επαρχίες που ανήκαν στην περιφέρεια Μεσσηνίας κατά τις δύο προηγούμενες εκλογικές αναμετρήσεις (1950, 1951) μετατράπηκαν σε αυτόνομες περιφέρειες (99 εκλογικές περιφέρειες σε ολόκληρη την χώρα, για να γίνουν οι απαραίτητες συγκρίσεις παρουσιάζονται και οι έξι αναλυτικά).

⁷³Κλάφης Αντώνης, «Η νίκη του Ελληνικού Συναγερμού», *Καθημερινή* 14.4.2013, <https://www.kathimerini.gr/society/485807/i-niki-toy-ellinikoy-synagermoy/>, ημερομηνία προσπέλασης 21.5.2021

⁷⁴ Βουλή των Ελλήνων, Διεύθυνσις Διοικητικού, Τμήμα Μητρώου Βουλευτών, *Μητρώον Γερουσιαστών και Βουλευτών (1929-1974)*, Αθήναι 1977, σ. 102-207

Επιπλέον σύμφωνα με εκλογικό νόμο του 1952 δεν αναγνωρίζονταν πια τα «κοινά» ψηφοδέλτια τα οποία χρησιμοποιούνταν κατά την διάρκεια του Μεσοπολέμου. Σε εκείνα επιτρεπόταν η αναγραφή χωρίς κανέναν περιορισμό ονομάτων υποψηφίων από διαφορετικούς συνδυασμούς ή μεμονωμένων. Ακόμα δεν αναγνωριζόταν η δυνατότητα διαγραφής υποψηφίων από τον συνδυασμό που ψήφιζε.⁷⁵ Επιτράπηκε όμως η «εκλεκτική εγγραφή» που σημαίνει ότι ο εκλογέας ψήφιζε με κομματικό ψηφοδέλτιο στο οποίο όμως του δινόταν η δυνατότητα να προσθέσει επιπλέον όνομα υποψηφίου από άλλο συνδυασμό. Στις επαρχίες που εξετάζονται που έχουν 2 και 3 έδρες επιτρεπόταν να προσθέσουν ένα μόνο ακόμα όνομα. Αυτό φαίνεται στα εκλογικά αποτελέσματα καθώς οι υποψήφιοι βουλευτές σε αρκετές περιπτώσεις συγκεντρώνουν περισσότερους ψήφους από εκείνους που έχει ο συνδυασμός στον οποίο ανήκουν. Η ΕΔΑ με βάση την απόφαση της να μην παράσχει τη στήριξη της στον εκλογικό συνασπισμό των κεντρικών κομμάτων («Ένωση κομμάτων ΕΠΕΚ.- Φιλελευθέρων»), απέφυγε, καταρχήν, να χρησιμοποιήσει τη δυνατότητα «εκλεκτικής εγγραφής» εκτός από ελάχιστες περιφέρειες.

4.3.1. Εκλογική περιφέρεια επαρχίας Καλαμών⁷⁶

Αναλυτικότερα στην Εκλογική περιφέρεια επαρχίας Καλαμών είχε 3 έδρες. Εμφανίζονται οι τρεις μεγάλοι Συνδυασμοί (ΕΣ, Ένωση Κομμάτων ΕΠΕΚ- Φιλελευθέρων, ΕΔΑ), ο Συνδυασμός Ανεξαρτήτων επαρχίας Καλαμών και 2 ανεξάρτητοι υποψήφιοι. ψήφισαν 13.750 ψηφοφόροι και εκλέχτηκαν τρεις βουλευτές του ΕΣ που πήρε ποσοστό 58,5%(8.010 ψήφους). Πρώτος σε ψήφους ήταν ο ιατρός Ι. Ψαρρέας(8.277 ψήφους), που είχε υπάρξει δημοτικός σύμβουλος Καλαμάτας και πρόεδρος του δημοτικού συμβουλίου. Ακολούθησε ο δικηγόρος Ν. Κάρτσωνας(8.121 ψήφους) που είχε μακρά θητεία στην πολιτική είχε εκλεγεί με το Λαϊκό κόμμα βουλευτής Μεσσηνίας το 1932, βουλευτής Καλαμών το 1933 και πάλι βουλευτής Μεσσηνίας το 1935 και 1936. Τέλος εκλέχτηκε ξανά ο Π. Λυκουρέζος(8.078 ψήφους) που είχε εκλεγεί βουλευτής Μεσσηνίας το 1951 με τον ΕΣ και προερχόταν από το Νέο κόμμα. Έλαβε αρκετά αξιώματα κατά την διάρκεια της θητείας

⁷⁵ Αστέρης Αθ. Μπουζιάς, *Εκλογικό σύστημα και πολιτικές δυνάμεις στην προδικτατορική Ελλάδα, 1952-1967*, Διδακτορική διατριβή από Εθνικό Αρχείο Διδακτορικών Διατριβών, Θεσσαλονίκη 2005, σ. 160-161

⁷⁶ Υπουργείον Εσωτερικών, Διεύθυνσις Μελετών, *Στατιστική των βουλευτικών εκλογών της 16ης Νοεμβρίου 1952*, Αθήνα 1953, σ. 16

του, υπουργός εσωτερικών (από όπου απομακρύνθηκε μετά την παραίτηση του Μαρκεζίνη), προσωρινός υπουργός δικαιοσύνης και υπουργός παρά τη Προεδρία της Κυβερνήσεως. Δεύτερη ήρθε η Ένωση Κομμάτων ΕΠΕΚ –Φιλελευθέρων με ποσοστό 25,29%, η ΕΔΑ κατάφερε να φτάσει στο 5,46% τέλος ο Συνδυασμός Ανεξαρτήτων πήρε 10,6%. Εμφανίστηκαν και δυο μεμονωμένοι υποψήφιοι που απέσπασαν ένα μικρό ποσοστό (Β. Γούλος 1,94%, Α. Κροντήρης 0,05%)

4.3.2. Εκλογική περιφέρεια επαρχίας Μεσσήνης⁷⁷

Ψήφισαν 11.631. Είχε δύο έδρες που κατέλαβε ο ΕΣ που ήρθε πρώτος σε ψήφους με ποσοστό 73,18%. Εκλέχθηκαν ο Δ. Λαντζούνης(8.528 ψήφους) και ο Λ. Οικονομόπουλος(8.518 ψήφους) που είχαν εκλέγει και στις προηγούμενες εκλογές με τον ΕΣ. Η Ένωση Κομμάτων ΕΠΕΚ- Φιλελευθέρων πήρε ποσοστό 19,24% και η ΕΔΑ μόλις 2,96. Συμμετείχαν ακόμα και ως ανεξάρτητοι ο Α. Αλεξόπουλος (1,7%) και ο Δ. Κούτσικας (11,32%) που είχε εκλεγεί βουλευτής το 1946 με την Ηνωμένη Παράταξη Εθνικοφρόνων και στις εκλογές του 1951 ήταν υποψήφιος με το Λαϊκό κόμμα.

4.3.3. Εκλογική περιφέρεια επαρχίας Πυλίας⁷⁸

Ψήφισαν 10.555 και εκλέχτηκαν δύο βουλευτές του ΕΣ ο οποίος ήρθε πρώτος σε ψήφους με ποσοστό 67,65%. Βουλευτής εκλέχτηκε ο Ν. Μπόμπολας(7.186 ψήφους) που υπήρξε ένας από τους θεράποντες ιατρούς του Αλ.Παπαγού. Αργότερα θα κατηγορηθεί από τον τύπο της εποχής για το ότι λόγω της βουλευτικής του ιδιότητας δανειοδοτήθηκε με ευνοϊκούς όρους. Ακόμα ο Γ. Κοσμάς(7.143 ψήφους) που είχε εκλεγεί και το 1951 βουλευτής Μεσσηνίας με τον ΕΣ. Υπηρέτησε ως Γενικός Διοικητής Βορείου Ελλάδος από τις 15 Δεκεμβρίου 1954 ως τις 24 Μαΐου 1955 όταν και έγινε Υπουργός Βορείου Ελλάδος μέχρι τον Οκτώβριο του 1955. Η Ένωση Κομμάτων ΕΠΕΚ- Φιλελευθέρων πήρε ποσοστό 20,10% και η ΕΔΑ 11,53%. Ανεξάρτητος υποψήφιος ήταν ο Δ. Καραγγελής (8,54%).

⁷⁷Υπουργείον Εσωτερικών, Διεύθυνσις Μελετών, *Στατιστική των βουλευτικών εκλογών της 16ης Νοεμβρίου 1952*, Αθήνα 1953, σ. 16

⁷⁸ Υπουργείον Εσωτερικών, Διεύθυνσις Μελετών, *Στατιστική των βουλευτικών εκλογών της 16ης Νοεμβρίου 1952*, Αθήνα 1953, σ. 16-17

4.3.4 Εκλογική περιφέρεια επαρχίας Τριφυλίας⁷⁹

Ψήφισαν 12.315 και εκλέχτηκαν 3 βουλευτές από τον ΕΣ (64,67%). Ο Ν. Σπέτζας(8.005 ψήφους) που είχε εκλεγεί και το 1950 με την Ένωση Εθνικοφρόνων. Ο δικηγόρος Δ. Ντολιόπουλος(7.925 ψήφους) που είχε συμμετάσχει πρώτη φορά στις εκλογές του 1926 με το Κόμμα Ελληνοφρόνων του Ι. Μεταξά αλλά δεν είχε καταφέρει να εκλεγεί. Εκλέχτηκε όμως βουλευτής με το Λαϊκό κόμμα το 1933 και το 1935⁸⁰. Εκλέχτηκε επίσης ο Αλ. Καλαντζάκος(7.924 ψήφους) που ήταν βουλευτής Μεσσηνίας και στις εκλογές του 1951. Η Ένωση Κομμάτων ΕΠΕΚ- Φιλελευθέρων πήρε 33,06% ενώ η ΕΔΑ έχει σχεδόν μηδενική επιρροή, 0,37%. Υπάρχουν επίσης τέσσερεις ανεξάρτητοι υποψήφιοι δύο από τους οποίους το 1951 ήταν υποψήφιοι με την ΕΠΕΚ, ο Ν. Γκότσης και ο Αλ. Παπατσώρης. Η περιοχή της Τριφυλίας ήταν μια από τις ελάχιστες περιοχές στις οποίες η ΕΔΑ αποφάσισε να χρησιμοποιήσει την «εκλεκτική εγγραφή», χωρίς όμως να είναι ξεκάθαρο αν πρόκειται για απόφαση που πάρθηκε κεντρικά ή σε περιφερειακό επίπεδο⁸¹.

4.3.5. Εκλογική περιφέρεια επαρχίας Ολυμπίας⁸²

Ψήφισαν 9.566, εκλέχτηκαν 2 βουλευτές του πλειοψηφούντος ΕΣ, ο Π. Τριαντόπουλος(6.557 ψήφους) που ήταν υποψήφιος με την ΗΠΕ και το 1946 χωρίς όμως να εκλεχθεί και ο Α. Τσιρώνης(6.560 ψήφους) που είχε εκλεγεί το 1946 με την Ηνωμένη Παράταξη εθνικοφρόνων. Ήταν υποψήφιος το 1950 με το Λαϊκό κόμμα και το 1951 με τον ΕΣ χωρίς όμως να εκλεγεί. Η Ένωση κομμάτων ΕΠΕΚ- Φιλελευθέρων είχε ποσοστό 31,41% ενώ η ΕΔΑ και σε αυτήν την επαρχία σχεδόν μηδενικό, 0,09%.Ανεξάρτητος υποψήφιος ήταν ο Δ. Στρίγγλης(3,7%).

⁷⁹ Υπουργείον Εσωτερικών, Διεύθυνσις Μελετών, Στατιστική των βουλευτικών εκλογών της 16ης Νοεμβρίου 1952, Αθήναι 1953, σ. 17

⁸⁰ Κατσιβελας Παναγιώτης, «Τετράδια Ιστορίας», στην ιστοσελίδα gargalianoionline, 4.1.2020, <https://www.gargalianoionline.gr/%CE%B3%CE%B1%CF%81%CE%B3%CE%B1%CE%BB%CE%B9%CE%B1%CE%BD%CE%B9%CF%8E%CF%84%CE%B5%CF%82-%CE%B2%CE%BF%CF%85%CE%BB%CE%B5%CF%85%CF%84%CE%AD%CF%82-%CF%83%CF%84%CE%B7%CE%BD-%CE%B4%CF%8D%CE%BD%CE%B7-%CF%84/>

⁸¹ Αστέρης Αθ. Μπουζιάς, *Εκλογικό σύστημα και πολιτικές δυνάμεις στην προδικτατορική Ελλάδα, 1952-1967*, σ.160-161

⁸² Υπουργείον Εσωτερικών, Διεύθυνσις Μελετών, Στατιστική των βουλευτικών εκλογών της 16ης Νοεμβρίου 1952, Αθήναι 1953,σ. 14

4.3.6 Εκλογική περιφέρεια επαρχίας Γορτυνίας⁸³

Ψήφισαν 10.325 και εκλέχθηκαν οι δυο υποψήφιοι του ΕΣ (64,17%), ο Παπαηλιού Ηλίας (6.676 ψήφους) που είχε εκλεγεί για πρώτη φορά βουλευτής Αρκαδίας το 1951 και ο Ι. Τσούρνος (6.645 ψήφους). Η ΕΔΑ εμφανίζει ποσοστό 0,81% . Η Ένωση κομμάτων ΕΠΕΚ – Φιλελευθέρων δεν είχε παρουσία σε αυτήν την περιφέρεια. Εμφανίζεται όμως Συνδυασμός Ανεξαρτήτων στον οποίο υποψήφιοι ήταν ο Κ. Αποσκίτης που προερχόταν από το Λαϊκό κόμμα και ο Α. Βαχλιώτης που προερχόταν από την ΕΠΕΚ. Ανεξάρτητος υποψήφιος ήταν ο Ιωάννης Παπαηλιού. Στις επαρχίες αυτές λοιπόν επικράτησε ολοκληρωτικά ο Ελληνικός Συναγερμός εφόσον κατέλαβε όλες της έδρες όλων των επαρχιών που περιλαμβάνονταν στις προηγούμενες εκλογικές αναμετρήσεις στην περιφέρεια Μεσσηνίας. Αν προσθέσουμε τα ποσοστά του κόμματος και τα συγκρίνουμε με τις εκλογές του 1951 παρατηρείται μια άνοδος πάνω από 10%. Η νίκη του πρέπει να αναζητηθεί στα χαρακτηριστικά εκείνα του κόμματος που επηρέασαν τους ψηφοφόρους του γενικά και ίσχυαν και στην Μεσσηνία.

Η εκλογική βάση του κόμματος του Παπάγου αποτελούνταν από τα νέα μεσαία κοινωνικά στρώματα που αναδείχθηκαν πλουτίζοντας την δεκαετία του 1940⁸⁴ και τα οποία επιδίωκαν την σταθερότητα και την ανάπτυξη. Αυτοί σε συνδυασμό με τα στελέχη αντικομμουνιστικών ομάδων που έδρασαν στην κατοχή και τον Εμφύλιο καθώς και εκείνους που συνεργάστηκαν με τις δυνάμεις της Κατοχής (εφόσον θεωρήθηκαν θύματα των κομμουνιστών στην προσπάθεια τους να επιβληθούν) στήριζαν την προσπάθεια του Παπάγου και ταυτίστηκαν με την εθνικοφροσύνη που εκπροσωπούσε η πολιτική του εφόσον τους εξασφάλιζε οικονομικά και κοινωνικά. Υπολογίζοντας τις ακραίες συγκρούσεις που έλαβαν χώρα στην Μεσσηνία μπορούμε να υποθέσουμε πως οι αντικομμουνιστικές ομάδες που δρούσαν στην περιοχή στράφηκαν στον ΕΣ.

Τέλος το κόμμα του Παπάγου φαίνεται επίσης να έχει μεγαλύτερη δυναμική στις αγροτικές περιοχές εκφράζοντας γενικότερα την προσδοκία των κατοίκων της υπαίθρου ότι η πολιτική σταθερότητα που θα προέκυπτε από μια ισχυρή κυβέρνηση μπορούσε βελτιώσει την οικονομική κατάσταση. Ακόμα λαμβάνοντας υπ' όψη τον παλιότερο διαχωρισμό μπορούμε να προσθέσουμε πως κατόρθωσε να πλειοψηφήσει στην «Παλιά Ελλάδα» ακόμα

⁸³ Υπουργείον Εσωτερικών, Διεύθυνσις Μελετών, *Στατιστική των βουλευτικών εκλογών της 16ης Νοεμβρίου 1952*, Αθήνα 1953, σ. 12

⁸⁴ Γρηγόριος Δαφνής, *Σοφοκλής Ελευθερίου Βενιζέλος*, Αθήνα 1970, σ. 517

και στα αστικά κέντρα, που η επιρροή του ήταν μικρότερη,⁸⁵ γιατί σε αυτή την περιοχή παραδοσιακά επικρατούσε η αντιβενιζελική παράταξη. Μάλιστα το κόμμα συγκέντρωσε στην Πελοπόννησο το υψηλότερο ποσοστό του.

Το κέντρο έχασε πολλές από τις δυνάμεις του ενώ δεν κατάφερε να εκλέξει κανέναν βουλευτή σε καμία από τις έξι επαρχίες. Υπολογίζοντας και πάλι το σύνολο των επαρχιών παρατηρείται μια απώλεια περίπου 9% όμως πρέπει να σημειωθεί πως ο συνδυασμός δεν εκπροσωπήθηκε καθόλου στην περιφέρεια επαρχίας Γορτυνίας. Το ποσοστό της ΕΔΑ τέλος είναι πολύ χαμηλότερο από αυτό που πήρε στην επικράτεια 9,55% και επίσης μικρότερο σε σχέση με τις προηγούμενες εκλογές (1951: 5,34%, 1952: 3,53%).

---

⁸⁵ Ηλίας Νικολακόπουλος, *Η καχεκτική Δημοκρατία, κόμματα και βουλευτικές εκλογές 1946-1967*, σ. 167-169

Ε' Κεφάλαιο

Εκλογές 19 Φεβρουαρίου 1956⁸⁶

5.1. Η κυβέρνηση Παπάγου

Οι εκλογές του 1952 αποτέλεσαν το τέλος του κεντρικού διαλλείματος και την αρχή μιας νέας εποχής. Η πρώτη σταθερή μονοκομματική κυβέρνηση μετά τον Εμφύλιο ορκίστηκε στις 19 Νοεμβρίου 1952. Έχοντας την απόλυτη πλειοψηφία προχώρησε στην οικοδόμηση ενός κράτους απόλυτα ελεγχόμενου από την εξουσία. Στο εσωτερικό τα θέματα που απασχόλησαν κυρίως την κυβέρνηση ήταν το οικονομικό και η πάταξη του κομμουνισμού ώστε να ανοικοδομηθεί ένα «κράτος Δεξιάς»⁸⁷.

Για να βελτιώσει το πρώτο συγχώνευσε αρχικά την ιδιωτική τράπεζα Αθηνών με την Εθνική τράπεζα. Στην συνέχεια ο Υπουργός Συντονισμού Σπ. Μαρκεζίνης προχώρησε στις 9 Απριλίου 1953 σε υποτίμηση της δραχμής η οποία έχασε το 50% της αξίας της. Τα ασθενέστερα οικονομικά στρώματα είδαν την θέση τους να επιδεινώνεται αλλά ευνοήθηκε το μεγάλο κεφάλαιο, η βιομηχανία και η γεωργική παραγωγή. Ταυτόχρονα έγιναν προσπάθειες για να προσελκύσουν ξένα κεφάλαια. Για να πετύχει το δεύτερο προχώρησε σε μαζικές εκκαθαρίσεις του Δημόσιου τομέα από τον οποίο απολύθηκαν όσοι δεν ανήκαν στην δεξιά για να αντικατασταθούν από δεξιούς. Αντικαταστάθηκε επιπλέον ολόκληρη η ηγεσία του Στρατού και της Αστυνομίας. Οι εκκαθαρίσεις απλώθηκαν στην αυτοδιοίκηση με νόμο που έδινε το δικαίωμα στον Υπουργό Εσωτερικών να επιβάλλει ποινές ανάμεσα τους και την απόλυση⁸⁸ με βάση τον οποίο απολύθηκαν τελικά δημοτικοί και κοινοτικοί σύμβουλοι που ανήκαν στο κέντρο ή την Αριστερά

Ειδικά για την Αριστερά συνεχίστηκαν με αμείωτη ένταση οι διώξεις των στελεχών της, ενώ δεν αποφυλακίστηκαν παρά ελάχιστοι πολιτικοί κρατούμενοι. Το εμφυλιακό κλίμα οπότε αντί να ξεπερνιέται οξυνόταν ακόμα περισσότερο και οι προεκλογικές διακηρύξεις για την πολιτική λήθης του παρελθόντος παρέμεναν απλά λόγια.⁸⁹ Ταυτόχρονα ενισχύονταν οι μηχανισμοί διώξεων και ευνοούνταν το δεξιό παρακράτος. Οι αξιωματικοί του ΙΔΕΑ που είχαν απομακρυνθεί μετά το κίνημα του 1951 επέστρεψαν στο στράτευμα και μάλιστα ως

⁸⁶ Βλέπε Πίνακες, Παράρτημα , 5.Εκλογές 1956

⁸⁷ Ηλίας Νικολακόπουλος, *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού 1770-2000*, τ. 9, σ. 20

⁸⁸ Θεόδωρος, Σαμπατακάκης «Εσωτερική πολιτική 1949-1952», *Ιστορία των Ελλήνων*, τ. 14, σ. 60

⁸⁹ Σπύρος Λιναρδάτος, *Από τον Εμφύλιο στην Χούντα, 1952-1955*, τ. 2, σ. 296

υψηλόβαθμοι. Ιδρύεται επιπλέον η ΚΥΠ (Κεντρική Υπηρεσία Πληροφοριών) που αναλαμβάνει την εθνική ασφάλεια, αρχηγός της οποίας ορίστηκε ο Αλ. Νάτσινας, ηγετικό στέλεχος του ΙΔΕΑ. Γινόταν λοιπόν μια συνειδητή προσπάθεια να ενσωματωθούν στο κράτος όλες οι ομάδες των εθνικοφρόνων αλλά ταυτόχρονα εξοβελίζονταν από αυτό ένα μέρος της κοινωνίας που είχε σχέση με την Αριστερά⁹⁰.

Στην εξωτερική πολιτική ακολουθήθηκε φιλοαμερικανική πορεία που το 1953 οδήγησε στην παραχώρηση στρατιωτικών διευκολύνσεων και βάσεων στις ΗΠΑ στο πλαίσιο του ΝΑΤΟ. Ακόμα προωθήθηκε η ελληνοτουρκική φιλία και η προσέγγιση με την Γιουγκοσλαβία. Γενικότερα όμως το ζήτημα που κυριαρχούσε από το τέλος του 1953 ήταν το Κυπριακό το οποίο τελικά ήταν και ένα από τα δύο θέματα που κλόνισαν την δύναμη του ΕΣ το 1954 όταν η ολομέλεια της Γενικής Συνέλευσης του ΟΗΕ, συμπεριλαμβανομένης και της ελληνικής αποστολής, αποφάσισε να μην συζητήσει την προσφυγή της Ελλάδας για το Κυπριακό. Η απόφαση αυτή οδήγησε σε διαδηλώσεις, φθορές σε αμερικανικά γραφεία και προξενεία και συγκρούσεις με την αστυνομία. Ο ένοπλος αγώνας στην Κύπρο με την ΕΟΚΑ ξεκίνησε από τον Απρίλιο του 1955. Τον Απρίλιο επίσης κατατέθηκε νέα προσφυγή στον ΟΗΕ μετά από πιέσεις και του Μακαρίου και ενώ παράλληλα ξεκίνησε τριμερής Διάσκεψη ΗΠΑ- Ελλάδας- Τουρκίας. Αυτό όμως δεν εμπόδισε τα «Σεπτεμβριανά», την επίθεση δηλαδή των Τούρκων στο ελληνικό Πατριαρχείο και την ελληνική κοινότητα της Κωνσταντινούπολης. Το αντιαμερικανικό αίσθημα οξύνθηκε το επόμενο διάστημα σε τέτοιο βαθμό ώστε να θορυβήσει και τον βασιλιά Παύλο ο οποίος έστειλε εμπιστευτικό μήνυμα στον Υπουργό Εξωτερικών των ΗΠΑ Ντάλλες.⁹¹

Το δεύτερο σχετίζεται με τον Σπ. Μαркеζίνη. Τον Απρίλιο του 1954 είχε υποβάλλει την παραίτηση του με αφορμή ένα φραστικό επεισόδιο ανάμεσα στον ίδιο και τον πρωθυπουργό στην συνεδρίαση του κυβερνητικού Συντονιστικού Συμβουλίου. Τα πραγματικά αίτια όμως της παραίτησης δεν έχουν διευκρινιστεί. Ο ίδιος επικαλέστηκε λογούς υγείας ενώ αργότερα αποκάλυψε πως οφειλόταν στην διαφωνία του για την διαχείριση του Κυπριακού και την άρνηση του Παπάγου να του αναθέσει το Υπουργείο Εξωτερικών. Τον Νοέμβριο αποχωρεί οριστικά από τον ΕΣ μετά από μια σύγκρουση με τον

⁹⁰ Δημήτρης Σωτηρόπουλος, *Η πολιτική εξουσία στην Ελλάδα(1946-1967)*, Διδακτορική διατριβή από Εθνικό Αρχείο Διδακτορικών Διατριβών, Κέρκυρα 2002, σελ.75-76

⁹¹ Αλέξης Παπαχελάς, *ό. π.*, σ. 42-43

Παπάγο για την ανάθεση του τηλεφωνικού και ραδιοφωνικού δικτύου σε δύο γερμανικές εταιρείες. Η υπόθεση αποκάλυψε ένα δίκτυο διαπλοκής που έπληξε τελικά την κυβέρνηση. Ο Μαρκεζίνης μαζί με 22 ακόμα βουλευτές οι οποίοι αποχώρησαν επίσης από τον ΕΣ (ίδρυσαν τον Φεβρουάριο του 1955 το Κόμμα Προοδευτικών).

Ενώ μέχρι τότε όπως φαίνεται και από τις επαναληπτικές εκλογές, η εκλογική επιρροή του ΕΣ παρέμενε αναλλοίωτη, εξαιτίας αυτών των γεγονότων, το κυβερνητικό κόμμα μπήκε σε μια περίοδο κρίσης που διαφάνηκε αρχικά στα αποτελέσματα των δημοτικών εκλογών του 1954. Στο κυπριακό θέμα προστέθηκε από τον Μάρτιο του 1955 και η ασθένεια του Παπάγου που τον κρατούσε μακριά από τα καθήκοντα του. Αυτά έφεραν στο προσκήνιο συζητήσεις στα ανάκτορα αλλά και στους κόλπους του ΕΣ για διαδοχή Παπάγου. Τα ανάκτορα προωθούσαν την λύση Καραμανλή τον οποίο επιθυμούσαν και οι Αμερικανοί για τις φιλοαμερικανικές αντιλήψεις του. Ο Παπάγος όμως κωφεύοντας σε έμμεσες υποδείξεις για παραίτηση του προχώρησε στην ανάθεση της διακυβέρνησης για το διάστημα της ασθένειας του στον Στ. Στεφανόπουλο που δεν πρόλαβε όμως να αναλάβει καθώς ώρες αργότερα ο Παπάγος πέθανε. Ο βασιλιάς παραβιάζοντας τους κανόνες λειτουργίας του κοινοβουλευτικού πολιτεύματος έδωσε εντολή σχηματισμού κυβέρνησης στον Κ. Καραμανλή. Η απόφαση αυτή προκάλεσε έντονες αντιδράσεις στο εσωτερικό του ΕΣ. Η νέα κυβέρνηση Καραμανλή προσπάθησε να αλλάξει το αρνητικό κλίμα που είχε διαμορφωθεί εναντίον της υιοθετώντας μέτρα επιείκειας με τα οποία αποφυλακίστηκαν 1100 περίπου πολιτικοί κρατούμενοι, προσπάθησε ακόμα να εκτονώσει την ένταση από τα Σεπτεμβριανά και ξεκίνησε διαπραγματεύσεις για το Κυπριακό.

5.2. Αντιπολίτευση

Η ήττα του Κέντρου στις εκλογές του 1952 δημιούργησε ανακατατάξεις. Η έλλειψη μιας σταθερής ηγεσίας αλλά και η αδυναμία τους να συσπειρωθούν δημιουργώντας έναν σταθερό συνασπισμό με σαφή προσανατολισμό τους στέρησε την νίκη. Το 1953 ο Σοφ. Βενιζέλος πρότεινε στον Γ. Παπανδρέου την συγχώνευση του κόμματος Φιλελευθέρων με το Δημοκρατικό Σοσιαλιστικό Κόμμα στην προσπάθεια του να αλλάξει το πολιτικό κλίμα. Η ΕΠΕΚ μετά και από τον θάνατο του Πλαστήρα τον Ιούλιο του 1953 βρισκόταν υπό διάλυση. Από την ΕΠΕΚ είχε ήδη αποχωρήσει από τον Μάιο ο Καρτάλης που ίδρυσε τον Ιούλιο του ίδιου έτους το Δημοκρατικό κόμμα. Λίγο αργότερα συγχωνεύτηκε με το ΣΚ- ΕΛΔ

δημιουργώντας το Δημοκρατικό Κόμμα Εργαζόμενου Λαού (ΔΚΕΛ 1.9.1953) με αρχηγό τον Γ. Καρτάλη και τον Αλ. Σβώλο.

Το ΔΚΕΛ επιδίωκε την συνεργασία με την ΕΔΑ η οποία υλοποιήθηκε για πρώτη φορά στις δημοτικές εκλογές του 1954, ενώ μαζί τους συμπαρατάχθηκαν και οι περισσότερες δυνάμεις της ΕΠΕΚ. Αντίθετα ο Γ. Παπανδρέου αποκλείει μια τέτοια συνεργασία. Το Κόμμα Φιλελευθέρων θα διασπαστεί τον Απρίλιο του 1955 όταν ο Σ. Βενιζέλος ιδρύει την Φιλελεύθερη Δημοκρατική Ένωση (ΦΔΕ) στην οποία προσχωρούν 17 πολιτευτές του ΚΦ, 4 από την ΕΠΕΚ και 3 ανεξάρτητοι⁹². Η ανάθεση της πρωθυπουργίας από τον βασιλιά Παύλο στον Καραμανλή προκάλεσε έντονες αντιδράσεις στον χώρο του κέντρου που χαρακτήρισαν την κίνηση αυτή ευνοιοκρατική⁹³.

5.3. Νέος εκλογικός νόμος –νέοι συνδυασμοί

Μετά την ανάληψη της πρωθυπουργίας από τον Κ. Καραμανλή ήταν αναγκαίο να διενεργηθούν εκλογές που θα επικύρωναν την κυβερνητική μεταβολή. Η κυβέρνηση Καραμανλή έφερε προς ψήφιση στην Βουλή στις 25 Νοεμβρίου 1955 σχέδιο νέου εκλογικού νόμου⁹⁴, «πλειοψηφικό με περιορισμένη εκπροσώπηση της μειοψηφίας». Το σχέδιο χαρακτηρίστηκε από την αντιπολίτευση «τριφασικό» αφού προβλέπονταν τρεις διαφορετικοί τρόποι για την κατανομή των βουλευτικών εδρών. Στις περιφέρειες με λιγότερες από τρεις έδρες οριζόταν πλειοψηφικό σύστημα, στις περιοχές με 4 ως 10 έδρες πλειοψηφικό με περιορισμένη εκπροσώπηση του δεύτερου κόμματος υπό προϋποθέσεις, και σε αυτές με δέκα έδρες και πάνω που διανέμονταν αναλογικά μεταξύ των δυο πρώτων συνδυασμών.

Βασικά ο εκλογικός νόμος πρόβλεπε μία μόνον κατανομή των βουλευτικών εδρών μεταξύ επιτυχόντος (ο συνδυασμός που έπαιρνε τον μεγαλύτερο αριθμό ψήφων) και επιλαχόντος συνδυασμού (του δεύτερου συνδυασμού με τον μεγαλύτερο αριθμό εγκύρων ψήφων) σε κάθε εκλογική περιφέρεια.⁹⁵ Για τον επιλαχόντα ωστόσο συνδυασμό ίσχυαν αρκετές προϋποθέσεις. Έπρεπε τόσο ο ίδιος ο συνδυασμός στη συγκεκριμένη εκλογική περιφέρεια, όσο και το πολιτικό κόμμα στο οποίο ανήκε σε επίπεδο επικράτειας, να έχουν

⁹² Ηλίας, Νικολακόπουλος *Η καχεκτική Δημοκρατία, κόμματα και βουλευτικές εκλογές 1946-1967*, σ.188

⁹³ Τάσος Βουρνάς, *Ιστορία της Νεώτερης και Σύγχρονης Ελλάδος*, Αθήνα 1997, τ. 5, σ. 105

⁹⁴ Ν. 3457/1955

⁹⁵ Αστέρης Αθ. Μπουζιάς, *Εκλογικό σύστημα και πολιτικές δυνάμεις στην προδικτατορική Ελλάδα, 1952-1967*, σ. 205

συγκεντρώσει το 15% τουλάχιστον του συνόλου των εγκύρων ψήφων (ή 25% προκειμένου για συνασπισμούς κομμάτων). Με αυτόν τον τρόπο περιόριζαν την ΕΔΑ αλλά και τους ανταγωνιστικούς σχηματισμούς που πιθανόν να εμφανίζονταν στον χώρο της Δεξιάς. Δεν άφηνε ακόμα καμία ελπίδα να κερδίσουν τα κόμματα του Κέντρου παρά μόνο αν συνεργάζονταν με την ΕΔΑ.

Τον Δεκέμβριο του 1956 ψηφίστηκε ο εκλογικός νόμος και προκηρύχθηκαν εκλογές για τις 19 Φεβρουαρίου 1956. Ο Κ. Καραμανλής ανακοίνωσε ακόμα την ίδρυση ενός νέου κόμματος της Εθνικής Ριζοσπαστικής Ένωσης (ΕΡΕ) το οποίο στελέχωσαν βουλευτές του ΕΣ που έπαψε να υπάρχει, αλλά και μια ομάδα πολιτευτών του Κόμματος Φιλελευθέρων και της Φιλελεύθερης Δημοκρατικής Ένωσης⁹⁶. Με την ΕΡΕ τερματίζεται επίσημα ο διαχωρισμός με βάση τον Διχασμό του 1915 και ξεκινά μια νέα πολιτική ζωή. Αυτό αποτυπώθηκε στις εκλογές με την εμφάνιση αρκετών νέων πολιτικών.

Η ψήφιση όμως του νομοσχεδίου προκάλεσε αλλαγές και στην αντιπολίτευση. Αμέσως μετά την κατάθεση του η ΦΔΕ πρότεινε την ενοποίηση όλων των Δημοκρατικών Δυνάμεων, χωρίς όμως σε αυτές να περιλαμβάνει και την ΕΔΑ⁹⁷. Την πρόταση αποδέχτηκε το ΚΦ και δημιουργήθηκε το Δημοκρατικό κέντρο (ΔΚ), το οποίο ουσιαστικά ενοποίησε και πάλι τους Φιλελευθέρους όμως ως συνεργαζόμενα κόμματα πια και όχι ως ενιαία παράταξη. Στον συνδυασμό προσχώρησε και ο Αλ. Μπαλτατζής με το κόμμα Εργατών και Εργαζομένων.

Παράλληλα δημοσιεύτηκε και μια διακήρυξη της Κίνησης Εθνικής Δημοκρατικής Πρωτοβουλίας, από 31 προσωπικότητες του κέντρου και της κεντροαριστεράς με πρόταση για την ευρύτερη δυνατή συνεργασία όλων των δημοκρατικών δυνάμεων. Η κίνηση υποστηρίχτηκε από την ΕΔΑ και το ΔΚΕΛ. Προσέλκυσε όμως και πολιτευτές από τη ΦΔΕ και την ΕΠΕΚ. Μετά την προκήρυξη των εκλογών δημιουργήθηκε η Εθνική Κίνηση Αλλαγής (ΕΚΑ). Με τον φόβο ότι θα περιοριστούν στην τρίτη θέση, πράγμα καταστροφικό με βάση τον νέο εκλογικό νόμο, το Δημοκρατικό Κέντρο μετά από διαπραγματεύσεις με την ΕΔΑ υποστήριξε με την σειρά του την όλη κίνηση. Έτσι ενώθηκαν σχεδόν όλες οι δυνάμεις της αντιπολίτευσης σχηματίζοντας την Δημοκρατική Ένωση (ΔΕ) με επικεφαλής τον Γ.

⁹⁶ Βουλή των Ελλήνων, Διεύθυνση Διοικητικού, Τμήμα Μητρώου Βουλευτών, Μητρώων Γερουσιαστών και Βουλευτών (1929-1974), Αθήνα 1977, σ. 92

⁹⁷ Ηλίας Νικολακόπουλος, *Η καχεκτική Δημοκρατία, κόμματα και βουλευτικές εκλογές 1946-1967*, σ. 199

Παπανδρέου. Από την ΔΕ αποκλείστηκε μόνο το κόμμα του Σπ. Μαρκεζίνη που θεωρήθηκε ότι είναι συνυπεύθυνος για την πολιτική του ΕΣ. Η συνεργασία παρόλα αυτά καθορίστηκε ότι θα είναι μόνο εκλογική⁹⁸. Χαρακτηριστικό επιπλέον του πολιτικού κλίματος είναι ότι η ανοικτή βασιλική παρέμβαση πρόσθεσε στις εκλογές και λανθάνοντα αντιμοναρχικό χαρακτήρα παρόλο που τα κόμματα δήλωναν σαφώς πως δεν είχαν τέτοιες επιδιώξεις.

5.4. Εκλογές και αποτελέσματα⁹⁹

Οι εκλογές διεξήχθησαν στις 19 Φεβρουαρίου και σε αυτές ψήφισαν και οι γυναίκες ανεβάζοντας τον αριθμό εκείνων που ψήφισαν σε 3.379.445. Οι εκλογικές περιφέρειες μειώθηκαν από 99 σε 41¹⁰⁰. Οι έδρες παραμένουν 300 για τον γεωγραφικό προσδιορισμό των οποίων χρησιμοποιήθηκαν τα αποτελέσματα της απογραφής του 1940¹⁰¹. Στα αποτελέσματα των εκλογών ο ρόλος του εκλογικού συστήματος υπήρξε καθοριστικός. Ήταν έτσι φτιαγμένος ώστε σε κάθε περίπτωση να εξασφαλίσει την κυβέρνηση ΕΡΕ ακόμα και αν το κόμμα του Μαρκεζίνη συντασσόταν με το Δημοκρατικό Κέντρο. Εξάλλου η επίδραση του εκλογικού συστήματος επιβεβαιώνεται και από το εκλογικό αποτέλεσμα, η ΕΡΕ έλαβε λιγότερες ψήφους (1.594.112) από την ΔΕ (1.620.007) κατάφερε όμως να πάρει στην Βουλή 165 έδρες έναντι 132 της ΔΕ κερδίζοντας έτσι την πλειοψηφία. Όλες οι βουλευτικές έδρες λοιπόν καλύφθηκαν από την ΕΡΕ και τον συνασπισμό της ΔΕ εκτός από 3 που κατέλαβαν συνδυασμοί ανεξαρτήτων.

Η ΕΡΕ που ευνοήθηκε από το εκλογικό σύστημα κατόρθωσε να διατηρήσει την εκλογική δύναμη που είχε στις προηγούμενες εκλογές. Μάλιστα τα ποσοστά της ήταν εντυπωσιακά μεγάλα στους στρατιωτικούς και στους Δημοσίους υπαλλήλους¹⁰² γεγονός που ίσως εξηγεί και την επαναφορά των διευκολύνσεων για την συμμετοχή στην ψηφοφορία αυτών των ομάδων. Η ΕΡΕ υιοθέτει το σύνθημα της αλλαγής (που είχε χρησιμοποιήσει και ο Πλαστήρας) και προβάλλει το αίτημα για ανάπτυξη, εκσυγχρονισμό και σταθερότητα. Κατάφερε έτσι να συγκεντρώσει την άρχουσα οικονομική τάξη μαζί με την εύνοια του

⁹⁸ Τάσος, Βουρνάς, *ό. π.*, σ.120

⁹⁹ Υπουργείον Εσωτερικών, Διεύθυνσις Μελετών, *Αποτελέσματα των βουλευτικών εκλογών της 19ης Φεβρουαρίου 1956*, Αθήναι 1957, σ.κα', κβ', κε', κστ', κζ'

¹⁰⁰ Ν.3457/1955

¹⁰¹ Αστέρης Αθ. Μπουζιάς, «Οι εκλογικοί νόμοι», *Ελευθεροτυπία- Ιστορικά*, 26 Φεβρουαρίου 2004, τεύχος 225, σ.47-48

¹⁰² Ηλίας Νικολακόπουλος, *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού 1770-2000*, τ. 9, σ. 25

Παλατιού, την οποία βέβαια ήδη είχε, και την υποστήριξη των ξένων παραγόντων. Η ΕΡΕ εκφράζει την προσπάθεια της Δεξιάς για ανανέωση ώστε να διατηρήσει τη εξουσία¹⁰³. Η άνοδος της όμως συνοδεύεται από την έντονη δράση των παρακρατικών οργανώσεων. Μεγάλη επιτυχία της ΕΡΕ είναι ότι κατόρθωσε να εξαφανίσει κάθε άλλη δεξιά πρόταση όπως αυτή του Προοδευτικού κόμματος και να αναδειχτεί στον κατ' εξοχήν εκπρόσωπο της Δεξιάς.

Η συνεργασία από την άλλη όλων των κεντρικών πολιτικών Δυνάμεων και της ΕΔΑ σε εκλογικό συνασπισμό αποκαλύπτει μεν τις βασικές αδυναμίες της αντιπολίτευσης να βρει μια σταθερή βάση συνεργασίας δείχνει όμως και την αλλαγή που συντελείται μόλις 7 χρόνια μετά τον Εμφύλιο, ενώ επέτρεψε και την έξοδο της ΕΔΑ από την πολιτική απομόνωση. Μάλιστα μια εξέταση των αποτελεσμάτων επιτρέπει το συμπέρασμα ότι η ΕΔΑ αυξάνει τις δυνάμεις της. Δημιουργείται έτσι ένα δίπολο στις εκλογές αυτές με βάση το οποίο η ΔΕ εκπροσωπεί τις δημοκρατικές δυνάμεις και η ΕΡΕ την εθνικόφρονα Δεξιά. Η δημοκρατική ένωση απέσπασε 132 έδρες στην Βουλή.

Ο φόβος όμως πως η ΔΕ θα μπορούσε να καταλάβει την εξουσία ενεργοποίησε και το δεξιό παρακράτος. Συγκεκριμένα στον στρατό οι νεότεροι στρατιωτικοί που ανήκαν στον ΙΔΕΑ στρεφόντουσαν προς την λύση του πραξικοπήματος σκέψη που τελικά δεν υλοποιήθηκε. Οι νέοι αξιωματικοί οργανώνονται σε ένα παρακλάδι του ΙΔΕΑ, την Ένωση Ελλήνων Νεαρών Αξιωματικών (ΕΕΝΑ), αρχηγός της οποίας εμφανίζεται ο Δ. Ιωαννίδης που θα επανεμφανιστεί και στο πραξικόπημα της 21 Απριλίου 1967¹⁰⁴. Η προσαρμογή του εκλογικού συστήματος όμως προκειμένου να ευνοηθεί ένα κόμμα και η προσπάθεια για την δημιουργία ενός κράτους Δεξιάς με βάση το κόμμα μέσα από διώξεις, απολύσεις, εκτοπίσεις, θα οξύνει ακόμα περισσότερο την αμφισβήτηση του και την αντιπαράθεση.

5.5 Αποτελέσματα στην Μεσσηνία¹⁰⁵

Η περιφέρεια Μεσσηνίας σε αυτές τις εκλογές αποτελείται από τις επαρχίες Καλαμών, Μεσσήνης, Τριφυλίας και Πυλίας και είχε 10 έδρες οπότε με βάση των εκλογικό

¹⁰³ Λιναρδάτος Σπύρος, *Από τον Εμφύλιο στην Χούντα, 1955-1961*, Αθήνα 1978, τ. 3, σ. 49

¹⁰⁴ Παπαχελάς Αλέξης, *ό. π.*, σ. 57

¹⁰⁵ Υπουργείον Εσωτερικών, Διεύθυνσις Μελετών, *Αποτελέσματα των βουλευτικών εκλογών της 19ης Φεβρουαρίου 1956*, Αθήναι 1957, σελ. κβ', κε', κστ', κζ', 8-9 και Βουλή των Ελλήνων, Διεύθυνσις Διοικητικού, Τμήμα Μητρώου Βουλευτών, *Μητρώον Γερουσιαστών και Βουλευτών (1929-1974)*, Αθήναι 1977, σ 102-207

νόμο ίσχυσε το πλειοψηφικό με περιορισμένη εκπροσώπηση του δεύτερου συνδυασμού, όπου ο επιτυχών συνδυασμός πήρε το 70% των εδρών και ο δεύτερος συνδυασμός το 30% δηλαδή 3 έδρες. Στις εκλογές αυτές για πρώτη φορά (εκτός από τις αναπληρωματικές) ψηφίζουν και οι γυναίκες αυξάνοντας τον αριθμό των εκλογέων σε 145.934 από τους οποίους ψήφισαν 103.575.

Στην Μεσσηνία η Δεξιά αποτελεί παραδοσιακά την πρώτη δύναμη όπως αποτυπώνεται και στα αποτελέσματα αυτών των εκλογών. Οι αγροτικοί πληθυσμοί που έχουν υποστεί έντονα το πλήγμα του εμφυλίου και την τρομοκρατία του δεξιού παρακράτους, τον αποκλεισμό από το κρατικό μηχανισμό οποιουδήποτε δεν ανήκει στην δεξιά αποτελούν και το εκλογικό έρεισμα της συντηρητικής παράταξης. Η επιρροή όμως της ΕΡΕ σε ολόκληρη την Παλαιά Ελλάδα υπήρξε πτωτική. Το ίδιο ίσχυσε και εδώ όπου ο Συνδυασμός της ΕΡΕ πήρε 63.551 ψήφους (ποσοστό 61,64%) μικρότερο δηλαδή από το αντίστοιχο του 1952. Ειδικά στην Μεσσηνία όμως η στήριξη προς την ΕΡΕ υπήρξε ιδιαίτερα μαχητική ενώ παρατηρήθηκαν και επεισόδια εις βάρος του αρχηγού της ΔΕ, Γ. Παπανδρέου στους Γαργαλιάνους¹⁰⁶.

Με την ΕΡΕ εκλέχτηκαν επτά βουλευτές από τους οποίους τέσσερεις είχαν εκλεγεί και στις εκλογές του 1952. Ο Ν. Σπέτζας (10.477 ψήφοι) και ο Αλ. Καλαντζάκος (5.709) βουλευτές Τριφυλίας, ο Ι. Ψαρρέας (8.636 ψήφοι) βουλευτής Καλαμών που μάλιστα θα διατελέσει υφυπουργός Πρόνοιας στην κυβέρνηση Καραμανλή. ο Δ. Λαντζούνης (5.550 ψήφοι) βουλευτής Μεσσηνίας. Ο Α. Σχινάς (7.344 ψήφοι) που προερχόταν από το Λαϊκό κόμμα είχε εκλεγεί το 1951 βουλευτής Μεσσηνίας με τον ΕΣ. Επιπλέον ήρθαν στο προσκήνιο και δύο νέα πρόσωπα ο πολιτικός μηχανικός Γ. Σαμαράς (6.110 ψήφοι) και ο Α. Καμβύσης (5.423 ψήφοι) που εκλέχτηκαν για πρώτη φορά.

Με την Δημοκρατική Ένωση ήρθε δεύτερη με ποσοστό 31,35% (32.327 ψήφους) και εξέλεξε τρεις βουλευτές, που προέρχονταν όλοι από το κόμμα Φιλελευθέρων, τον Στ. Κωστόπουλο (6.881 ψήφοι) που είχε διατελέσει βουλευτής Μεσσηνίας το 1946 και το 1950, τον Α. Κοκκέβη που εκλέχτηκε το 1951, τέλος τον Ι. Μπούτο που είχε εκλεγεί πάλι το 1950. Είναι βέβαια δύσκολο να αξιολογηθεί η δύναμη του κάθε κόμματος που συμμετείχε στην ΔΕ όμως μελετώντας τους υποψηφίους παρατηρούμε πως κανείς δεν ανήκει σε προηγούμενους

¹⁰⁶ Σπύρος Λιναρδάτος, *Από τον Εμφύλιο στην Χούντα, 1955-1961*, τ. 3, σ. 73

συνδυασμούς της ΕΔΑ ενώ η Αριστερά σε ολόκληρη την Ελλάδα φαίνεται να παρουσιάζει άνοδο. Αυτό μάλλον πρέπει να αποδοθεί στο εξαιρετικά χαμηλό ποσοστό που έλαβε η ΕΔΑ στις επαρχίες της Μεσσηνίας στις προηγούμενες εκλογές.

Στην Μεσσηνία το Κόμμα Προοδευτικόν πήρε ποσοστό 5,76% (5.936 ψήφοι) και ήταν η μία από τις δύο περιφέρειες στις οποίες το ΚΠ ξεπέρασε το 5% (η Κοζάνη ήταν η δεύτερη). Το υψηλό αυτό ποσοστό οφείλεται κυρίως στα πρόσωπα που στελέχωσαν το ψηφοδέλτιο του κόμματος. Ο Π. Λυκουρέζος (1.104 ψήφοι) που ανήκε στο περιβάλλον του Μαρκεζίνη και αποχώρησε μαζί του από τον ΕΣ αλλά και ο Κ. Δημητρακόπουλος (2.135 ψήφοι) που διέθετε μεγάλη προσωπική επιρροή στην επαρχία της Τριφυλίας όπου και το ποσοστό του κόμματος ανήλθε στο 13,2%¹⁰⁷. Από τους ανεξάρτητους υποψηφίους ο μόνος που φάνηκε να έχει επιρροή ήταν ο Ν. Μπόμπολας (1.293 ψήφοι) που είχε εκλεγεί το 1952 βουλευτής Πυλίας με τον ΕΣ.

---

¹⁰⁷ Ηλίας Νικολακόπουλος, *Η καχεκτική Δημοκρατία, κόμματα και βουλευτικές εκλογές 1946-1967*, σ. 208

ΣΤ΄ Κεφάλαιο

Εκλογές 11 Μαΐου 1958¹⁰⁸

6.1. Νέα κυβέρνηση Καραμανλή

Αμέσως μετά τις εκλογές η νέα κυβέρνηση Καραμανλή κλήθηκε να αντιμετωπίσει την όξυνση του Κυπριακού ζητήματος που αποτέλεσε μέχρι της επόμενες εκλογές και το βασικό πρόβλημα της, το οποίο καθόριζε την πορεία των εξελίξεων στο εσωτερικό της χώρας. Η κυβέρνηση είχε ως στόχο μια γρήγορη επίλυση βασισμένη στις διαπραγματεύσεις που είχαν ξεκινήσει ανάμεσα στον Μακάριο και τον βρετανό διοικητή της Κύπρου Σερ Τζων Χάρτινγκ από το 1955. Αυτές θα μπορούσαν να καταλήξουν σε μια συμβιβαστική λύση με την παραχώρηση Συντάγματος, αυτοκυβέρνηση και μια διαβεβαίωση για μελλοντική αυτοδιάθεση¹⁰⁹. Οι διαπραγματεύσεις όμως δεν είχαν αποτέλεσμα οδήγησαν αντίθετα στην σύλληψη και την εκτόπιση του Μακαρίου.

Η κυβέρνηση αντιδρώντας ανακάλεσε τον Έλληνα πρέσβη από το Λονδίνο, κατέθεσε διαμαρτυρία στο Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ και ανακοίνωσε ότι θα επαναφέρει το κυπριακό στην Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ. Ταυτόχρονα φοβούμενη της αντιδράσεις στο εσωτερικό απαγόρευσε τις συγκεντρώσεις. Δεν κατάφερε όμως να εμποδίσει τις διαδηλώσεις που τελικά έγιναν σε ολόκληρη την Ελλάδα. Η κατάσταση μετά από αυτό ήταν έκρυθμη και βγήκε εκτός ελέγχου όταν η Μ. Βρετανία αποφάσισε να προχωρήσει στον απαγχονισμό δυο αγωνιστών της ΕΟΚΑ. Παραμονή της εκτέλεσης η μεγάλη πορεία διαμαρτυρίας προς την βρετανική πρεσβεία στην Αθήνα κατέληξε σε αιματοχυσία όταν η αστυνομία έκανε χρήση όπλων. Η αντιπολίτευση κατηγορήσε ανοιχτά την κυβέρνηση για τους χειρισμούς της και κατέθεσε πρόταση μομφής. Στις 24 Μαΐου 1957 η κυβέρνηση πήρε τελικά ψήφο εμπιστοσύνης αλλά μόλις τέσσερις ημέρες αργότερα παραιτήθηκε ο Σ. Θεοτόκης που ήταν Υπουργός Εξωτερικών. Στην θέση του ανέλαβε ο Ευ. Αβέρωφ που έδωσε νέα κατεύθυνση στην εξωτερική πολιτική προσπαθώντας να πετύχει μια ευρύτερη στήριξη της Ελλάδας στο πλαίσιο του ΟΗΕ αλλά και από τους Αμερικάνους.

¹⁰⁸ Βλέπε Πίνακες, Παράρτημα , 6.Εκλογές 1958

¹⁰⁹ Ηλίας Νικολακόπουλος, *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού 1770-2000*, τ. 9, σ. 25

Η αμφισβήτηση όμως της κυβέρνησης δεν σταμάτησε αντίθετα γίνονταν διαβουλεύσεις με στόχο την δημιουργία κυβέρνησης ευρύτερης συνεργασίας. Στις κινήσεις αυτές συμμετείχαν οι δυνάμεις του Κέντρου και βασικά της ΦΔΕ που ενοποιήθηκε (27 Φεβρουαρίου 1957) με το ΚΦ και είχε ως αρχηγούς τον Γ. Παπανδρέου και τον Σ. Βενιζέλο¹¹⁰. Ο Σ. Βενιζέλος όμως επεδίωκε την συνεργασία του ΚΦ με την ΕΡΕ χωρίς τον Καραμανλή για αρχηγό και αυτήν του την πρόταση γνωστοποίησε στο παλάτι ενώ βολιδοσκοπούσε και τον Μακάριο για να του αναθέσει την πρωθυπουργία.¹¹¹ Στις παρασκηνιακές συζητήσεις εμπλέκονται και οι Αμερικάνοι που θέλουν να ασκήσουν πιέσεις για να κλείσει το Κυπριακό και προτιμούν μια κυβέρνηση ευρύτερης συνεργασίας που θα επιτρέψει την εγκατάσταση πυραυλικών βάσεων στην Ελλάδα.¹¹²

Η κρίση βρήκε ευκαιρία να εκδηλωθεί στις αρχές του 1958 με αφορμή τον νέο εκλογικό νόμο που εισηγήθηκε στην βουλή ο Κ. Καραμανλής σε συμφωνία με τον Γ. Παπανδρέου τον Φεβρουάριο του 1958 και συνάντησε μεγάλες αντιδράσεις Ο Γ. Ράλλης διαφώνησε και αποχώρησε από την ΕΡΕ καθώς υποστήριζε ότι ο νέος εκλογικός νόμος θα επέτρεπε στην ΕΔΑ να δημιουργήσει μέτωπο και να αναδειχθεί σε αξιωματική αντιπολίτευση. Παραιτήθηκε επίσης ο Π. Παπαληγούρας και 13 ακόμα βουλευτές. Η ΕΡΕ έχασε με αυτόν τον τρόπο την πλειοψηφία στην Βουλή.

Ο Κ. Καραμανλής αν και θα μπορούσε να συνεχίσει με την στήριξη της ΕΠΕΚ προτίμησε να προχωρήσει σε διάλυση της Βουλής και προκήρυξη νέων εκλογών κυρίως για να εκκαθαρίσει το εσωτερικό της παράταξης του. Σύμφωνα με την κίνηση αυτή ήταν ο Γ. Παπανδρέου που έτσι βρέθηκε να έχει αντίθετη άποψη από τον Σ. Βενιζέλο που πρότεινε τον σχηματισμό άλλης κυβέρνησης με την παρούσα βουλή και πρωθυπουργό ένα ηγετικό στέλεχος της Δεξιάς. Ο βασιλιάς Παύλος αποδέχτηκε όμως την πρόταση του Καραμανλή και σχημάτισε εξωκοινοβουλευτική κυβέρνηση με επικεφαλής τον Κ. Γεωργακόπουλο που θα αναλάμβανε την διεξαγωγή εκλογών, αφού όμως πρώτα εξασφάλιζε την ψήφιση του νέου εκλογικού νόμου.

¹¹⁰Θεόδωρος Σαμπατακάκης, «Εσωτερική πολιτική 1955-1963», *Ιστορία των Ελλήνων*, Αθήνα 2006, τ 14, σελ. 93

¹¹¹Ηλίας Νικολακόπουλος, *Η καχεκτική Δημοκρατία, κόμματα και βουλευτικές εκλογές 1946-1967*, σ. 220-221

¹¹² Σπύρος Λιναρδάτος, *Από τον Εμφύλιο στην Χούντα, 1955-1961*, τ. 3, σ. 294

6.2. Εκλογικό σύστημα

Οι εκλογές προκηρύχθηκαν για τις 11 Μαΐου 1958. Η κυβέρνηση Γεωργακόπουλου έφερε στην βουλή για ψήφιση το εκλογικό νομοσχέδιο που είχε παρουσιάσει και ο Καραμανλής και το οποίο τελικά εγκρίθηκε στις 29 Μαρτίου 1958. Το εκλογικό σύστημα ήταν αυτό της «ενισχυμένης αναλογικής»¹¹³. Υπήρχαν δύο κατανομές εδρών αλλά οι προϋποθέσεις για την συμμετοχή ενός κόμματος ή ενός συνασπισμού κομμάτων στην δεύτερη κατανομή ήταν εξαιρετικά δύσκολες. Χρειαζόταν το κόμμα να έχει ποσοστό 25%, ο συνασπισμός 2 κομμάτων 30% και ο συνασπισμός περισσοτέρων κομμάτων 40%. Έτσι απέτρεπε την δημιουργία συνασπισμών πολλών μικρών κομμάτων με βασικό στόχο να εμποδίσει την συνεργασία της Αριστεράς με τα μικρότερα κόμματα του κέντρου και να περιορίσει την κοινοβουλευτική της παρουσία. Προβλεπόταν επίσης πως αν μόνο ένας συνδυασμός πληρούσε τις προϋποθέσεις για συμμετοχή στην Β' κατανομή, τότε θα συμμετείχε στην κατανομή και το αμέσως επόμενο αυτοτελές κόμμα, ενώ αποκλείονταν οι συνασπισμοί.

Επιπρόσθετα στην Β' κατανομή άλλαζε ο τρόπος με τον οποίο δίνονταν οι έδρες. Πλέον αυτό δεν γινόταν με βάση τα υπολειπόμενα ποσοστά των εκλογικών συνδυασμών αλλά με βάση το σύνολο των ψήφων που συγκέντρωναν σε κάθε εφετειακή περιφέρεια¹¹⁴. Με αυτόν τον τρόπο ευνοούνταν ο πρώτος συνδυασμός. Επιπλέον ο εκλογικός νόμος αύξησε τις εκλογικές περιφέρειες από 41 σε 55 χωρίζοντας στα δύο ή κάποτε και στα τρία τις μεγάλες περιφέρειες της Αθήνας, του Πειραιά και τα Θεσσαλονίκης απομονώνοντας με αυτόν τον τρόπο τις περιοχές που είχε μεγάλη επιρροή η ΕΔΑ. Το εκλογικό σύστημα λοιπόν είχε σχεδιαστεί έτσι ώστε να ενισχυθεί η παρουσία του πρώτου κόμματος που προβλεπόταν να είναι η ΕΡΕ για να έχει αυτοδύναμη πλειοψηφία στην Βουλή, να αποκλειστεί η ΕΔΑ και να περιοριστούν τα μικρότερα κόμματα. Ακόμα προβλεπόταν το ΚΦ που αναμενόταν να είναι δεύτερο να συμμετέχει στην Β' κατανομή.

¹¹³ Ν. 3822/1958 (ΦΕΚ 45/31-3-1958)

¹¹⁴ Ηλίας Νικολακόπουλος, *ό. π.*, σ. 225-226

6.3. Εκλογικά αποτελέσματα¹¹⁵

Στις εκλογές της 11^{ης} Μαΐου 1958 ψήφισαν 3.847.785 εκλογείς και πήραν μέρος τελικά πέντε εκλογικοί συνδυασμοί. Οι περιφέρειες ανήλθαν σε 55 και οι έδρες που διεκδικούσαν οι υποψήφιοι παρέμειναν 300 για τον γεωγραφικό προσδιορισμό των οποίων χρησιμοποιήθηκε και πάλι η απογραφή του 1940.

Πρώτη σε ψήφους αναδείχθηκε η «Εθνική Ριζοσπαστική Ένωση» (ΕΡΕ) με ποσοστό 41,16% (1.583.885 ψήφους) και κατέλαβε 171 έδρες στην βουλή και την κοινοβουλευτική πλειοψηφία παρόλο που ποσοστιαία είχε μια μικρή πτώση σε σχέση με τις εκλογές του 1956. Αυτό βέβαια δεν αποτέλεσε έκπληξη εφόσον τα κόμματα της αντιπολίτευσης δεν κατάφεραν να συσπειρωθούν εναντίον της. Συνέχιζε λοιπόν να είναι ο βασικός εκφραστής της Δεξιάς παρά το ότι αποχώρησαν κάποιοι από του βουλευτές της. Μάλιστα μετά την προσχώρηση σε αυτήν κάποιων στελεχών του ΚΦ παρουσιαζόταν ανανεωμένη.

Αντίθετα μεγάλη έκπληξη αποτέλεσε το γεγονός ότι δεύτερη δύναμη αναδείχτηκε η «Ενιαία Δημοκρατική Αριστερά» (ΕΔΑ) με ποσοστό 24,42% (939.902 ψήφους) και πήρε 79 έδρες. Η ΕΔΑ είχε ισχυροποιηθεί μετά την εκλογική αναμέτρηση του 1956 καθώς η αρνητική στάση των δυτικών δυνάμεων απέναντι στο Κυπριακό και η θετική της Σοβιετικής Ένωσης έσπρωχνε πολλούς εκλογείς να την ψηφίσουν. Επίσης η αλλαγή ηγεσίας με την απομάκρυνση του Ζαχαριάδη, η ανάδειξη ως προέδρου του Γ. Πασαλίδη, η κατάργηση του παράνομων οργανώσεων του ΚΚΕ καλλιέργησαν το έδαφος για συνεργασίες με τις δυνάμεις της Κεντροαριστεράς ιδιαίτερα του ΔΚΕΛ που διασπάστηκε και διεύρυναν την εκλογική της βάση. Σε αυτό βέβαια βοήθησε και η εικόνα του κατακερματισμένου κέντρου που δε φαινόταν να προσφέρει αξιόπιστη διέξοδο. Αυτό που γενικά θορόβησε τους αντιπάλους της είναι πως απέκτησε εκλογική επιρροή ακόμα και σε περιοχές που μέχρι τότε δεν είχε, ενώ άρχισε να «ξεφεύγει» από τα αστικά κέντρα και να εξαπλώνεται σε κωμοπόλεις και μεγάλα χωριά πράγμα που μελλοντικά θα επέτρεπε την εξάπλωση της στον αγροτικό χώρο και άρα θα απειλούσε τους παγιωμένους εκλογικούς συσχετισμούς¹¹⁶

¹¹⁵Υπουργείον Εσωτερικών, Διεύθυνσις Μελετών και Τεχν. Εκλογών, *Αποτελέσματα των βουλευτικών εκλογών της 11ης Μαΐου 1958*, Αθήναι 1959, σ.κα', κβ', κε', κστ', κζ'

¹¹⁶Ηλίας Νικολακόπουλος, *ό. π.*, σ. 245

Το «Κόμμα Φιλελευθέρων» (ΚΦ) με αρχηγούς τον Σ. Βενιζέλο και τον Γ. Παπανδρέου ήρθε τελικά τρίτο με ποσοστό 20,67% (795.445 ψήφους) και πήρε 36 έδρες. Το εκλογικό σύστημα που είχε στηρίξει ο Γ. Παπανδρέου για να εμποδίσει την ΕΔΑ τελικά λειτούργησε εναντίον του Κέντρου που σε αντίθεση με την ΕΔΑ έχασε δυνάμεις εξαιτίας , ενώ το ποσοστό του παρέμεινε σχεδόν ίδιο. Στην πτώση αυτή συνέβαλλε και το ότι το κέντρο διασπάστηκε και δημιουργήθηκαν ουσιαστικά δυο συνασπισμοί που το εκπροσωπούσαν , ΚΦ και ΠΑΔΕ.

Ακολούθησε η «Προοδευτική Αγροτική Δημοκρατική Ένωση» (ΠΑΔΕ) με ποσοστό 10,62% (408.787 ψήφους) πήρε 10 έδρες στην Βουλή. Η ΠΑΔΕ που δημιουργήθηκε στις 9 Απριλίου ήταν ο συνασπισμός τεσσάρων κομμάτων που αν και διαπραγματευόταν με την ΕΔΑ την κοινή τους κάθοδο στις εκλογές τελικά αυτό δεν έγινε. Σε αυτήν συμμετείχε ο «Κόμμα Προοδευτικών» του Σπ. Μαρκεζίνη, η «Εθνική Προοδευτική Ένωση Κέντρου» (ΕΠΕΚ) με αρχηγό τον Σ. Παπαπολίτη, του «κόμματος Αγροτών Εργαζομένων» (ΚΑΕ) με αρχηγό τον Αλ. Μπαλτατζή και ένα μέρος από το «Δημοκρατικό Κόμμα Εργαζόμενου Λαού» (ΔΚΕΛ) με αρχηγό τον Στ. Αλλαμανή καθώς ένα άλλο του κομμάτι συνεργάστηκε με την ΕΔΑ.

Η «Ένωσις Λαϊκών Κομμάτων» (ΕΛΚ) πήρε ποσοστό 2,94% (113.358 ψήφους) και 4 έδρες. Αποτελούσε συνασπισμό πέντε κομμάτων με κυριότερο το Λαϊκό κόμμα στο οποίο προσχώρησε ο Π. Παπαληγούρας και ο Π. Κανελλόπουλος που ανέλαβε την συναρχηγία με τον Π. Τσαλδάρη. Συμμετείχε ακόμα το «Λαϊκό Κοινωνικό Κόμμα» (ΛΚΚ) με αρχηγό των Στεφανόπουλο και το Κόμμα Εθνικοφρόνων με αρχηγό τον Θ. Τουρκοβασίλη που είχαν τοπική επιρροή. Επιπλέον το Μεταρρυθμιστικό κόμμα με αρχηγό τον Σ. Γκοτζαμάνη που είχε συγκροτηθεί την περίοδο του Μεσοπολέμου αλλά μετά την Κατοχή δεν είχε συμμετάσχει ξανά σε εκλογική αναμέτρηση καθώς ο αρχηγός του είχε καταδικαστεί για δωσιλογισμό. Τέλος το «δημοκρατικό Μεταρρυθμιστικό Κόμμα» με αρχηγό τον Θ Κετσεά. Είχε περιορισμένη επιρροή κυρίως στην Πελοπόννησο όπως φαίνεται χαρακτηριστικά από το ότι είχε υποψηφίους μόνο σε 29 από τις 55 εκλογικές περιφέρειες.

6.4. Εκλογικά αποτελέσματα στην Μεσσηνία¹¹⁷

Την εκλογική περιφέρεια της Μεσσηνίας αποτελούσαν και σε αυτές τις εκλογές η περιφέρεια Καλαμών, Μεσσήνης, Τριφυλίας και Πυλίας. Ψήφισαν 108.272 εκλογείς και εκλέχτηκαν δέκα βουλευτές για τις αντίστοιχες δέκα έδρες της περιφέρειας. Για πρώτη φορά εμφανίζονται και γυναίκες υποψήφιες, η Μήνη Ελένη με τον συνδυασμό της ΕΔΑ και η Κονταργύρη Έλλη με τον συνδυασμό της ΕΛΚ. Συμμετείχαν πέντε εκλογικοί συνδυασμοί. Φαίνεται από τους υποψήφιους πως έχει δημιουργηθεί μια σταθερή συμμετοχή πολιτικών προσώπων που ειδικά στο Κέντρο αλλάζουν κομματικούς συνδυασμούς έχουν όμως προσωπική επιρροή εξαιτίας του πλέγματος εξουσίας που έχει δημιουργηθεί και πιθανότατα των πελατειακών σχέσεων.

Πρώτη σε ψήφους αναδείχτηκε η ΕΡΕ με ποσοστό 47,09% (50.872 ψήφους) χάνοντας όμως πάνω από 14% σε σχέση με τις εκλογές του 1956 (ΕΡΕ 61,64%). Τα ποσοστά της βέβαια παραμένουν αρκετά υψηλότερα σε σχέση με την επικράτεια (41,16%). Η ΕΡΕ εξέλεξε έξι βουλευτές, μάλιστα οι πέντε από αυτούς είχαν εκλεγεί και στις εκλογές του 1956. Επανεκλέχτηκε ο Ι. Ψαρρέας (14.592 ψήφους), ο Γ. Σαμαράς (5.417 ψήφους), ο Δ. Λαντζούνης (5.038 ψήφους) που διατέλεσε και Γενικός Γραμματέας της Βουλής από το, ο Α. Σχινάς (4. 924 ψήφους) και ο Α. Καμβύσης (4.524 ψήφους). Για πρώτη φορά εκλέχτηκε ο δικηγόρος Αρ. Καλατζάκος (7.055 ψήφοι), γιος του Γεωργίου Καλαντζάκου δημάρχου Κυπαρισσίας και ανιψιός των βουλευτών Νίκου και Αλέξανδρου Καλαντζάκου (εκλέχτηκε βουλευτής στις εκλογές του 1956). Οι σχέσεις αυτές αλλά και η συνεχής επανεκλογή ίδιων προσώπων αποκαλύπτουν την διαμόρφωση μιας πολιτικής ελίτ που έχει εδραιώσει την θέση της στην εξουσία του τόπου.

Στην πτώση της ΕΡΕ έπαιξε ρόλο και η ΕΛΚ τα ποσοστά της οποίας ήταν πάνω από το διπλάσιο (6,74%, 7228 ψήφους) από αυτό που είχε στην επικράτεια(2,94%). Στην Πελοπόννησο γενικά βρισκόταν συγκεντρωμένη η δύναμη της εφόσον τα στελέχη της κατάγονταν βασικά από εκεί. Ο Θ. Τουρκοβασίλης που καταγόταν από την Αρκαδία είχε παλαιότερα υπάρξει υποψήφιος βουλευτής Μεσσηνίας. Επιπλέον η δύναμη της στην

¹¹⁷Υπουργείον Εσωτερικών, Διεύθυνσις Μελετών και Τεχν. Εκλογών, *Αποτελέσματα των βουλευτικών εκλογών της 11ης Μαΐου 1958*, Αθήναι 1959, σελ.κδ',κε, κστ',11-12,106-113 και Βουλή των Ελλήνων, Διεύθυνσις Διοικητικού, Τμήμα Μητρώου Βουλευτών, *Μητρώον Γερουσιαστών και Βουλευτών (1929-1974)*, Αθήναι 1977, σ. 102-207

περιφέρεια συνδέεται και με την προσωπική επιρροή του Ν. Σπέντζα που στις εκλογές του 1956 ήταν ο υποψήφιος της ΕΡΕ με τις περισσότερες ψήφους ενώ τώρα ήταν υποψήφιος με το ΕΛΚ.

Δεύτερο αναδείχτηκε το ΚΦ με ποσοστό 24,76%(26.756 ψήφους) και εξέλεξε 2 βουλευτές τον Σ. Κωστόπουλο (7.345 ψήφους) και τον Α. Κοκκέβη (6.885 ψήφους) που είχαν εκλεγεί και το 1956 με τον συνδυασμό της ΔΕ. Το ΚΦ συγκράτησε τις δυνάμεις του και μάλιστα όπως και σε όλη την Πελοπόννησο σημείωσε μια αύξηση σε σχέση με το πώς αυτές εμφανίστηκαν στις εκλογές του 1951 (21,3%)¹¹⁸. Δεν κατάφερε όμως να κερδίσει τους ψηφοφόρους της ΕΠΕΚ. Το ΚΦ παρουσιάζει αύξηση όμως σε ολόκληρη σχεδόν την Παλαιά Ελλάδα σε αντίθεση με την Βόρεια Ελλάδα που τα ποσοστά του μειώνονται αφού δεν είχε απήχηση στους προσφυγικούς πληθυσμούς, προβάλλεται έτσι ως παλαιοελλαδίτικο κόμμα.

Η ΕΔΑ στην Μεσσηνία περιορίζεται στην τρίτη θέση με ποσοστό 11,93% (12.891 ψήφους) εκλέγοντας δύο βουλευτές. Τον δικηγόρο Δ. Μερλόπουλο(3.882 ψήφους) που ήταν ανεξάρτητος αλλά είχε την στήριξη της ΕΔΑ συμμετείχε και στις εκλογές του 1956 με την ΔΕ αλλά τότε δεν κατάφερε να εκλεγεί.. Τον Αν. Κουλαμπά (3.665 ψήφους) ο οποίος ήταν μέλος του ΚΚΕ από το 1925 και στέλεχος του Αγροτικού κόμματος. Το 1934 ήταν υποψήφιος βουλευτής Μεσσηνίας με το Παλλαϊκό κόμμα. Στην δικτατορία του Μεταξά φυλακίστηκε και εξορίστηκε. Το 1944 ήταν γραμματέας του ΕΑΜ στην Πελοπόννησο. Είχε έντονη συνδικαλιστική δράση και ήταν ο αρχηγός του σταφιδικού κινήματος στην Μεσσηνία¹¹⁹. Αν και η αύξηση της αριστεράς είναι δυναμική σε σχέση με τις προηγούμενες εκλογικές αναμετρήσεις, η Μεσσηνία είναι από τις λίγες περιοχές που η δύναμη της βρέθηκε κάτω από το 20%.

Τέλος εμφανίζεται η «Προοδευτική Αγροτική Δημοκρατική Ενωσις» (ΠΑΔΕ) με ποσοστό 9,48% (10.248 ψήφους). Η ΠΑΔΕ εμφανίζει γενικά υψηλότερα ποσοστά στην Θεσσαλία και στην βόρεια Ελλάδα όμως τα αποτελέσματα στην Μεσσηνία συνδέονται και πάλι με γνωστά πρόσωπα που πολιτεύτηκαν με αυτήν και είχαν προσωπική επιρροή. Εμφανίζεται στα ψηφοδέλτια της ο Π. Λυκουρέζος που ήταν υποψήφιος σε όλες τις εκλογικές αναμετρήσεις από το 1946. Είχε εκλεγεί βουλευτής το 1946 με την ΗΠΕ και το

¹¹⁸ Ηλίας Νικολακόπουλος, *Η καχεκτική Δημοκρατία, κόμματα και βουλευτικές εκλογές 1946-1967*, σ. 246

¹¹⁹ Μπιτσάνης Ηλίας, «το σταφιδικό κίνημα και ο Τάσης Κουλαμπάς (μέρος 29°),eleftheriaonline.gr, 16.5.2016, <https://eleftheriaonline.gr/local/politismos/history/item/95916-to-stafidiko-kinima-kai-o-tasis-koulampas-meros-29o> τελευταία προσπέλαση 13.5.2021

1951,1952 με τον , ενώ το 1950 με το ΝΚ και το 1956 με το ΚΠ δεν εκλέχτηκε. Επίσης ο Β. Τσαπόγας που είχε εκλεγεί βουλευτής το 1946 με την ΕΠΕ ενώ το 1952 ήταν υποψήφιος με την ΕΠΕΚ-ΚΦ. Ο Δ. Κούτσικας βουλευτής το 1946 με την ΗΠΕ και υποψήφιος το 1950 με το ΝΚ και το 1951 με το ΛΚ. Ενώ και οι υπόλοιποι υποψήφιοι είχαν συμμετάσχει ξανά σε εκλογικές αναμετρήσεις με άλλα κόμματα.

Ζ' Κεφάλαιο

Εκλογές 29 Οκτωβρίου 1961¹²⁰

7.1. Τρίτη κυβέρνηση Καραμανλή

Η τρίτη κατά σειρά κυβέρνηση Καραμανλή σχηματίστηκε στις 17 Μαΐου 1958. Σε αυτήν συμμετείχε και ο Π.Κανελλόπουλος ως αντιπρόεδρος από τον Ιανουάριο του 1959. Την κυβέρνηση απασχόλησαν διάφορα ζητήματα τα οποία την έφεραν αντιμέτωπη με την αντιπολίτευση, η οικονομική κατάσταση της χώρας που παραμένει σταθερή χωρίς όμως σημάδια ανάκαμψης, τα υψηλά χρέη του ελληνικού δημοσίου, η φορολογία των λαϊκών στρωμάτων που παραμένει υψηλή¹²¹. Διαμάχη κυβέρνησης αντιπολίτευσης δημιούργησαν επίσης το νομοσχέδιο για την Παιδεία, το πυραυλικό, η μετανάστευση, η ένταξη στην ΕΟΚ και οι σχέσεις με τις σοβιετικές χώρες.

Βασικό ζήτημα όμως εξωτερικής πολιτικής παρέμεινε το Κυπριακό εφόσον οι Τούρκοι είχαν ξεκινήσει μια εκστρατεία μίσους που κατέληξε σε ένοπλες συγκρούσεις για να προβάλλουν την λύση της Διχοτόμησης. Ο Βρετανός πρωθυπουργός Μακμίλαν προωθούσε το «συνεταιριστικό σχέδιο» όπου η Κύπρος θα συνδεόταν με την Μ. Βρετανία, την Ελλάδα και την Τουρκία.. Ο Μακάριος προλαβαίνοντας τις εξελίξεις πρότεινε το Σεπτέμβριο του 1958 την δημιουργία ενός ανεξάρτητου κράτους που να μην συνδέεται ούτε με την Τουρκία ούτε με την Ελλάδα. Ξεκίνησαν διαπραγματεύσεις που κατέληξαν στις συμφωνίες της Ζυρίχης (5-19/02/1959) και του Λονδίνου (17-19/02/1959) οι οποίες όμως προκάλεσαν έντονες αντιδράσεις από την αντιπολίτευση¹²² και την κατάθεση δύο προτάσεων μομφής που τελικά απορρίφθηκαν. Γενικότερα η χώρα στρέφεται προς την δύση και ζητά το 1959 την σύνδεση της με την Κοινή Αγορά.

Μεγαλύτερα ακόμα ήταν τα προβλήματα που δημιουργήθηκαν στο εσωτερικό της χώρας. Η άνοδος της ΕΔΑ που συσπείρωσε μεγάλη μερίδα του εαμικού κινήματος και περιέλαβε και την κεντροαριστερά με κάποια στελέχη της οδήγησαν την κυβέρνηση Καραμανλή και τις κρατικές υπηρεσίες σε μια προσπάθεια απομόνωσης της. Αυτό κατέληξε στην υιοθέτηση όλο και αυταρχικότερων μέτρων και τελικά η πόλωση που υπήρχε μεταξύ

¹²⁰ Βλέπε Πίνακες, Παράρτημα , 7.Εκλογές 1961

¹²¹ W. Fischer, E. Rondholz, Γ. Φαράντος, *Επανάσταση και αντεπανάσταση στην Ελλάδα(1936-1974)*, Αθήνα 1974, σ. 76-77

¹²² Νίκος Ψυρούκης, *Ιστορία της σύγχρονης Ελλάδας (1940-1967)*, Θεσσαλονίκη 1976, τ. 2, σ. 367-370

ΕΡΕ και ΕΔΑ έφτασε σε σημείο να φέρει στο προσκήνιο τις εμφυλιακοπολεμικές διαιρέσεις μεταξύ «εθνικοφρόνων» και «μη εθνικοφρόνων».¹²³ Την προσπάθεια να περιοριστεί πάση θυσία η επιρροή της ΕΔΑ στηρίζουν και οι Αμερικανοί που ανησυχούν για την κατάσταση στην Μέση Ανατολή και την αυξανόμενη παρουσία της Σοβιετικής Ένωσης στην Μεσόγειο¹²⁴.

Ο αντικομμουνισμός γνώριζε μια νέα μεγάλη έξαρση, τα στελέχη της ΕΔΑ ήρθαν αντιμέτωπα με φυλακίσεις και εκτοπίσεις, μάλιστα τον Δεκέμβριο του 1958 συνελήφθη και ο γραμματέας της ΕΔΑ και διευθυντής της «Αυγής» Μ. Γλέζος με την κατηγορία της κατασκοπίας και καταδικάστηκε σε πενταετή φυλάκιση. Οι αριστεροί περιθωριοποιούνται και υφίστανται αδικίες και περιορισμούς που αφορούν όλες τις πτυχές της καθημερινότητας τους από τον διορισμό τους σε κάποια δημόσια υπηρεσία ως την φοίτηση τους στο Πανεπιστήμιο ή στην έκδοση του διαβατηρίου τους¹²⁵. Η ζωή των πολιτών καθορίζεται από το «πιστοποιητικό κοινωνικών φρονημάτων» που εξέδιδε η αστυνομία¹²⁶. Την ίδια περίοδο δημιουργούνται παρακρατικές οργανώσεις ή ενισχύονται παλαιότερες με αντικομμουνιστικό χαρακτήρα που δρούσαν ανεξέλεγκτα με την στήριξη της κυβέρνησης. Παράλληλα ιδρύθηκε και η Γενική Διεύθυνση Εθνικής Ασφάλειας (ΓΔΕΑ) που υπάγεται στο Υπουργείο Εσωτερικών με στόχο την διαχείριση θεμάτων Εθνικής ασφαλείας και τον συντονισμό των υπηρεσιών που ασχολούνταν με την δίωξη των αριστερών¹²⁷. Οι διώξεις που πλέον είναι κρατικές και παρακρατικές, οξύνονται και στις δημοτικές εκλογές του 1959 παρατηρείται εκτεταμένη χρήση βίας ειδικά στην επαρχία. Η ΕΔΑ μετά τον Νοέμβριο του 1959 όταν και γίνεται το πρώτο συνέδριο της προσπαθεί να μετατραπεί σε νόμιμη έκφραση του ΚΚΕ το οποίο όμως παραμένει χωριστό κόμμα με τους δικούς του μηχανισμούς.

Ο χώρος του κέντρου συνέχιζε να είναι διασπασμένος ενισχύοντας το κλίμα πόλωσης ανάμεσα στην ΕΔΑ και την ΕΡΕ. Η εκλογική ήττα αποδόθηκε στους αρχηγούς των Φιλελευθέρων, τον Σ. Βενιζέλο που φεύγει για το εξωτερικό και τον Γ. Παπανδρέου που αποχωρεί από το κόμμα και παραμένει ανεξάρτητος βουλευτής. Τον Φεβρουάριο του 1960 δημιουργείται η Νέα Πολιτική Κίνηση(ΝΠΚ) ή Ομάδα των Δέκα από γνωστά πολιτικά

¹²³ Ηλίας Νικολακόπουλος, *Η καχεκτική Δημοκρατία, κόμματα και βουλευτικές εκλογές 1946-1967*, σ. 256

¹²⁴ Σπύρος Λιναρδάτος, *Από τον Εμφύλιο στην Χούντα, 1955-1961*, τ. 3, σ. 343

¹²⁵ Νίκος Κ. Αλιβιζάτος, «Η αδύνατη μεταρρύθμιση: Σύνταγμα και παρασύνταγμα στη δεκαετία του '60», *Η «σύντομη» δεκαετία του '60*, Αθήνα 2008, σ. 52-53

¹²⁶ W. Fischer, E. Rondholz, Γ. Φαράντος, *ό. π.*, σ.75

¹²⁷ Θεόδωρος Σαμπατακάκης, «Εσωτερική πολιτική 1955-1963», στην: *Ιστορία των Ελλήνων*, τ. 14, σ. 98

στελέχη όπως ο Κ. Μητσοτάκης, Δ. Κωστής, Ο Στ.Αλλαμανής, ο Π.Παπαληγούρας κ.α. Την ίδια περίοδο ο Γ.Γρίβας προχωρεί στην δημιουργία της Κίνησης Εθνικής Αναδημιουργίας (ΚΕΑ), στην οποία προσχώρησε το ΚΦ και η ΕΠΕΚ. Οι υπόλοιποι πολιτευτές του κέντρου που διαφωνούσαν με τον Γρίβα ίδρυσαν το 1961 το Δημοκρατικό Κέντρο- Αγροτική Φιλελεύθερη Ένωση (ΔΚ-ΑΦΕ) στο οποίο συμμετέχουν ο Γ. Παπανδρέου με το Φιλελεύθερο Δημοκρατικό κόμμα(ΦΔΚ), το κόμμα Αγροτών- Εργαζομένων(ΚΑΕ) και οι περισσότεροι βουλευτές της ΝΠΚ λίγο αργότερα προσχωρεί και η Δημοκρατική Ένωσις με τον Η.Τσιριμώκο. Η αυταρχική πολιτική διώξεων οδηγείται σε όλο και μεγαλύτερες ακρότητες αναγκάζει και τους βουλευτές του κέντρου να την καταγγείλουν αφού και οι δικοί τους οπαδοί καταδιώκονται για τα φρονήματα τους.¹²⁸

7.2. Προς τις εκλογές

Στις αρχές του 1961 ο Καραμανλής εκφράζει την διάθεση του να προχωρήσει τον Μάρτιο σε συνεννοήσεις με τα κόμματα για την διαμόρφωση νέου εκλογικού νόμου. Στόχος παραμένει ο περιορισμός της κοινοβουλευτικής δύναμης της ΕΔΑ. Με αυτήν την λογική η κυβέρνηση προβάλλει ένα σύστημα «συγγενών κομμάτων» που θα λειτουργούσε ως πλειοψηφικό για την ΕΔΑ και ως αναλογική για τα εθνικά κόμματα. Κάτι τέτοιο θα οδηγούσε σε μετωπική αναμέτρηση ανάμεσα στις παρατάξεις των «εθνικοφρόνων» και «μη εθνικοφρόνων». Την υιοθέτηση του στηρίζουν οι Αμερικανοί αλλά και το παλάτι.

Τα κόμματα του κέντρου όμως αποφάσισαν να προωθήσουν μια λιγότερο πολωτική λύση που θα εξασφάλιζε την παρουσία τους και θα περιόριζε τις συνεργασίες με την ΕΔΑ. Με βάση αυτές τις προτάσεις η κυβέρνηση φέρνει στην Βουλή το νέο εκλογικό νομοσχέδιο στις 5 Μαΐου 1961 που προβλέπει μερικές τροποποιήσεις στο σύστημα της ενισχυμένης αναλογικής. Το διάστημα που συζητούνταν στην Βουλή μάλιστα και ενώ οι επαφές για τις κομματικές συνεργασίες συνεχίζονταν, η κυβέρνηση πρότεινε επιπλέον τροποποιήσεις που ενίσχυαν τον αντιπολιτικό χαρακτήρα του συστήματος αφού ενίσχυαν την αναλογική. Έτσι ισχύει η «ρήτρα του +1» για την πρώτη κατανομή, μειώνεται σε 15% το ποσοστό για την συμμετοχή στην Β' κατανομή και προβλέπεται η συμμετοχή στην Β' κατανομή του τρίτου

¹²⁸ Ηλίας Νικολακόπουλος, *Κόμματα και βουλευτικές εκλογές στην Ελλάδα 1946-1964, Η εκλογική γεωγραφία των δυνάμεων*, σ. 261

κατά σειρά αυτοτελούς κόμματος.¹²⁹ Ο εκλογικός νόμος ψηφίστηκε στο σύνολο του μόνο από την ΕΡΕ¹³⁰.

Οι εκλογές προκηρύχθηκαν για τις 29 Οκτωβρίου 1961, η κυβέρνηση Καραμανλή παραιτήθηκε και σχηματίστηκε νέα υπηρεσιακή κυβέρνηση υπό τον Κ Δόβα, ευνοούμενου του Παλατιού και των Αμερικανών, που θα αναλάμβανε την διεξαγωγή τους. Οι σχέσεις του Κ.Καραμανλή με το παλάτι ήταν δύσκολες. Εν τω μεταξύ ο Σ. Βενιζέλος αποσύρθηκε από την ΚΕΑ και σαν αποτέλεσμα ο Γ. Γρίβας αποχώρησε από την πολιτική. Στις 19 Σεπτεμβρίου ανακοινώθηκε η ίδρυση της «Ένωσης Κέντρου» (ΕΚ) με την ένωση της ΚΕΑ και του ΔΚ-ΑΦΕ.

Αυτό που στιγμάτισε την προεκλογική όμως περίοδο είναι το κύμα βίας που εξαπολύθηκε σε όλη την χώρα με στόχο την μείωση της εκλογικής δύναμης της ΕΔΑ. Μάλιστα βία αυτή εντασσόταν σε ένα οργανωμένο σχέδιο που κατάρτισε η ΚΥΠ με το όνομα «Περικλής». Το σχέδιο αποκάλυψε μερικά χρόνια μετά ο Γ.Παπανδρέου αν και ο Καραμανλής αρνείται ότι υπήρξε. Γεγονός αδιαμφισβήτητο πάντως παραμένει το ότι ασκήθηκε βία εναντίον των ψηφοφόρων πρωτίστως της Αριστεράς αλλά και του κεντροαριστεράς η όποια κατέληξε και σε δυο δολοφονίες. Η ΕΚ ενώ η ΕΔΑ είχε καταγγείλει αρκετά νωρίς τα περιστατικά βίας αδιαφόρησε και κατήγγειλε την βία όταν επηρέασε και τους δικούς της ψηφοφόρους¹³¹. Η καθυστέρηση οφείλεται στο ότι οι πολιτικοί του κέντρου θεωρούσαν ότι η διάσπαση της ΕΔΑ εξυπηρετούσε και τα δικά τους συμφέροντα¹³². Μετά τις εκλογές η ΕΚ δεν αναγνώρισε το αποτέλεσμα τους χαρακτηρίζοντας το προϊόν βίας και νοθείας. Ο Γ. Παπανδρέου ξεκίνησε τον «ανένδοτο» αγώνα για την ανατροπή του.

¹²⁹ Νικολακόπουλος Ηλίας, *Η καχεκτική Δημοκρατία, κόμματα και βουλευτικές εκλογές 1946-1967*, σελ. 265

¹³⁰ Ν.4173/1961(ΦΕΚ 104/27-6-1961)

¹³¹ Λιναρδάτος Σπύρος, «Τα χρόνια της βίας και της νοθείας», 18.5.1997, https://web.archive.org/web/20071012122917/http://tovima.dolnet.gr/print_article.php?e=B&f=12429&m=A08&aa=1, ημερομηνία προσπέλασης 23.5.2021

¹³² Γρηγόριος Δαφνής, *Σοφοκλής Ελευθερίου Βενιζέλος*, σ. 575

7.3. Εκλογικά αποτελέσματα¹³³

Στις εκλογές της 29^{ης} Οκτωβρίου 1961 ψήφισαν 4.640.512 εκλογείς και εκλέχτηκαν 300 βουλευτές. Το εκλογικό σύστημα θεωρείται ομαλότερο από τα προηγούμενα. Οι εκλογές αυτές χαρακτηρίστηκαν εκλογές «βίας και νοθείας». Η βία ασκήθηκε κυρίως στην επαρχία και επιβεβαιώνεται από ποικίλα περιστατικά. Η νοθεία εντοπίζεται στα αποτελέσματα των στρατιωτικών και των δημοσίων υπαλλήλων που ξεπερνούν ακόμα και το 90%. Παράλληλα φαίνεται ότι ενεργοποιήθηκε ο κομματικός μηχανισμός της ΕΡΕ ώστε να καταστρατηγηθεί μαζικά η απαγόρευση που ίσχυε και δεν επέτρεπε την μετεγγραφή στους εκλογικούς καταλόγους όσων δεν ήταν μόνιμα εγκατεστημένοι σε αυτές πριν από το 1948¹³⁴. Δόθηκαν λοιπόν ψευδείς αστυνομικές βεβαιώσεις σε εκλογείς της ΕΡΕ για μόνιμη εγκατάσταση πριν από το 1948. Επιπλέον έγινε προσπάθεια να αποκτήσουν όλοι οι άνδρες των σωμάτων ασφαλείας και του στρατού εκλογικά βιβλιάρια. Τέλος η αναθεώρηση των εκλογικών καταλόγων φαίνεται πως άφηνε περιθώρια για παράνομες εγγραφές. Τελικά όμως οι εκλογές του '61, μακροπρόθεσμα, πέτυχαν το αντίθετο αποτέλεσμα από αυτό που επεδίωκαν. Αντί να αποτελέσουν απάντηση στην (κοινοβουλευτική) ανασύνταξη του εαμικού μπλοκ στην ΕΔΑ, απονομιμοποίησαν τη Δεξιά και το κράτος. Στην εκλογική αναμέτρηση πήραν μέρος τελικά μόνο τρεις σχηματισμοί η ΕΡΕ, η ΕΚ και το ΠΑΜΕ.

Η ΕΡΕ με αρχηγό τον Κ. Καραμανλή στην οποία όμως είχε προσχωρήσει ο Π.Κανελλόπουλος, ο Γ.Ράλλης και ο Π.Παπαληγούρας. Σε αυτήν εντάχτηκαν επιπλέον πολιτευτές και βουλευτές του ΚΦ. Κατάφερε να αποκτήσει την απόλυτη πλειοψηφία στην βουλή με ποσοστό 50,81% (2.347.824 ψήφους) και 176 έδρες. Το ζήτημα όμως που προκύπτει είναι το κατά πόσο το ποσοστό αυτό ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα ή είναι προϊόν της βίας και της νοθείας που χρησιμοποιήθηκε.

Δεύτερος ο συνασπισμός Ένωσις Κέντρου (ΕΚ)- Κόμμα Προοδευτικών (ΚΠ) με αρχηγούς τον Γ.Παπανδρέου και τον Σπ.Μαρκεζίνη. Περιλάμβανε όλα τα κόμματα του κέντρου όπως είχαν μετασχηματιστεί από τις εκλογές του 1958 ως τις παραμονές των εκλογών του 1961. Είχε τυπικά την μορφή ενός ενιαίου κόμματος και διοικούνταν από μια

¹³³ Υπουργείον Εσωτερικών, Διεύθυνσις Εκλογών, *Αποτελέσματα των βουλευτικών εκλογών της 29ης Οκτωβρίου 1961*, Αθήνα 1962, σ. 9,13-14

¹³⁴ Αρ.32 κωδικοποιημένης εκλογικής νομοθεσίαςβ.δ.531/14-17.8.1961

οκταμελή επιτροπή με πρόεδρο τον Γ. Παπανδρέου¹³⁵. Ήταν όμως ένας συνασπισμός από οκτώ κόμματα που αποτελούσαν την ΚΕΑ και το ΔΚ-ΑΦΕ κάθε ένα εκπροσωπείτο με ένα μέλος στην επιτροπή. Μια εβδομάδα μετά την ίδρυση του είχε προσχωρήσει σε αυτό και το ΚΠ. Στις εκλογές πήρε ποσοστό 33,66%(1.555.442 ψήφους) και 100 έδρες.

Τέλος η Αριστερά εκπροσωπήθηκε από το Πανδημοκρατικό Αγροτικό Μέτωπο Ελλάδας(ΠΑΜΕ) που ήταν ο συνασπισμός που προέκυψε από την σύμπραξη της ΕΔΑ με πρόεδρο τον Ι. Πασαλίδη και του Εθνικού Αγροτικού κόμματος. Το ΕΑΚ ιδρύθηκε στις 23-6-1961 και ήταν η εξέλιξη της Νέας Αγροτικής Κίνησης. Το ΠΑΜΕ πήρε ποσοστό 14,63% (675.867 ψήφους) και 24 έδρες. Το αποτέλεσμα αυτό βέβαια δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι ανταποκρίνεται στις πραγματικές δυνάμεις της εφόσον είναι αποτέλεσμα συστηματικής άσκησης βίας κατά των ψηφοφόρων της.

7.4. Αποτελέσματα στην Μεσσηνία¹³⁶

Η περιφέρεια Μεσσηνίας όπως και το 1958 αποτελούνταν από τέσσερις επαρχίες των Καλαμών, Μεσσήνης, Πυλίας, Τριφυλίας. Ψήφισαν 123.760 εκλογείς και εκλεχτήκαν με βάση τις έδρες της περιφέρειας δέκα βουλευτές. Εμφανίζονται οι τρεις συνδυασμοί και μια ανεξάρτητη υποψήφια. Στην Μεσσηνία όπως και στην υπόλοιπη Ελλάδα επικράτησε η βία. Μια περιγραφή της κατάστασης δίνεται από τον βουλευτή του Κέντρου Στ. Κωστόπουλο σε συνέντευξη Τύπου στις 16 Νοεμβρίου 1961¹³⁷: *«Δεν υπήρχε χωρίον, δεν υπήρχε κομόπολις ακόμα και στην εις την πόλιν της Καλαμάτας που να μην επισκεφθεί η χωροφυλακή τους μη οπαδούς ης ΕΡΕ, ασχέτως πολιτικών φρονημάτων, και να μην απειλήση ότι την επομένη των εκλογών θα παύση τον διορισμόν του τέκνου των ή θα στείλει τον στρατευόμενον υιόν τους εις τα σύνορα ή θα κάμη φάκελλον εάν δεν ψηφίσουν την ΕΡΕ...»* επιπλέον κατήγγειλε ότι οι εκλογές έγιναν υπό τον ήχο των πυροβολισμών. Τέλος ότι είχαν στηθεί οδοφράγματα όπου η χωροφυλακή έλεγχε τα φρονήματα των ψηφοφόρων για να εμποδίσουν όσους ψηφοφόρους δεν ήταν οπαδοί της ΕΡΕ να περάσουν. Τα αποτελέσματα

¹³⁵ Ηλίας Νικολακόπουλος, *Η καχεκτική Δημοκρατία, κόμματα και βουλευτικές εκλογές 1946-1967*, σ. 273

¹³⁶ Υπουργείον Εσωτερικών, Διεύθυνσις Εκλογών, *Αποτελέσματα των βουλευτικών εκλογών της 29ης Οκτωβρίου 1961*, Αθήναι 1962,σελ.13-14,22,54 και Βουλή των Ελλήνων, Διεύθυνσις Διοικητικού, Τμήμα Μητρώου Βουλευτών, *Μητρώον Γερουσιαστών και Βουλευτών (1929-1974)*, Αθήναι 1977,σ. 102-207

¹³⁷ Σπύρος Λιναρδάτος, *Από τον Εμφύλιο στην Χούντα, 1961-1964*, Αθήνα 1978, τ. 4, σ. 82

λοιπόν και εδώ δεν μπορεί κανείς να πει με βεβαιότητα τι μορφή θα είχαν εάν δεν είχαν διαμορφωθεί κάτω από την εκτεταμένη χρήση βίας.

Πρώτη σε ψήφους η ΕΡΕ(77.892 ψήφους) με ποσοστό 63,08% .ποσοστό περίπου 13% μεγαλύτερο από αυτό της Επικρατείας(50,81%) και 16% μεγαλύτερο από τις εκλογές του 1958.Βλεποντας τα ποσοστά της ΕΡΕ διαδοχικά το 1958, 1961 και 1963 και μπορεί να συμπεράνει κάποιος πως το ιδιαίτερα αυξημένο ποσοστό της οφείλεται στην βία που εφαρμόστηκε. Εξέλεξε επτά βουλευτές. Και οι επτά ήταν πολιτικά έμπειροι κι οι πέντε από αυτούς είχαν εκλέγει και το 1958, Ι. Ψαρρέας(16.980 ψήφους), Α. Καμβύσης(10.030 ψήφους), Α. Καλατζάκος(8863 ψήφους), Γ. Σαμαράς(6.852 ψήφους),Α.Σχινάς5.816 ψήφους). Εκλέχτηκε επίσης ο Ι.Μπούτος(8.624 ψήφους) που προερχόταν από το ΚΦ με το οποίο είχε εκλεγεί βουλευτής Μεσσηνίας το 1950 και το 1951. Σε αυτήν την κυβέρνηση Καραμανλή θα διοριστεί Υφυπουργός Συντονισμού. Τέλος ο Α.Περρωτής(8.831 ψήφους) συμμετέχει για πρώτη φορά σε εκλογική αναμέτρηση. Είναι όμως γιος του Αθ.Περρωτή που είχε εκλεγεί βουλευτής Μεσσηνίας στις εκλογές του 1946 με την ΗΠΕ ενώ το 1961 παντρεύεται την εγγονή του Ι. Μεταξά.

Ο συνασπισμός ΕΚ-ΚΠ με ποσοστό 30,9% (38.153 ψήφους) ποσοστό λίγο μικρότερο από την επικρατεια(33,66%) αλλά βελτιωμένο σε σχέση με το 1958. Εκλέγει 3 βουλευτές, τον Α.Κοκκέβη(8.694ψήφους) και τον Στ.Κωστόπουλο (8.236ψήφους) που έχουν εκλεγεί και στις προηγούμενες εκλογικές αναμετρήσεις του 1956 και του 1958. Εκλέχτηκε ακόμα ο Π. Λυκουρέζος που είχε εκλεχτεί βουλευτής με τον ΕΣ το 1951 και 1952.

Το ΠΑΜΕ εμφανίζεται στην τρίτη θέση με ποσοστό 6%(7.412 ψήφους) λαμβάνει το μισό από τις εκλογές του 1958(11,93%) και πολύ μικρότερο από την Επικράτεια 14,63% πράγμα που οφείλεται στην εκτός ορίων προεκλογική κατάσταση αλλά δεν μπορεί να υπολογιστεί με σαφήνεια σε ποιο ποσοστό.

Η' Κεφάλαιο

Εκλογές 3 Νοεμβρίου 1963¹³⁸

8.1. Ανένδοτος αγώνας 1961-1963

Η τέταρτη κυβέρνηση Καραμανλή ορκίζεται στις 4 Νοεμβρίου εφόσον δυο μέρες πριν είχε λάβει εντολή σχηματισμού από τον βασιλιά Παύλο. Το διάστημα της διακυβέρνησης της σημαδεύτηκε από τον ανένδοτο αγώνα της αντιπολίτευσης και χαρακτηρίστηκε από την παρακρατική βία που συνέχισε να εξαπλώνεται. Η αντιπολίτευση από την πρώτη στιγμή αμφισβήτησε το αποτέλεσμα των εκλογών και κατήγγειλε την βία και την νοθεία που είχαν χρησιμοποιηθεί. Η αμφισβήτηση αυτή αποτέλεσε την βάση της αντιπολιτευτικής στρατηγικής. Η ΕΚ και η ΕΔΑ απείχαν από την βουλή κατά την επίσημη ανάγνωση των προγραμματικών δηλώσεων της κυβέρνησης και του βασιλικού λόγου αμφισβητώντας έτσι την νομιμότητα της κυβέρνησης¹³⁹. Η αντιπολίτευση μάλιστα απέχει από κάθε εκδήλωση που οργανώνει το παλάτι ή η κυβέρνηση και θα μπορούσε να εκληφθεί ως αποδοχή της νομιμότητας της.

Ο «ανένδοτος» αυτός αγώνας όπως ονομάστηκε διαχύθηκε στην κοινωνία και την κινητοποίησε ενάντια στην κυβέρνηση και την πολιτική της. Το πολιτικό κλίμα άρχισε να μεταβάλλεται, παγίωσε την αντίθεση Δεξιών και αντιδεξιών δυνάμεων και επέτρεψε την ενοποίηση του κεντρικού χώρου¹⁴⁰. Η αντιπολίτευση οργάνωσε συγκεντρώσεις σε όλη της Ελλάδα με αίτημα την παραίτηση της κυβέρνησης. Η κυβέρνηση με την σειρά της προσπάθησε να κατευνάσει το αρνητικό κλίμα που είχε δημιουργηθεί εναντίον της ακόμα και στο εξωτερικό υιοθετώντας κάποια μέτρα εκδημοκρατισμού, όπως η κατάργηση των στρατοπέδων εκτόπισης στον Αγ. Ευστράτιο, τα οποία ήταν πολύ λίγα και ήρθαν πολύ αργά ώστε να μπορέσουν να ανατρέψουν την κατάσταση. Το επόμενο διάστημα η κυβέρνηση σκληραίνει την στάση της ενώ φοιτητές, αγρότες, εργαζόμενοι διαδηλώνουν εναντίον της.

Παράλληλα η πολιτική κρίση επιδεινώνει και τις σχέσεις του Καραμανλή με το παλάτι. Οι παρεμβάσεις των ανακτόρων και οι δραστηριότητες τους, όπως ο γάμος της πριγκίπισσας Σοφίας, εμπλέκονται με την πολιτική ζωή και δημιουργούν γενικά αναταραχή.

¹³⁸ Βλέπε Πίνακες, Παράρτημα , 8.Εκλογές 1963

¹³⁹ Ανδρέας Γ. Παπανδρέου, *Η Δημοκρατία στο απόσπασμα*, Αθήνα 2006, σ. 192

¹⁴⁰ Ηλίας Νικολακόπουλος, *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού 1770-2000*, τ. 9, σ. 32

Το παλάτι από την πλευρά του απομακρύνεται από τον Κ.Καραμανλή τον οποίο μέχρι πρότινος ευνοούσε θέλοντας να μην χρεωθεί τις υπερβάσεις των εκλογών του 1961¹⁴¹. Το 1962 η διαφωνία αυτή δημοσιοποιείται με μια επιστολή του Καραμανλή προς το παλάτι. Ενώ τον Φεβρουάριο του 1963 καταθέτει στην Βουλή πρόταση για αναθεώρηση το Συντάγματος με την οποία περιορίζεται η βασιλική εξουσία και ενισχύεται η εκτελεστική εξουσία. Η αντιπολίτευση το βλέπει σαν μια ευκαιρία να μην στηρίξει την κυβέρνηση ώστε να προκαλέσει την κατάρρευσή της.

Η ΕΔΑ ξεκινά εκστρατεία στην Ελλάδα και στο εξωτερικό για την απελευθέρωση των πολιτικών κρατουμένων. Η κρίση κορυφώνεται με την δολοφονία του συνεργαζόμενου βουλευτή με την ΕΔΑ, Γ. Λαμπράκη στις 22 Μαΐου 1963. Η δολοφονία του αποκάλυψε τις σχέσεις των κρατικών οργάνων με τις παρακρατικές οργανώσεις ενώ η δραστηριότητα του Λαμπράκη για την ειρήνη και η σύγκρουση του με την Φρειδερίκη έδωσαν σε αυτήν ευρύτερες πολιτικές διαστάσεις. Η επίσκεψη του βασιλικού ζεύγους στο Λονδίνο, που σχεδιαζόταν από καιρό αλλά συναντούσε έντονες αντιδράσεις τόσο στο εξωτερικό όσο και στην κυβέρνηση, μέσα σε αυτήν την πολιτική συγκυρία έγινε η αφορμή για την παραίτηση του Καραμανλή στις 11 Ιουνίου 1963.¹⁴² Την κυβέρνηση διαδέχτηκε «πολιτικούπηρεσιακή» κυβέρνηση (εφόσον πήρε και έγκριση από την Βουλή) με τον Π.Πιπινέλη¹⁴³. Η σύντομη διεξαγωγή εκλογών που επιδίωκαν ο Κ.Καραμανλής και ο Γ Παπανδρέου προκάλεσε κρίση στην ΕΚ καθώς ο Σ. Βενιζέλος είχε αντίθετη άποψη.

8.2. Προεκλογική προετοιμασία

Στις 17 Ιουλίου 1963 η κυβέρνηση Πιπινέλη καταθέτει στην Βουλή εκλογικό νομοσχέδιο με το οποίο τροποποιείται ελαφρά η «ενισχυμένη αναλογική» που είχε χρησιμοποιηθεί και το 1961¹⁴⁴. Οι εκλογές ορίστηκαν για τις 3 Νοεμβρίου 1963. Προέκυψε όμως ζήτημα για την κυβέρνηση για την οποία η ΕΚ θεωρούσε ότι δεν μπορούσε να

¹⁴¹ Θεόδωρος Σαμπατακάκης, «Εσωτερική πολιτική 1963-1964», *Ιστορία των Ελλήνων*, τ. 14, σ. 126

¹⁴² Σπύρος Λιναρδάτος, *Από τον Εμφύλιο στην Χούντα, 1961-1964*, τ. 4, σ. 278-279

¹⁴³ Μ. Πικραμένος, *Ο θεσμός της υπηρεσιακής εκλογικής κυβέρνησης. Από την εμφάνιση ως την συνταγματική καθιέρωσή του*, Αθήνα-Κομοτηνή 1987, σ. 37-39

¹⁴⁴ Ν.4173/1961 και Ν.4322/1963(ΦΕΚ 140/11-9-1963)

εξασφαλίσει την διεξαγωγή αδιάβλητων εκλογών¹⁴⁵. Μάλιστα ο Γ. Παπανδρέου απείλησε με αποχή σε περίπτωση μη παραίτησης της. Η βουλή προχώρησε στην συζήτηση του εκλογικού νόμου, συζήτηση που είχε πάρει όμως την μορφή μετωπικής σύγκρουσης κυβέρνησης και αντιπολίτευσης.

Η ΕΔΑ απείχε από τις συνεδριάσεις της Βουλής και το ίδιο αποφάσισε και η ΕΚ ξεπερνώντας τις εσωτερικές έριδες, την ίδια τακτική ακολούθησε και το ΚΠ. Η ΕΡΕ ψήφισε μόνη της τον νέο εκλογικό νόμο με βάση τον οποίο στην Β' κατανομή ίσχυε το 15% ή εναλλακτικά συμμετείχαν τα αυτοτελή κόμματα ανεξάρτητα από το εθνικό τους ποσοστό στις εφετειακές περιφέρειες που συγκέντρωναν 10% των ψήφων ή είχαν εκλέξει έναν υποψήφιο στην πρώτη κατανομή. Επιπλέον μεταφέρονταν σε Γ' κατανομή οι έδρες που έμεναν αδιάθετες κατά την Β' κατανομή¹⁴⁶. Οι ψήφοι των στρατιωτικών και των δημοσίων υπαλλήλων θα υπολογίζονται στα ποσοστά των περιφερειών στις οποίες ήταν γραμμένοι και όχι στην περιφέρειες υπηρεσίας όπως έγινε το 1961. Ακόμα δημοσιοποιήθηκαν τα στοιχεία της απογραφής του 1961 οπότε σταματά να χρησιμοποιείται η απογραφή του 1940. Ο βασιλιάς Παύλος κάτω από την πίεση της αντιπολίτευσης, φοβούμενος ότι αν οι απειλές Παπανδρέου για αποχή γίνονταν πραγματικότητα θα οδηγούσαν σε μια μετωπική σύγκρουση ΕΡΕ -Αριστεράς και μην επιθυμώντας την επιστροφή του Κ. Καραμανλή, με διάταγμα του έπαυσε την κυβέρνηση Πιπινέλη και προκήρυξε επίσημα τις εκλογές. Ορίστηκε υπηρεσιακή κυβέρνηση με πρωθυπουργό τον πρόεδρο του Αρείου Πάγου Στ. Μαυρομιχάλη¹⁴⁷.

8.3. Εκλογικά αποτελέσματα¹⁴⁸

Στην εκλογική αναμέτρηση της 3^{ης} Νοεμβρίου 1963 πήραν μέρος έξι κομματικοί σχηματισμοί, συνδυασμοί ανεξαρτήτων και ανεξάρτητοι. Οι έδρες στην βουλή παραμένουν 300. Ψήφισαν 4.708.791 εκλογείς.

¹⁴⁵ Σωτήρης Ριζάς, *Η ελληνική πολιτική μετά τον εμφύλιο πόλεμο. Κοινοβουλευτισμός και δικτατορία*, Αθήνα 2008, σ. 282

¹⁴⁶ Άρθρο 5 και 6 Ν.4322/1963

¹⁴⁷ Νικολακόπουλος Ηλίας, *Η καχεκτική Δημοκρατία, κόμματα και βουλευτικές εκλογές 1946-1967*, σ. 305-306

¹⁴⁸ Υπουργείο Εσωτερικών, Διεύθυνση εκλογών - Τμήμα Εκλογών, *Αποτελέσματα των βουλευτικών εκλογών της 3ης Νοεμβρίου 1963*, Αθήνα 1964, σ. 9,13-14

Πρώτο κόμμα αναδείχθηκε η ΕΚ με αρχηγό τον Γ. Παπανδρέου σε μια εκλογική μονομαχία που έμεινε αβέβαιη μέχρι την τελευταία στιγμή. Η ΕΚ πήρε ποσοστό 42,04% (1.962.079 ψήφου), 138 έδρες στην Βουλή και οφείλει την νίκη της στο ότι κατάφερε να διεμβολίσει το κυρίαρχο δίπολό που είχε δημιουργηθεί από το 1958¹⁴⁹. Επιπλέον φαίνεται ότι η βία που χρησιμοποίησε η ΕΡΕ το 1961 και οι αγώνες που αναπτύσσονται στην ύπαιθρο, οδηγούν σε διάρρηξη των σχέσεων εκπροσώπησης που είχε διαμορφώσει η Δεξιά με τους αγρότες. Μεγάλες μάζες της υπαίθρου αποδεσμεύονται από την ΕΡΕ και στρέφονται προς την Ε.Κ.¹⁵⁰ Πρέπει εδώ να σημειωθεί πως από την ΕΚ είχε αποχωρήσει το ΚΠ με τον Σπ. Μαρκεζίνη που είχε διαφωνήσει με τον ανένδοτο. Το ΚΠ προσπάθησε να επιτύχει συνεργασία με την ΕΡΕ που τελικά δεν ευδοχώθηκε. Το εκλογικό του ποσοστό έφτασε μόλις το 3,73%(173.981 ψήφους) και πήρε 2 έδρες.

Στην δεύτερη θέση περιορίζεται η ΕΡΕ με αρχηγό τον Κ. Καραμανλή με ποσοστό 39,37%(1.837.377 ψήφοι) και 132 έδρες. Η ΕΡΕ είχε προσπαθήσει να επεκτείνει την εκλογική της επιρροή προς το Κέντρο και είχαν προσχωρήσει σε αυτήν βουλευτές που είχαν διαγραφεί από την ΕΚ επειδή διαφώνησαν με τον ανένδοτο. Ακολούθησε η ΕΔΑ με πρόεδρο τον Ι.Πασαλίδη που πήρε ποσοστό 14,34%(669.267 ψήφους) και 28 έδρες. Η ΕΔΑ μετά και το δεύτερο συνέδριο της εξελισσόταν σε νόμιμο εκφραστή του παράνομου ΚΚΕ, δρομολογήθηκε η αλλαγή οργανωτικής δομής¹⁵¹. Πολλοί όμως από τους κεντρικούς πολιτευτές που είχαν συνεργαστεί με αυτήν αποχωρούσαν και προσχωρούσαν στην ΕΚ. Η ΕΔΑ έχασε την ευρύτητα που είχε αποκτήσει μέσα από αυτές τις συνεργασίες και βρέθηκε προεκλογικά σε δίλημμα για την επιλογή της πολιτικής της. Η ΕΚ δεν δέχτηκε καμία μορφή συνεργασίας και η ΕΔΑ παρά τις εσωτερικές διαφωνίες δεν προχώρησε σε κανέναν εκλογικό ελιγμό για την στήριξη της ΕΚ.

Τέλος στις εκλογές συμμετείχαν το Κίνημα Δημοκρατίας και Σοσιαλισμού με επικεφαλής τον Σ.Σωμερείτη και τον Ηλ.Μπρεδήμα που παρουσίασε υποψηφίους σε τρεις μόνο εκλογικές περιφέρειες και πήρε ποσοστό μόλις 0,02%(1.095 ψήφους) και η

¹⁴⁹ Θόδωρος Χατζηπαντελής, Γιάννης Ανδρεάδης, «Οι μετακινήσεις των ψηφοφόρων προς την Ένωση Κέντρου στις βουλευτικές εκλογές 1963-1964», *Ελληνική επιθεώρηση πολιτικής επιστήμης*, τεύχος 29 Ιουνίου 2007, σ. 90-111

¹⁵⁰ Χριστόφορος Βερναρδάκης, Γιάννης Μαυρής, *ό. π.*, σ. 223-224

¹⁵¹ Αλέξανδρος Δάγκας, «Το κομμουνιστικό Κόμμα Ελλάδας, ένα κόμμα εκτός κομματικού συστήματος», *Η «σύντομη» δεκαετία του '60*, Αθήνα 2008, σ. 206

Χριστιανική Δημοκρατία με αρχηγό και μοναδικό υποψήφιο (Χανιά) τον Ν. Ψαρουδάκη με ποσοστό 0,02%(1.2067 ψήφους).

8.4. Εκλογικά αποτελέσματα Μεσσηνίας¹⁵²

Η περιφέρεια Μεσσηνίας και σε αυτές τις εκλογές αποτελείται από τέσσερις επαρχίες Καλαμών, Μεσσήνης, Πυλίας, Τριφυλίας. Ψήφισαν 127.742 εκλογείς και εκλέχτηκαν εννέα βουλευτές. Στα ψηφοδέλτια της περιφέρειας εμφανίζονται μόνο τέσσερις κομματικοί συνδυασμοί. Σε αντίθεση με την επικράτεια η ΕΡΕ ήρθε πρώτη στην περιφέρεια Μεσσηνίας πράγμα που αποδεικνύει εκ νέου τον σταθερό προσανατολισμό της προς την Δεξιά. Οφείλεται όμως πλέον ο προσανατολισμός αυτός, σε ένα μέρος του, στα πολιτικά τζάκια που έχουν διαμορφωθεί και τους βουλευτές που διαθέτουν την προσωπική τους επιρροή εφόσον οι πιο πολλοί από αυτούς έχουν σταθερή παρουσία στο εκλογικό σκηνικό.

Πρώτη σε ψήφους αναδείχτηκε η ΕΡΕ με ποσοστό 55,32%(70.122 ψήφους), ποσοστό πολύ μεγαλύτερο από την επικράτεια (39,37%). Η ΕΡΕ όπως και το 1958 διαθέτει την μεγαλύτερη της δύναμη στην Νότια και ανατολική Πελοπόννησο. Μάλιστα συγκρίνοντας το ποσοστό που έλαβε το 1958 παρατηρείται μια μικρή αύξηση που οφείλεται στο ότι απορρόφησε και κάποια από την εκλογική δύναμη της ΕΛΚ.¹⁵³ Η Μεσσηνία είναι μια από τις περιοχές που η ΕΡΕ συγκέντρωσε την απόλυτη πλειοψηφία, η επιρροή της αυτή και οφείλεται στην μακρόχρονη πολιτική παράδοση που έχει στην περιοχή ως κομμάτι της Παλαιάς Ελλάδας στο όπου κυριαρχούσε η αντιβενιζελική παράταξη. Η ΕΡΕ εξέλεξε έξι βουλευτές που έχουν όλοι τους εκλεγεί αρκετές φορές στις εκλογές από το 1946 και μετά,. Ο Ι.Μπούτος(13.146 ψήφοι), ο Ι. Ψαρρέας(13.120 ψήφοι), ο Αρ Καλαντζάκος(8.556 ψήφοι), ο Α.Καμβύσης(5.579 ψήφοι) και ο Γ.Σαμαράς(5.113 ψήφοι) που είχαν όλοι εκλεγεί στις εκλογές του 1961 και ο Δ Λαντζούνης(8.916 ψήφοι) που επίσης ήταν υποψήφιος της ΕΡΕ το 1961 αλλά δεν είχε καταφέρει να εκλεγεί.

Ακολουθεί η ΕΚ με ποσοστό 32,02%(40.591 ψήφους) σαφώς μικρότερο από αυτό που κατάφερε να έχει στην επικράτεια(42,04%) και της επέτρεψε να γίνει κυβέρνηση. Η ΕΚ

¹⁵² Υπουργείο Εσωτερικών , Διεύθυνσις εκλογών - Τμήμα Εκλογών, *Αποτελέσματα των βουλευτικών εκλογών της 3ης Νοεμβρίου 1963*, Αθήνα 1964,σελ.13,23,64 και Βουλή των Ελλήνων, Διεύθυνσις Διοικητικού, Τμήμα Μητρώου Βουλευτών, *Μητρώων Γερουσιαστών και Βουλευτών (1929-1974)*, Αθήνα 1977,σ. 102-207

¹⁵³ Ηλίας Νικολακόπουλος, *Η καχεκτική Δημοκρατία , κόμματα και βουλευτικές εκλογές 1946-1967*, σ. 318

εξαιτίας και των ιστορικών παραγόντων της περιοχής που αναφέρθηκαν είχε το μικρότερο ποσοστό της γενικά στην ανατολική και νότια Πελοπόννησο όπου δεν ξεπέρασε το 40% σε καμία εκλογική περιφέρεια. Εξέλεξε τρεις βουλευτές τον Α.Κοκκέβη(12.307 ψήφους) και τον Στ. Κωστόπουλο(9928 ψήφους) που είχαν εκλεγεί και το 1961. Εκλέχτηκε ακόμα για πρώτη φορά ο Ι.Χαραλαμπίδης ο οποίος παραιτήθηκε από τον στρατό ως Συνταγματάρχης και έχοντας πολεμήσει στο Αλβανικό μέτωπο το 1940-1941. στην Κατοχή είχε καταφύγει στην Μέση Ανατολή όπου υπηρέτησε στις μάχιμες μονάδες του Ελληνικού στρατού.

Το ΚΠ που συμμετείχε αυτήν την φορά αυτόνομα στις εκλογές κατάφερε στην κεντρική και νότια Πελοπόννησο να κρατήσει τα ποσοστά του πάνω από 5%. Έτσι και στην Μεσσηνία έχει ποσοστό 5,9%(7.487 ψήφους). Αυτό οφείλεται και στους υποψήφιους του που είχαν εκλεγεί παλαιότερα βουλευτές και είχαν επιρροή όπως χαρακτηριστικά στην Μεσσηνία, ο Π.Λυκουρέζος. Τέλος η ΕΔΑ κέρδισε ποσοστό 6,73%(8.542 ψήφους) παρακάτω δηλαδή από το μισό σε σχέση με αυτό που είχε στην Επικράτεια (14,34%). Η Πελοπόννησος ήταν από τις λίγες περιοχές που η εκλογική δύναμη της στον αγροτικό πληθυσμό εμφανίστηκε μειωμένη.

Θ' Κεφάλαιο

Εκλογές 16 Φεβρουαρίου 1964¹⁵⁴

9.1. Η διαμόρφωση της πολιτικής κατάστασης μετά τις εκλογές του 1963

Το αποτέλεσμα των εκλογών και η νίκη της ΕΚ ανέτρεψε το πολιτικό σκηνικό που είχε διαμορφωθεί από το 1952. Σε αυτήν αποτυπώνονται οι πολιτικές μεταβολές και διεργασίες που τελικά οδήγησαν στην ανατροπή της ΕΡΕ. Οι εκλογές του 1961 ήταν καθοριστικές για τον Καραμανλή που εξαιτίας των πρακτικών που χρησιμοποίησε χάνει την εύνοια του Στέμματος (που δεν θέλει να συνδεθεί με την βία χάνοντας την δημοτικότητα του), χάνει όμως και την στήριξη των Αμερικανών. Από την άλλη τόσο το Στέμμα όσο και οι σύμμαχοι μετά τις εκλογές του 1958 και την ανάδειξη της ΕΔΑ σε αντιπολίτευση συνειδητοποιούν ότι πρέπει να δημιουργηθεί ένα αντίβαρο προς την ΕΡΕ στον χώρο του κέντρου, που θα ανακόψει την «φυγή» στα αριστερά. Παράλληλα οι αλληπάλληλες εκλογικές ήττες αφυπνίζουν το κέντρο που συνειδητοποιεί ότι ο κατακερματισμός του οδηγεί νομοτελειακά στην πολιτική ανυπαρξία. Οι παράγοντες αυτοί και η διεθνής συγκυρία επιτρέπουν την απομάκρυνση από την μετεμφυλιακή οπτική και την υιοθέτηση μιας πιο φιλελεύθερης πολιτικής ματιάς.

Με δεδομένο όμως ότι η νίκη της ήταν οριακή προέκυπταν δύο επιλογές, την δημιουργία μιας συμμαχικής κυβέρνησης μέσα από μια συνεργασία με την ΕΡΕ ή την ΕΔΑ ή την επανάληψη των εκλογών. Η συμμαχία με την ΕΡΕ δεν συμβάδιζε με την δυναμική που είχε αποκτήσει το κέντρο ενώ ο Γ.Παπανδρέου φοβόταν ότι η σύγκλιση με την Δεξιά θα ενίσχυε τον Σ.Βενιζέλο και την συμβιβαστική πτέρυγα μέσα στην ΕΚ¹⁵⁵. Ούτε όμως η συνεργασία με την ΕΔΑ παρουσιάζεται θετική γιατί θα δημιουργούσε αντιδράσεις στους εθνικόφρονες τόσο στο εσωτερικό του κόμματος όσο και στους εκλογείς.

Ο Παύλος δίνει την εντολή σχηματισμού κυβέρνησης στον Παπανδρέου στις 6 Νοεμβρίου 1963. Η κυβέρνηση που σχημάτισε ο Γ.Παπανδρέου στις 8 Νοεμβρίου 1963 απαρτίζεται από βασικά στελέχη της ΕΚ που είχαν και στο παρελθόν αναλάβει υπουργοί. Το Υπουργείο Εθνικής Αμύνης όμως διατηρήθηκε ο υπηρεσιακός υπουργός, στρατηγός εν αποστρατεία Δ. Παπανικολάου που αποκάλυπτε ότι η κυβέρνηση αποδεχόταν την

¹⁵⁴ Βλέπε Πίνακες, Παράρτημα , 9.Εκλογές 1964

¹⁵⁵ Σπύρος Λιναρδάτος, *Από τον Εμφύλιο στην Χούντα, 1961-1964*, τ. 4, σ. 331

προνομιακή σχέση του Παλατιού με τον στρατό αποβλέποντας σε νέες εκλογές¹⁵⁶. Επιπλέον διατηρήθηκε και στο υπουργείο εσωτερικών ο υπηρεσιακός υφυπουργός, υπεύθυνος για την δημόσια τάξη, Γ.Παναγιωτόπουλος.

Η Αριστερά δηλώνει ότι θα στηρίζει την ΕΚ πράγμα που της δίνει την «δεδηλωμένη» όμως την παραβλέπει καθώς δεν διαθέτει μια «εθνικόφρονα πλειοψηφία» στην Βουλή. Ο Παπανδρέου επιπλέον δεν δέχεται την στήριξη της ΕΔΑ για να μην είναι δέσμιος της Δεξιάς και επιδιώκει νέες εκλογές σε αντίθεση με την ΕΡΕ που φοβάται την περαιτέρω συρρίκνωση της Δεξιάς και την Αριστερά που δεν θέλει οι νέες συνθήκες να επιτρέψουν την απώλεια δυνάμεων της προς το κέντρο. Την αποφυγή των εκλογών επιθυμούσαν και στελέχη της ΕΚ όπως ο Σ. Βενιζέλος και ο Ηλ.Τσιριμώκος που προτιμούσαν μια συνεργασία με την ΕΡΕ. Ο Κ. Καραμανλής βλέποντας ότι η εύνοια του παλατιού στρέφεται προς την ΕΚ και διαφωνώντας με τις μεθοδεύσεις που προωθούνταν στο εσωτερικό της παράταξης για συνεργασία με την ΕΚ, φεύγει για το εξωτερικό ορίζοντας διάδοχο του τον Π.Κανελλόπουλο.

Η Κυβέρνηση προχώρησε στην ρύθμιση των αγροτικών χρεών, την καθιέρωση της δωρεάν παιδείας και την απελευθέρωση των περισσοτέρων πολιτικών κρατουμένων¹⁵⁷. Παρουσιάστηκε τελικά στην Βουλή στις 20 Δεκεμβρίου όπου έλαβε ψήφο εμπιστοσύνης με την στήριξη της ΕΔΑ αλλά υπέβαλε την παραίτηση της αποκλείοντας οποιαδήποτε συνεργασία. Εισηγείται στον βασιλιά την διενέργεια νέων εκλογών. Ο βασιλιάς Παύλος αναγκάζεται μετά από διερευνητική εντολή που έδωσε στον Π.Κανελλόπουλο να διορίσει υπηρεσιακή κυβέρνηση με πρωθυπουργό τον Ι.Παρασκευόπουλο¹⁵⁸. Η υπηρεσιακή κυβέρνηση διέλυσε την βουλή και προκήρυξε νέες εκλογές για τις 16 Φεβρουαρίου 1964.

9.2 Εκλογικοί συνδυασμοί και αποτελέσματα¹⁵⁹

Έτσι όπως είχε διαμορφωθεί το πολιτικό κλίμα το βασικό ζητούμενο των εκλογών ήταν η δημιουργία πλειοψηφικής κυβέρνησης από την ΕΚ. Με δεδομένη αυτήν την λογική

¹⁵⁶ Σωτήρης Ριζάς, *ό. π.*, σ.285

¹⁵⁷ Ηλίας Νικολακόπουλος, *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού 1770-2000*, τ. 9, σ. 35

¹⁵⁸ Νικολακόπουλος Ηλίας, *Κόμματα και βουλευτικές εκλογές στην Ελλάδα 1946-1964, Η εκλογική γεωγραφία των δυνάμεων*, σ. 301

¹⁵⁹ Υπουργείο Εσωτερικών, Διεύθυνση εκλογών-Τμήμα Εκλογών, *Αποτελέσματα των βουλευτικών εκλογών της 16ης Φεβρουαρίου 1964*, Αθήνα 1965, σ. 9,13-14

συμμετείχαν στις εκλογές τρεις μόνο συνδυασμοί που περιλάμβαναν συσπειρωμένα όλα τα κόμματα και τους συνδυασμούς που συμμετείχαν στις προηγούμενες εκλογές με βάση τον διαχωρισμό τους σε Δεξιά – Κέντρο- Αριστερά. Ο αριθμός των ανεξάρτητων βουλευτών περιορίστηκε δραστικά όπως και οι εκλογική επιρροή εκείνων που τελικά συμμετείχαν. Το εκλογικό σύστημα που υιοθετήθηκε είναι το ίδιο με τις εκλογές του 1963 οι οποίες άλλωστε είχαν γίνει μόλις πριν τρεις μήνες περίπου.

Τις εκλογές κέρδισε η ΕΚ με αρχηγό τον Γ. Παπανδρέου ο οποίος αναδείχτηκε σε αδιαμφισβήτητο ηγέτη του κόμματος μετά τον θάνατο του Σ. Βενιζέλου λίγο πριν τις εκλογές, γεγονός που όπως ήταν φυσικό μετέβαλλε την εσωκομματική ισορροπία αλλά προκάλεσε γενικότερα ανησυχία¹⁶⁰. Οι δυνάμεις που εκφράζονταν από την ΕΚ δεν είχαν αλλάξει. Είχαν όμως προστεθεί δυο βουλευτές της ΕΡΕ που είχαν προσχωρήσει στον συνδυασμό ανάμεσα στις δύο εκλογικές αναμετρήσεις, ο Χ. Γραμματίδης και ο Φ.Κατσιάμπας. Επιπλέον για πρώτη φορά ο Α. Παπανδρέου πήρε μέρος στην εκλογική αναμέτρηση ως υποψήφιος βουλευτής στην Αχαΐα. Το ποσοστό της ΕΚ έφτασε στο 52,72%(2.424.477 ψήφους) σημειώνοντας μια φοβερή άνοδο περίπου 10% μέσα σε λίγους μόνο μήνες. Μάλιστα κατάφερε να αναδειχτεί πρώτο κόμμα σε 45 από τις 55 περιφέρειες ενώ στις 30 από αυτές είχε την απόλυτη πλειοψηφία.¹⁶¹ Έλαβε 171 έδρες αποκτώντας έτσι την απόλυτη κοινοβουλευτική πλειοψηφία.

Η ΕΡΕ με αρχηγό πλέον τον Π.Κανελλόπουλο κατέβηκε στις εκλογές μαζί με το ΚΠ του Μαρκεζίνη. Η συνεργασία που ξεκίνησε στις 11 Ιανουαρίου 1964 και προέβλεπε την παραχώρηση στο ΚΠ 46 υποψηφιοτήτων σε 36 εκλογικές περιφέρειες. Το ποσοστό τους περιορίστηκε στο 35,26%(1.621.546 ψήφους), δηλαδή αθροιστικά σε σχέση με τις προηγούμενες εκλογές έχασαν 7,87% (εκλογές 1963: ΕΚ39,37%, ΚΠ 3,73%). Η εκλογική δύναμη που έχασαν μεταφέρθηκε στην Δεξιά.

Η ΕΔΑ με αρχηγό τον Ι. Πασσαλίδη είχε χάσει την ευρύτερη επιρροή της και πλέον η εκλογική της βάση περιοριζόταν στις δυνάμεις του ΚΚΕ. Επιδίωξε παρόλα αυτά την ανανέωση της κοινοβουλευτικής της ομάδας με νέα πρόσωπα, όπως ο Μίκης Θεοδωράκης. Η ΕΔΑ με απόφαση της Εκτελεστικής της επιτροπής και με έγκριση του πολιτικού γραφείου

¹⁶⁰ Ανδρέας Γ. Παπανδρέου, *Η Δημοκρατία στο απόσπασμα*, Αθήνα 2006, σ. 208

¹⁶¹ Ηλίας Νικολακόπουλος, *ό. π.*, σ. 336

του ΚΚΕ παρουσίασε υποψηφίους μόνο σε 31 από τις 55 εκλογικές περιφέρειες¹⁶². Στις υπόλοιπες κάλεσε τους ψηφοφόρους της να στηρίξουν την ΕΚ. Με αυτόν τον «εκλογικό ελιγμό»¹⁶³ φάνηκε να αντιμετωπίζει επιφανειακά έστω το πρόβλημα της διαρροής υποψηφίων προς την ΕΚ ενώ στις περιοχές που δεν είχε υποψηφίους ουσιαστικά δεν είχε κερδίσει καμία βουλευτική έδρα μετά το 1958. Το ποσοστό της ΕΔΑ κινήθηκε στο 11,8%(524.865 ψήφους) σε σχέση με το 14,34% των εκλογών του 1963. Η πτώση αυτή οφείλεται σε έναν βαθμό στον «εκλογικό ελιγμό», παρόλα αυτά με δεδομένο ότι στις περιφέρειες που δεν είχε υποψηφίους η εκλογική της επιρροή ήταν ούτως η άλλως περιορισμένη πρέπει να υπολογιστεί ότι κάποιοι από τους ψηφοφόρους της μετακινήθηκαν προς την ΕΚ.

9.3. Εκλογικά αποτελέσματα στην Μεσσηνία¹⁶⁴

Στην περιφέρεια Μεσσηνίας, στις 4 επαρχίες που περιλαμβάνει, ψήφισαν σε 368 εκλογικά τμήματα, 124.137 εκλογείς. Εκλέχτηκαν 9 βουλευτές με βάση τις εκλογικές έδρες. Η Μεσσηνία αποτελεί μια από τις εννιά περιφέρειες στις οποίες αναδείχτηκε πρώτη η ΕΡΕ. Οι αλλαγές στο πολιτικό κλίμα αν και επηρέασε τα αποτελέσματα και εδώ ωστόσο δεν μπόρεσε να ανατρέψει την μακρόχρονη παράδοση της Δεξιάς και της ισχυρής επιρροής των πολιτικών που κατάγονταν από πολιτικά τζάκια της περιοχής.

Η ΕΡΕ αναδείχτηκε πρώτη με ποσοστό 49,82%(61.558 ψήφους) παρόλα αυτά αν υπολογίσουμε ότι στις εκλογές αυτές το ΚΠ του Μαρκεζίνη τάχθηκε με την ΕΡΕ και συνυπολογίζοντας το ποσοστό που τα δυο αυτά κόμματα είχαν στις προηγούμενες εκλογές φαίνεται ότι το ποσοστό της δεξιάς είναι χαμηλότερο περίπου 11% (1963 ΕΡΕ 55,32%, ΚΠ 5,9%). Ήταν όμως πολύ υψηλότερο από το ποσοστό που έλαβε ο συνδυασμός στην επικράτεια (42,04%). Η ΕΡΕ εξέλεξε 5 βουλευτές κανέναν από τους οποίους δεν ήταν υποψήφιος του ΚΠ. Και οι πέντε βουλευτές, Ι.Μπούτος(12.126 ψήφους), Ι.Ψαρρέας(11.315 ψήφους), Α.Καλαντζάκος(8.825 ψήφους), Δ.Λαντζούνης(7.991 ψήφους), Α.Περρωτής(6.268

¹⁶² Σπύρος Λιναρδάτος, *Από τον Εμφύλιο στην Χούντα, 1961-1964*, τ. 4, σ.331

¹⁶³ Ηλίας Νικολακόπουλος, *ό. π.*, σ. 327

¹⁶⁴ Υπουργείο Εσωτερικών, Διεύθυνση εκλογών-Τμήμα Εκλογών, *Αποτελέσματα των βουλευτικών εκλογών της 16ης Φεβρουαρίου 1964*, Αθήνα 1965, σελ.13,21-22,56 και Βουλή των Ελλήνων, Διεύθυνση Διοικητικού, Τμήμα Μητρώου Βουλευτών, *Μητρώων Γερουσιαστών και Βουλευτών (1929-1974)*, Αθήνα 1977, σ 102-207

ψήφους), ήταν έμπειροι πολιτευτές και εκτός από τον Α.Περρωτή που δεν είχε καταφέρει να εκλεγεί το 1961, είχαν εκλεγεί ξανά βουλευτές το 1963.

Η ΕΚ περιορίστηκε στο 44,22%(54.643 ψήφους) που ήταν περίπου 8% μικρότερο από το ποσοστό της ΕΚ στην επικράτεια όμως σε σχέση με τις εκλογές του 1963 αύξησε το ποσοστό της 12,2% αποκαλύπτοντας το ρεύμα που είχε δημιουργήσει η ΕΚ. Ανάλογα αύξησε και τους βουλευτές που εκλέχτηκαν από 3 το 1963 σε 4. Τον Στ. Κωστόπουλο(17.186 ψήφους), τον Α.Κοκκέβη(14.691 ψήφους), τον Ι.Χαραλαμπίπουλο(7.346 ψήφους) που είχαν εκλεγεί το 1963 και επιπλέον τον Ν.Μπόμπολα(5.296 ψήφους) που ήταν υποψήφιος το 1963 αλλά δεν είχε εκλεγεί. Γενικότερα στην ΕΚ παρατηρείται μια μεγάλη ανανέωση πολιτικού δυναμικού αν και οι περισσότεροι όπως και στην Μεσσηνία παραμένουν από παλαιότερα. Τέλος η ΕΔΑ φαίνεται πως επίσης έχασε δυνάμεις 5,95%(7.358 ψήφους) σε σχέση με το 1963 (6,73%) αν και αυτή η απώλεια ήταν οριακή.

Επίλογος

Η πορεία λοιπόν της Ελλάδας μετά την Κατοχή μόνο ομαλή δεν ήταν. Οι αντίρροπες δυνάμεις που υπήρχαν στην χώρα είχαν διαμορφωθεί ήδη από την Κατοχή, ο βασιλιάς και η αυλή του που συσπείρωνε γύρω του την παραδοσιακή αστική τάξη, οι δοσιλογικές κυβερνήσεις που εκμεταλλεύτηκαν τις εξαιρετικά δύσκολες συνθήκες για την Ελλάδα, κέρδισαν την υποστήριξη εκείνων που πλούτισαν κατά την Κατοχή και σε καμία περίπτωση δεν ήθελαν να επιστρέψει η νομιμότητα και να λογοδοτήσουν για τις πράξεις τους, τέλος οι δυνάμεις της αντίστασης που εκφράστηκαν κατά κύριο λόγο με το ΕΑΜ. Οι ομάδες αυτές από την στιγμή που διαφάνηκε η ελπίδα της απελευθέρωσης ρίχτηκαν σε έναν αγώνα για την κατάκτηση της εξουσίας. Σε αυτούς πρέπει να συνυπολογιστούν οι ξένες δυνάμεις που ήθελαν να εντάξουν την Ελλάδα στην σφαίρα επιρροής τους.

Οι αντιπαλότητες αυτές δημιούργησαν ένα καινούριο δίπολό, κομμουνιστές αντικομμουνιστές. Η νέα αυτή διαίρεση ήρθε να προστεθεί στα κατάλοιπα του εθνικού διχασμού, στους βασιλικούς και τους βενιζελικούς. Στις πρώτες εκλογές κύρια επιδίωξη είναι η απομόνωση των εαμικών δυνάμεων και η αποκοπή τους από την εξουσία, ενώ είναι παράλληλα στενά συνδεδεμένες με το πολιτειακό ζήτημα που έχει προκύψει. Βασιλιάς, Βρετανοί και πρώην συνεργάτες των Γερμανών συσπειρώνονται σε μια αντικομμουνιστική σταυροφορία, ο καθένας εξυπηρετώντας τα δικά του συμφέροντα. Το σύγχρονο κράτος λοιπόν φαίνεται να δομείται ακριβώς με βάση αυτήν την αντικομμουνιστική υστερία. Η λευκή τρομοκρατία που υιοθετείται ως πρακτική και εφαρμόζεται από παρακρατικές ομάδες αλλά και από τους φορείς του κράτους, δεν μπορεί παρά να οδηγήσει στα άκρα και στον ένοπλο Εμφύλιο, όπου η τομή εθνικόφρονες- κομμουνιστές βάθυνε ακόμα περισσότερο τα πάθη και όξυνε τις αντιθέσεις.

Μετά τον Εμφύλιο, ενώ η καταστολή συνεχίζεται, κάθε προοδευτική πρόταση που θα μπορούσε να αφήσει πίσω της την εμφύλια διαμάχη έχει να αντιμετωπίσει το παλάτι και το προπολεμικό πλέγμα εξουσίας. Βασικός στόχος παραμένει η εξαφάνιση της αριστεράς. Με την πεποίθηση ότι θεμελιώνουν την εξουσία τους όλοι οι θεσμικοί παράγοντες εξουσίας αποτρέπουν τις μετριοπαθέστερες κινήσεις και ενισχύουν τις ακραίες τάσεις που επιτρέπουν σε παρακρατικές ομάδες, μέσα κυρίως στον στρατό, να επηρεάζουν τις εξελίξεις.

Το κεντρώο διάλλειμα τελειώνει νωρίς και οικοδομείται σταδιακά το κράτος Δεξιάς, ένα ισχυρό δίκτυο ανάμεσα σε φιλοβασιλικούς πολιτικούς, το παλάτι, τους

Αμερικανούς. Η απρόσμενη άνοδος της αριστεράς θορυβεί όλους εκείνους που οραματίζονται το κράτος της Δεξιάς. Δεν έχουν μάλιστα κανένα ηθικό ενδοιασμό και στις εκλογές του 1961 χρησιμοποιούν κάθε μέσο για να επιτύχουν τον σκοπό τους. Οι πρακτικές όμως αυτές επαναπροσδιορίζουν το δίπολο σύμφωνα με το οποίο η ελληνική κοινωνία διαμορφώνεται πια σε Δεξιούς και αντιδεξιούς. Οι επόμενες εκλογές υπογραμμίζουν την νέα διαίρεση, δεν καταφέρνουν όμως να την ξεπεράσουν προσφέροντας μια διέξοδο. Ο «ανένδοτος» παρόλο που στρέφεται ενάντια στις πρακτικές της βίας, δεν μπορεί να υπερβεί την πόλωση, ούτε να αποδεσμευτεί από τις προσωπικές φιλοδοξίες και το κυνήγι εξουσίας των πολιτικών που τον εφαρμόζουν.

Η βασική ιδεολογία που διατρέχει ολόκληρη αυτήν την περίοδο είναι αυτή του ακραίου οπισθοδρομικού αντικομμουνισμού. Ο κρατικός μηχανισμός γίνεται κέντρο ελέγχου των πολιτικών πεποιθήσεων των πολιτών, οι οποίοι αν τελικά δεν κριθούν εθνικόφρονες, δεξιόι τιμωρούνται, περιθωριοποιούνται ή στην καλύτερη περίπτωση δεν απολαμβάνουν τα ίδια προνόμια ή έστω δικαιώματα με άλλους συμπολίτες τους. Το κράτος ταυτίζεται με το κόμμα και μια μερίδα πολιτών πράγμα που λογικά τους ωθεί να το αντιλαμβάνονται ως κτήμα τους και τους υπόλοιπους να το αντιμετωπίζουν στην καλύτερη περίπτωση με δυσπιστία, στην χειρότερη με εχθρότητα. Σε κάθε περίπτωση όμως να δικαιολογείται η αμφισβήτηση της νομιμότητας του και η αξιοπιστία του. Χαρακτηριστικό είναι το ότι την διεξαγωγή των εκλογών αναλαμβάνουν υπηρεσιακές κυβερνήσεις εφόσον δεν υπάρχει καμία εμπιστοσύνη ότι αυτές θα γίνουν σωστά από την εκλεγμένη Βουλή. Ενώ παράδειγμα του πως οι δημοκρατικοί θεσμοί αυτοαναιρούνται για χάρη της εξουσίας αποτελούν τα εκλογικά συστήματα και η εναλλαγή τους που οφείλεται σε στρατηγικούς σχεδιασμούς για την επικράτηση συγκεκριμένων συνδυασμών.

Υπό τον φόβο της Αριστεράς ενίσχυεται κάθε παρακρατική ομάδα ενώ επιτρέπεται στον στρατό, ως γνήσιος φορέας του εθνικισμού αυτού, να έχει καθοριστικό ρόλο στις εξελίξεις. Ταυτόχρονα η προσπάθεια να αποκτήσουν τον έλεγχο της εξουσίας σπρώχνει σε συνεννοήσεις, αμοιβαίες παραχωρήσεις και συνεργασίες τα κόμματα και το Στέμμα. Το τελευταίο είναι που θα καταφέρει να συνδεθεί και με τον στρατό καθορίζοντας τελικά τις εξελίξεις. Όλα αυτά δεν ταιριάζουν σε καμία περίπτωση σε ένα δημοκρατικό κράτος γι' αυτό και σωστά η περίοδος χαρακτηρίστηκε «καχεκτική δημοκρατία».

Απαραίτητο είναι να σχολιαστούν και οι πολιτικοί που εμφανίζονται στην πολιτική σκηνή. Το ζητούμενο της εποχής, ο αποκλεισμός του ΕΑΜ, φέρνει και πάλι στο προσκήνιο

τους εκπροσώπους του παλαιοκομματισμού που αποτελούν όμως κομμάτι του προβλήματος εμποτισμένοι καθώς είναι με τα πάθη μιας άλλης εποχής και ανίκανοι να εκφράσουν τις νέες εμπειρίες και ανάγκες του ελληνικού λαού. Οι περισσότεροι βρίσκονται στα έδρανα της βουλής πολλά χρόνια και όχι για τις πολιτικές τους πεποιθήσεις απαραίτητα.

Πολλοί κατάγονται από πολιτικές οικογένειες, ανήκουν στην πλειοψηφία τους στην αστική τάξη και συνήθως είναι γιατροί ή δικηγόροι, πράγμα που σημαίνει ότι μπορούν να εκμεταλλευτούν την πελατεία τους και να την χρησιμοποιήσουν και ως πολιτική πελατεία. Από τις μεταπηδήσεις τους από το ένα κόμμα στο άλλο συμπεραίνουμε από την μια το ρευστό πολιτικό σκηνικό από την άλλη την έλλειψη ιδεολογίας ή καλύτερα την πρόταξη της προσωπικής τους προβολής και του προσωπικού συμφέροντος τους έναντι του κοινού καλού. Δεν είναι λίγες οι φορές που οι αρχηγοί μάλιστα των κομμάτων παρασύρονται από τις δικές τους φιλοδοξίες ώστε χαράσσουν την πολιτική ολόκληρου του συνδυασμού τους με βάση αυτούς.

Όσον αφορά στην Μεσσηνία, η περιοχή έχει τις ιδιομορφίες της. Είναι μια περιφέρεια της Παλαιάς Ελλάδας κατεξοχήν φιλοβασιλική. Μελετώντας τους βουλευτές που εκλέγονται γίνεται φανερό πως υπάρχει ένα ισχυρό πλέγμα εξουσίας. Οι περισσότεροι έχουν μακρόχρονη πορεία ενώ κατάγονται από πολιτικές οικογένειες που κάποτε φτάνουν ως το 1821 διατηρώντας σχέσεις με την εξουσία από τότε. Ο βενιζελισμός δεν γνώρισε στην Μεσσηνία την ανάπτυξη που είχε σε άλλες περιοχές αφού ο πληθυσμός είναι κατά βάση γηγενείς και οι πρόσφυγες πολλοί λίγοι, κυρίως στις πόλεις όπως η Καλαμάτα.

Εκεί είναι που μπορεί να αναπτυχθεί και το συνδικαλιστικό κίνημα λόγω και των εργατών, όπως πράγματι ξεκινά να συμβαίνει. Όμως οι παρακρατικοί με την στήριξη και των τοπικών αρχόντων (πχ Περρωτής στην Καλαμάτα) μπόρεσαν με την βία να επιβάλλουν την άποψη τους. Στην περιοχή αναπτύχθηκαν τα πρώτα τάγματα ασφαλείας και αρκετές παρακρατικές ομάδες καθώς από την κατοχή ακόμα οι στρατιωτικοί και φιλοβασιλικοί που ήταν πολλοί οργανώνονταν σε ομάδες που δεν είχαν κάποια εντυπωσιακή αντιστασιακή δράση φιλοδοξούσαν όμως να προστατέψουν τον πληθυσμό από τους κομμουνιστές. Οι συνθήκες αυτές την κάνουν εκλογικά μια πιο συντηρητική περιφέρεια με σταθερούς δεσμούς με την Δεξιά κάτι που φαίνεται ότι ισχύει ως και σήμερα.

Η κατάσταση όπως διαμορφώνεται μέχρι το 1964 είναι σαφώς προβληματική και οδηγεί σε αδιέξοδο. Για αυτό και 3 μόλις χρόνια περίπου μετά θα επιτρέψει στην Χούντα να εμφανιστεί.

Πηγές και Βιβλιογραφία

A. Πηγές

Δημοσιευμένες πηγές:

- Υπουργείον Εθνικής Οικονομίας , Γενική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδας, *Στατιστική των βουλευτικών εκλογών της 31ης Μαρτίου 1946* , Αθήναι 1947
- Υπουργείον Εθνικής Οικονομίας , Γενική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδας, *Στατιστική των βουλευτικών εκλογών της 5^{ης} Μαρτίου 1950*, Αθήναι 1951
- Υπουργείον Εμπορίου, Στατιστική Υπηρεσία , *Στατιστική των βουλευτικών εκλογών της 9ης Σεπτεμβρίου 1951*, Τεύχος Πρώτον, Αθήναι 1952
- Υπουργείον Εμπορίου, Στατιστική Υπηρεσία , *Στατιστική των βουλευτικών εκλογών της 9ης Σεπτεμβρίου 1951*, Τεύχος Δεύτερον, Αθήναι 1952
- Υπουργείον Εσωτερικών, Διεύθυνσις Μελετών, *Στατιστική των βουλευτικών εκλογών της 16ης Νοεμβρίου 1952*, τευχος 1^ον Αθήναι 1953
- Υπουργείον Εσωτερικών, Διεύθυνσις Μελετών, *Αποτελέσματα των βουλευτικών εκλογών της 19ης Φεβρουαρίου 1956*, Αθήναι 1957
- Υπουργείον Εσωτερικών, Διεύθυνσις Μελετών και Τεχν. Εκλογών, *Αποτελέσματα των βουλευτικών εκλογών της 11ης Μαΐου 1958*, Αθήναι 1959
- Υπουργείον Εσωτερικών, Διεύθυνσις Εκλογών, *Αποτελέσματα των βουλευτικών εκλογών της 29ης Οκτωβρίου 1961*, Αθήναι 1962
- Υπουργείο Εσωτερικών , Διεύθυνσις εκλογών - Τμήμα Εκλογών, *Αποτελέσματα των βουλευτικών εκλογών της 3ης Νοεμβρίου 1963*, Αθήναι 1964
- Υπουργείο Εσωτερικών , Διεύθυνσις εκλογών-Τμήμα Εκλογών, *Αποτελέσματα των βουλευτικών εκλογών της 16ης Φεβρουαρίου 1964*, Αθήναι 1965
- Βουλή των Ελλήνων, *Αλφαβητικός κατάλογος των κ.κ. βουλευτών, εκλογαί της 19^{ης} Φεβρουαρίου 1956*
- Βουλή των Ελλήνων, Διεύθυνσις Διοικητικού, Τμήμα Μητρώου Βουλευτών, *Μητρώον Γερουσιαστών και Βουλευτών (1929-1974)*, Αθήναι 1977
- Ιστορικό αρχείο της Εθνικής Αντίστασης και του ΔΣΕ
- ΓΑΚ-Αρχεία Ν. Μεσσηνίας, *Αρχείο Φωτογραφιών Χρήστου Αλειφέρη, Η Καλαμάτα μέσα από το φακό του Χρήστου Αλειφέρη 1937-1974*, Καλαμάτα 2013

- ΓΑΚ-Αρχεία Ν. Μεσσηνίας, Συλλογή τύπου, *Εφημερίδας Καλαμάτας «Θάρρος»*, *Εφημερίδας Καλαμάτας «Ελεύθερη Μεσσηνία»*

Νόμοι

- ΦΕΚ Α/29.1.1946
- Συμφωνία της Βάρκιζας, άρθρο 9
- ΦΕΚ71/27-2-46
- αίτηση ίδρυσης κόμματος ΙΑΜΜ/ΑΝΠΙ 372, φ. «ΕΟΔΑ-ΕΠΕΚ»
- Ν. 3457/1955
- Ν. 3822/1958 (ΦΕΚ 45/31-3-1958)
- Ν.4173/1961(ΦΕΚ 104/27-6-1961)
- Αρ.32 κωδικοποιημένης εκλογικής νομοθεσίαςβ.δ.531/14-17.8.1961
- Ν.4173/1961 και Ν.4322/1963(ΦΕΚ 140/11-9-1963)

Περιοδικά

- *Κομμουνιστική επιθεώρηση*, αρ.41, Σεπτέμβριος 1945, 807και 846, αρ.42, Οκτώβριος 1945,988-98

Διαδικτυακές πηγές

- Κατσιβελας Παναγιώτης, «Τετράδια Ιστορίας», στην ιστοσελίδα gargalianoionline, 4.1.2020,
<https://www.gargalianoionline.gr/%CE%B3%CE%B1%CF%81%CE%B3%CE%B1%CE%BB%CE%B9%CE%B1%CE%BD%CE%B9%CF%8E%CF%84%CE%B5%CF%82-%CE%B2%CE%BF%CF%85%CE%BB%CE%B5%CF%85%CF%84%CE%AD%CF%82-%CF%83%CF%84%CE%B7%CE%BD-%CE%B4%CF%8D%CE%BD%CE%B7-%CF%84/> ημερομηνία προσπέλασης 23.5 2021

- Κλάψης Αντώνης, «Η νίκη του Ελληνικού Συναγερμού», Καθημερινή 14.4.2013, <https://www.kathimerini.gr/society/485807/i-niki-toy-ellinikoy-synagermoy/>, ημερομηνία προσπέλασης 21.5.2021
- Λιναρδάτος Σπύρος, «Τα χρόνια της βίας και της νοθείας», 18.5.1997, https://web.archive.org/web/20071012122917/http://tovima.dolnet.gr/print_article.php?e=B&f=12429&m=A08&aa=1, ημερομηνία προσπέλασης 23.5.2021
- Μπιτσάνης Ηλίας, «Πριν από 60 χρόνια η εκλογή στην Μεσσήνη κρίθηκε για δέκα ψήφους» στην ιστοσελίδα: [eleftheriaonline](http://eleftheriaonline.gr) 1.6.2014, <https://eleftheriaonline.gr/local/politiki/aftodioikisi/dimoi/item/38563-ekloges-messini>, ημερομηνία προσπέλασης 20.5.2021
- Μπιτσάνης Ηλίας, «το σταφιδικό κίνημα και ο Τάσης Κουλαμπάς (μέρος 29^ο)», eleftheriaonline.gr, 16.5.2016, <https://eleftheriaonline.gr/local/politismos/history/item/95916-to-stafidiko-kinima-kai-o-tasis-koulampas-meros-29o> τελευταία προσπέλαση 13.5.2021
- Μπόλαρης Λεάνδρος, «Οι εκλογές της Καραμανλικής βίας και νοθείας», στην ιστοσελίδα: *Κίνηση Απελάστε το Ρατσισμό*, 6.3.2013, διαθέσιμο στο: <https://www.kar.org.gr/2013/03/06/%CE%BF%CE%B9-%CE%B5%CE%BA%CE%BB%CE%BF%CE%B3%CE%AD%CF%82-%CF%84%CE%B7%CF%82-%CE%BA%CE%B1%CF%81%CE%B1%CE%BC%CE%B1%CE%BD%CE%BB%CE%B9%CE%BA%CE%AE%CF%82-%CE%B2%CE%AF%CE%B1%CF%82-%CE%BA%CE%B1%CE%B9-%CE%BD/>, ημερομηνία προσπέλασης 23.5.2021
- Μπόλαρης Λεάνδρος, «3 Αυγούστου 1951, ιδρύεται η «Ενιαία Δημοκρατική Αριστερά» (ΕΔΑ)», στην ιστοσελίδα: *Κίνηση Απελάστε το Ρατσισμό*, 31.3.2016, διαθέσιμο στο: <https://www.kar.org.gr/2016/03/31/3-avgoustou-1951-idryete-i-eniea-dimokratiki-aristera-eda/>, ημερομηνία προσπέλασης 23.5.2021
- Παλάσκας Βαγγέλης, «Οι αμφιλεγόμενες εκλογές της 31ης Μαρτίου 1946. Γιατί ήταν η σημαντικότερη εκλογική αναμέτρηση της μετακατοχικής Ελλάδας», στην ιστοσελίδα: *Μηχανή του Χρόνου*, διαθέσιμο στο: <https://www.mixanitouxronou.gr/oi-amfilegomenes-ekloges-tis-31is-martiou-1946-giati-itan-i-simantikoteri-eklogiki-anametrisi-tis-metakatoxikis-elladas/>, ημερομηνία προσπέλασης 23.5.2021

- Πετρόπουλος Γιώργος, «Οι εκλογές της βίας και της νοθείας του 1961», στην ιστοσελίδα: *rizospastis*, 27.10.2002, διαθέσιμο στο: <https://www.rizospastis.gr/story.do?id=1480998> , ημερομηνία προσπέλασης 23.5.2021
- Φυτέα Χριστίνα, «19 Φεβρουαρίου 1956... Η Ελληνίδα αναγνωρίζεται ως πολίτης», στην ιστοσελίδα: *Messinia Live*, 19.2.2019, διαθέσιμο στο: <https://www.messinialive.gr/19-fevrouariou-1956-ellinida-anagnorizetai-politis/> , ημερομηνία προσπέλασης 23.5.2021
- ΕΛΙΑ, *Ψηφιοποιημένες Συλλογές*, , διαθέσιμο στο: <http://www.elia.org.gr/> , ημερομηνία προσπέλασης 23.5.2021
- Ιδρύμα «Κωνσταντίνος Γ. Καραμανλής, χρονολόγιο» , στην ιστοσελίδα: *ikk*, διαθέσιμο στο: <https://ikk.gr/chronologio/> , ημερομηνία προσπέλασης 23.5.2021
- Γεώργιος Σαρρής, ΝΙΚΗΤΗΣ ΤΟ ΠΑΡΑΚΡΑΤΟΣ! 58 ΧΡΟΝΙΑ ΑΠΟ ΤΙΣ ΕΚΛΟΓΕΣ «ΒΙΑΣ ΚΑΙ ΝΟΘΕΙΑΣ», στην ιστοσελίδα: *Ethnos*, 5.11.2019, διαθέσιμο στο: https://www.ethnos.gr/istoria-0/70446_nikitis-parakratos-58-hronia-apo-tis-ekloges-bias-kai-notheias , , ημερομηνία προσπέλασης 23.5.2021
- «Εθνική Προοδευτική Ένωσις Κέντρου (ΕΠΕΚ)», στην ιστοσελίδα: *San Simera*, διαθέσιμο στο: <https://www.sansimera.gr/articles/592> , ημερομηνία προσπέλασης 23.5.2021
- «5 Μαρτίου 1950 Βουλευτικές εκλογές με απλή αναλογική», στην ιστοσελίδα: *kathimerini*, διαθέσιμο στο: <https://www.kathimerini.gr/k/100yk/1026310/boyleytike-s-ekloge-s-me-apli-analogiki/> , ημερομηνία προσπέλασης 23.5.2021
- ΕΡΕ – Καραμανλής: Όταν ψήφιζαν μέχρι και τα δέντρα..., στην ιστοσελίδα: *KATIOUSA*, 4.1.2018, διαθέσιμο στο: <http://www.katiousa.gr/istoria/gegonota/ere-karamanlis-otan-psifizan-mechri-kai-ta-dentra/> , ημερομηνία προσπέλασης 23.5.2021

Οπτικοακουστικά μέσα – Ντοκιμαντέρ

- Εθνικό Οπτικοακουστικό Αρχείο, Ταινία Επικαίρων, *Βουλευτικές εκλογές της 16ης Νοεμβρίου 1952*, Κωδικός Τεκμηρίου D2629

- EPTwebDocs, 100 Χρόνια Εκλογες, Συντονισμός: Νίκος Ιωαννίδης, 2016, διαθέσιμο στο: <https://webdocs.ert.gr/el/100-hronia-ekloges/ekloges-meta-apo-krisis/> , τελευταία προσπέλαση 23.5.2021

B. Βιβλιογραφία

- Αλιβιζάτος Νίκος, «Η αδύνατη μεταρρύθμιση: Σύνταγμα και παρασύνταγμα στη δεκαετία του '60», *Η «σύντομη» δεκαετία του '60*, Αθήνα 2008
- Αναστασιάδης Γιώργος, «Η ΕΠΕΚ», *Ελευθεροτυπία- Ιστορικά*, 7.12.2000, τεύχος 60
- Βερναρδάκης Χριστόφορος, Μαυρής Γιάννης, *Κόμματα και κοινωνικές συμμαχίες στην προδικτατορική Ελλάδα*, Αθήνα 2012
- Βουρνάς Τάσος, *Ιστορία της Νεώτερης και Σύγχρονης Ελλάδος*, Αθήνα 1997, τ. 5
- Σόλων Νεοκ. Γρηγοριάδης, *Ιστορία της Σύγχρονης Ελλάδας 1941-1974*, Αθήνα 2011, τ. 4
- Δάγκας Αλέξανδρος, «Το κομμουνιστικό Κόμμα Ελλάδας, ένα κόμμα εκτός κομματικού συστήματος», *Η «σύντομη» δεκαετία του '60*, Αθήνα 2008
- Δαφνής Γρηγόριος, *Σοφοκλής Ελευθερίου Βενιζέλος*, Αθήνα 1970
- Δαφνής Γρηγόριος, *Τα ελληνικά πολιτικά κόμματα 1821-1961*, Αθήνα 1961
- Διαμαντής Απόστολος, «Ο Παπάγος ανατρέπει το σκηνικό», *Ελευθεροτυπία- Ιστορικά*, τχ.60, 7Δεκεμβρίου 2000
- Διαμαντόπουλος Θανάσης, *Η ελληνική συντηρητική παράταξη: ιστορική προσέγγιση και πολιτικά χαρακτηριστικά. Από το κόμμα των Εθνικοφρόνων του Γούναρη στη Ν.Δ του Έβερτ*, Αθήνα 1994
- Καμαρινός Αρίστος, *Ο εμφύλιος πόλεμος στην Πελοπόννησο 1946-1949*, Αθήνα 2000
- Κωστόπουλος Τάσος, «Η λευκή τρομοκρατία», *Ιστορία των Ελλήνων*, Αθήνα 2006, τόμος 13,
- Κωστόπουλος Τάσος, *Η αυτολογοκριμένη μνήμη, τα τάγματα ασφαλείας και η μεταπολεμική εθνικοφροσύνη*, Αθήνα 2005
- Λιναρδάτος Σπύρος, *Από τον Εμφύλιο στην Χούντα, 1952-1955*, Αθήνα 1978, τόμος Β'

- Λιναρδάτος Σπύρος, *Από τον Εμφύλιο στην Χούντα, 1955-1961*, Αθήνα 1978, τόμος Γ΄
- Λιναρδάτος Σπύρος, *Από τον Εμφύλιο στην Χούντα, 1961-1964*, Αθήνα 1978, τόμος Δ΄
- Λυμπεράτος Μιχάλης, *Στα πρόθυρα του Εμφυλίου πολέμου, Κοινωνική πόλωση, Αριστερά και αστικός κόσμος στη μεταπολεμική Ελλάδα-Από τα Δεκεμβριανά στις εκλογές του 1946*, Αθήνα 2006
- Μαργαρίτης Γιώργος, «Από τον Λίβανο έως την Βάρκιζα», *Ιστορία των Ελλήνων*, Αθήνα 2006, τόμος 13
- Μαργαρίτης Γιώργος, «Η εμπλοκή στον Εμφύλιο», *Ιστορία των Ελλήνων*, Αθήνα 2006, τόμος 13
- Γ.Θ. Μαυρογορδάτος, «Οι εκλογές και το δημοψήφισμα του 1946 προοίμιο του Εμφυλίου πολέμου», *Η Ελλάδα στη δεκαετία 1940-1950, ένα έθνος σε κρίση*, Αθήνα 2006
- Μπάλη Χαρίκλεια, «Το Πανεπιστήμιο Αθηνών κατά το διάστημα 1938-1945: η περίπτωση της Νομικής Σχολής», Διδακτορική διατριβή από Εθνικό Αρχείο Διδακτορικών Διατριβών, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Αθήνα 2014
- Μπουζιάς Αστέρης, *Εκλογικό σύστημα και πολιτικές δυνάμεις στην προδικτατορική Ελλάδα, 1952-1967*, Διδακτορική διατριβή από Εθνικό Αρχείο Διδακτορικών Διατριβών, Θεσσαλονίκη 2005
- Μπούζιας Αστέρης, «Οι εκλογικοί νόμοι», *Ελευθεροτυπία –Ιστορικά*, τχ.225, 26 Φεβρουαρίου 2004
- Νικολακόπουλος Ηλίας, «Ελεγχόμενη Δημοκρατία, από το τέλος του Εμφυλίου έως την δικτατορία», *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού 1770-2000*, Αθήνα 2003, τόμος 9
- Νικολακόπουλος Ηλίας, «Μετά τα Δεκεμβριανά, από την Βάρκιζα ως την παλινόρθωση της βασιλείας», *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού 1770-2000*, Αθήνα 2003, τόμος 8,σελ. 215
- Νικολακόπουλος Ηλίας, «Οι κυβερνήσεις της περιόδου 1946-1951», *Ελευθεροτυπία-Ιστορικά*, 26 Φεβρουαρίου 2004, τεύχος 225

- Νικολακόπουλος Ηλίας, *Η καχεκτική Δημοκρατία, κόμματα και βουλευτικές εκλογές 1946-1967*, Αθήνα 2019
- Νικολακόπουλος Ηλίας, *Κόμματα και βουλευτικές εκλογές στην Ελλάδα 1946-1964, Η εκλογική γεωγραφία των δυνάμεων*, Αθήνα 2000
- Νικολακόπουλος Ηλίας, *Των εκλογών τα πάθη*, Αθήνα 2012
- Π. Πιπινέλης, *Γεώργιος Β΄*, Αθήνα 1951
- Παπαθανασίου Ιωάννα (1995). «Όρια και δυναμική της ένταξης στην προδικτατορική ΕΔΑ: απόπειρα καταγραφής της αριθμητικής εμβέλειας, της γεωγραφικής κατανομής και της κοινωνικής σύνθεσης του αριστερού πληθυσμού» *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, Αθήνα 1995, τόμος 86
- Παπανδρέου Ανδρέας, *Η Δημοκρατία στο απόσπασμα*, Αθήνα 2006, σελ.192
- Παπαντωνίου Θανάσης, *Η υπόθεση των Αεροπόρων*, Αθήνα 1987
- Παπαχελάς Αλέξης, *Ο βιασμός της ελληνικής Δημοκρατίας, ο αμερικανικός παράγων 1947- 1967*, Αθήνα 2003
- Παρασκευόπουλος Π., *Φιλελεύθερα ανοίγματα στην Ελλάδα μετά τον εμφύλιο, Η άνοδος και η πτώση του Πλαστήρα 1947-1967*, Αθήνα 1987
- Παύλος Β. Πετρίδης, « Η μετεμφυλιακή συγκυρία», *Ελευθεροτυπία- Ιστορικά*, 7-12-2000, τεύχος 60
- Πετρόπουλος Γιώργος, «Τα τάγματα Ασφαλείας στην Πελοπόννησο, ιδεολογικές διαστάσεις και μνημονικός λόγος» διπλωματική εργασία Πάντειο Πανεπιστήμιο κοινωνικών και πολιτικών επιστημών, τμήμα Πολιτικής επιστήμης και Ιστορίας, Αθήνα 2007
- Πικραμένος Μ., *Ο θεσμός της υπηρεσιακής εκλογικής κυβέρνησης. Από την εμφάνιση ως την συνταγματική καθιέρωση του*, Αθήνα-Κομοτηνή 1987
- Ριζάς Σωτήρης, *Η ελληνική πολιτική μετά τον εμφύλιο πόλεμο. Κοινοβουλευτισμός και δικτατορία*, Αθήνα 2008
- Σαμπατακάκης Θεόδωρος, «Εσωτερική πολιτική 1949- 1952», *Ιστορία των Ελλήνων*, Αθήνα 2006,τόμος 14
- Σαμπατακάκης Θεόδωρος, «Εσωτερική πολιτική 1955-1963», *Ιστορία των Ελλήνων*, Αθήνα 2006, τόμος 14

- Σαμπατακάκης Θεόδωρος, «Εσωτερική πολιτική 1963-1964», *Ιστορία των Ελλήνων*, Αθήνα 2006, τόμος 14
- Σωτηρόπουλος Δημήτρης, *Η πολιτική εξουσία στην Ελλάδα(1946-1967)*, Διδακτορική διατριβή από Εθνικό Αρχείο Διδακτορικών Διατριβών, Κέρκυρα 2002
- Χατζηπαντελής Θεόδωρος, Ανδρεάδης Γιάννης, «Οι μετακινήσεις των ψηφοφόρων προς την Ένωση Κέντρου στις βουλευτικές εκλογές 1963-1964», *Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης*, τεύχος 29 Ιουνίου 2007
- Χάγκεν Φλάισερ, Στέμμα και Σβάστικα, *Η Ελλάδα της Κατοχής και της Αντίστασης*, Αθήνα 1995
- Χρήστου Θανάσης, *Πέτρος Σωκρ.Κόκκαλης (1869-1962), ο αστός επαναστάτης ιατρός από τον αντιβενιζελισμό στον λενινισμό*, Αθήνα 2019
- Χρήστου Θανάσης, *Προσεγγίσεις στη Νεότερη Ελληνική Ιστορία. Από το Ρήγα Βελεστινλή (1757- 1798) έως την εμπλοκή της Ελλάδας στο Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο (1940-1941)*, Αθήνα 2001
- Ψυρούκης Νίκος, *Ιστορία της σύγχρονης Ελλάδας (1940-1967)*, Θεσσαλονίκη 1976, τομος 2^{ος}
- W. Fischer, E. Rondholz, Γ. Φαράντος, *Επανάσταση και αντεπανάσταση στην Ελλάδα(1936-1974)*, Αθήνα 1974

Παράρτημα

1.Εκλογές 1946

Πίνακας 1.1¹⁶⁵

Αποτελέσματα Βουλευτικών Εκλογών 31ης Μαρτίου 1946 - Επικράτεια				
Κόμματα	Αρχηγοί	Ψήφοι		Έδρες
		Αριθμός	%	Αριθμός
Ηνωμένη Παράταξις Εθνικοφρόνων -Λαϊκό κόμμα -Κόμμα Εθνικών Φιλελευθέρων -Μεταρρυθμιστικό κόμμα -Πανελλήνιο Εθνικό Κόμμα -Πατριωτική Ένωση και των με αυτό συνεργασθέντων -Κόμμα Βασιλοφρόνων -Κόμμα Ανασυγκροτήσεως -Κοινωνική Ριζοσπαστική Ένωση -Πολιτική Ομάδα ΕΜΠΡΟΣ, κτλ	Κωνσταντίνος Τσαλδάρης (Λαϊκό) Στυλιανός Γονατάς (Εθν. Φιλελευθέρων) Απόστολος Αλεξανδρής (Μεταρρυθμιστικό) Ιωάννης Θεοτόκης (Λαϊκό) Πέτρος Μαυρομιχάλης (Λαϊκό)	610.995	55,12	206
Εθνική Πολιτική Ένωσις -Κόμμα Βενιζελικών Φιλελευθέρων -Σοσιαλιστικό Δημοκρατικό Κόμμα -Εθνικό Ενωτικό Κόμμα -Δημοκρατική Ένωση	Σοφοκλής Βενιζέλος Γεώργιος Παπανδρέου Παναγιώτης Κανελλόπουλος	213.721	19,28	68
Κόμμα Φιλελευθέρων	Θεμιστοκλής Σοφούλης	159.525	14,39	48
Εθνικόν Κόμμα Ελλάδος (Εθνικής αντιστάσεως)	Ναπολέον Ζέρβας	66.027	6,97	20
Ένωσις Εθνικοφρόνων -Κόμμα εθνικοφρόνων -Λαϊκό αγροτικό κόμμα	Θεόδωρος Τουρκοβασίλης Γεώργιος Παμπούκος	32.538	2,94	9

Ένωσις Αγροτικών Κομμάτων -Αγροτικών Κόμμα Ελλάδος -Αγροτικών Δημοκρατικών Κόμμα Ελλάδος -Αγροτικών Δημοκρατικών Κόμμα -αγροτικών ομάδων του Αγροτικού και Εργατικού Κόμματος	Αλέξανδρος Μυλωνάς	7.447	0,67	1
Συνδυασμοί ανεξάρτητων υποψηφίων	-	12.036	1,08	2
Κόμμα "Χ" (Χιτών) Εθνικής Αντίστασης	Κωνσταντίνος Ευσταθόπουλος	1.848	0,17	0
Κόμμα Εθνικής Ενώσεως	Δημήτριος Παπαπολύζος	15	0,00	0
Πατριωτικόν Κόμμα Εφέδρων	διοικούσα επιτροπή	63	0,01	0
Κοινωνικόν Κόμμα Ελλάδος	διοικούσα επιτροπή	13	0,00	0
Χριστιανική Ορθόδοξος Παράταξις Ελλήνων	διοικούσα επιτροπή	298	0,03	0
Αστικόν και Αγροτικόν Κόμμα Ιδιοκτησίας	Αχιλλέας Αντωνόπουλος	1.114	0,10	0
Μεμονωμένοι υποψήφιοι	-	2.833	0,25	0
Έγκυρες ψήφοι		1.108.473	100,00	354
Άκυρα λευκά		13.220		
Σύνολο		1.121.693		

¹⁶⁵ Υπουργείον Εθνικής Οικονομίας , Γενική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδας , *Στατιστική των βουλευτικών εκλογών της 31ης Μαρτίου 1946* , Αθήναι 1947, σελ. κβ', κδ', κε', κη'-λα', λβ'-λγ', και Βουλή των Ελλήνων, *Μητρώον Γερουσιαστών και Βουλευτών (1935-1974)*, Αθήναι 1977, σελ. 87

Πίνακας 1.2¹⁶⁶

Αποτελέσματα Βουλευτικών εκλογών 31ης Μαρτίου 1946 – Περιφέρεια Μεσσηνίας			
Κόμματα	Ψήφοι		Έδρες
	Αριθμός	%	Αρ
Ηνωμένη Παράταξις Εθνικοφρόνων	30.274	60,04	9
Εθνική Πολιτική Ένωσις	5.514	10,99	1
Κόμμα Φιλελευθέρων	1.794	3,56	-
Εθνικόν Κόμμα Ελλάδος	693	1,37	-
Ένωσις Εθνικοφρόνων	11.882	23,56	3
<i>Μεμονωμένοι υποψήφιοι</i>			
Φύλος Περικλής	13	0,03	-
Νικολαΐδης Ιωάννης	-	0,00	-
Βασιλάκης Κωνσταντίνος	-	0,00	-
Παπαδόπουλος Φίλιππος	-	0,00	-
Νινιός Σοφοκλής	-	0,00	-
Θανασούλας Κωνσταντίνος	228	0,45	-
Αντωνόπουλος Γεώργιος	-	0,00	-
Πετρόπουλος Μιχαήλ	-	0,00	-
Σεβδαλής Χρήστος	-	0,00	-
Ανδρούτσος Ευστάθιος	-	0,00	-
Σαμπάνης Δημήτριος	-	0,00	-
Ντούτος Δημήτριος	-	0,00	-
Κάρτσωνας Νικόλαος	-	0,00	-
Κάββουρας Δημήτριος	-	0,00	-

Κουτσίκος Ιωάννης	-	0,00	-
Παπαγούλης Παναγιώτης	-	0,00	-
Γαλανόπουλος Γεώργιος	-	0,00	-
Μιχαλακέας Χρήστος	-	0,00	-
Ιωαννίδης Κωνσταντίνος	-	0,00	-
Τσιγουρής Αντώνιος	-	0,00	-
Σουλακάς Ιωάννης	-	0,00	-
Έγκυρες ψήφοι	50.428	100,00	13
Άκυρα λευκά	504		
Σύνολο	50.932		

¹⁶⁶ Υπουργείον Εθνικής Οικονομίας, Γενική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδας, *Στατιστική των βουλευτικών εκλογών της 31ης Μαρτίου 1946*, Αθήναι 1947, σελ. κε', κη'-λα', λβ'-λγ', 19-20

Πίνακας 1.3¹⁶⁷

Υποψήφιοι Μεσοσηίας 31ης Μαρτίου 1946	Ψήφοι
α. Συνδυασμός Ηνωμένης Παρατάξεως Εθνικοφρόνων	
1.Καλαντζάκος Αλέξανδρος (Λαϊκόν Κ.)*	12.970
2.Φουσιάνης Χρήστος (Λαϊκόν Κ.)*	12.107
3.Σαραντάκης Ιωάννης (Λαϊκόν Κ.)*	11.835
4.Σκιαδάς Κωνστ.(Λαϊκόν Κ.)*	10.994
5.Περρωτής Αθαν. ή Νάσος (Κ.Εθν.Φιλ.)*	10.352
6.Βορρές Γεώργιος (Λαϊκόν Κ.)*	10.315
7.Λυκουρέζος Πασσανίας (Λαϊκόν Κ.)*	10.160
8.Τσιρώνης Αναστάσιος (Λαϊκόν Κ.)*	9.962
9.Κούτσικας Δημήτριος (Κ.Εθν.Φιλ.)	8.919
10.Παπαντωνόπουλος Πέτρος (Λαϊκόν Κ.)	8.378
11.Φεσσάς Εμμανουήλ (Λαϊκόν Κ.)	8.145
12.Λαντζούνης Δημήτριος (Λαϊκόν Κ.)	7.635
13.Τριαντόπουλος Πάνος (Λαϊκόν Κ.)	6.738
14.Σχινάς Γεώργιος (Λαϊκόν Κ.)	6.048
β. Συνδυασμός Εθνικής Πολιτικής Ενώσεως	
1.Κωστόπουλος Σταύρος (Κ.Βενιζ.Φιλ.)*	2.491
2.Τσαπόγας Βασίλειος (Κ.Βενιζ.Φιλ.)	1.805
3.Μπούτος Ιωάννης (Κ.Βενιζ.Φιλ.)	1.760
4.Σπηλιόπουλος Κωνσταντίνος (Σοσιαλ.Δημ.Κ.)	1.609
5.Γραφάκος Γεώργιος (Σοσιαλ.Δημ.Κ.)	1.457
6.Αδαμόπουλος Αδαμ. (Κ.Βενιζ.Φιλ.)	1.405
7.Παπανικολόπουλος Νικόλαος (Σοσιαλ.Δημ.Κ.)	1.280
8.Χειμόνας Διονύσιος (Εθν.Ενωτ.Κ.)	1.241
9.Κακαβάς Κωνσταντίνος (Κ.Βενιζ.Φιλ.)	1.221
10.Ράλλης Διονύσιος (Κ.Βενιζ.Φιλ.)	1.174
11.Μαυροειδής Κων/νος (Σοσιαλ.Δημ.Κ.)	911
12.Χριστόπουλος Νικόλαος (Κ.Βενιζ.Φιλ.)	718
13.Μπάλας Νικόλαος (Εθν.Ενωτ.Κ.)	432
14.Χρονόπουλος Αντώνιος (Εθν.Ενωτ.Κ.)	404

γ. Συνδυασμός κόμματος Φιλελευθέρων	
1.Βουδούρης Κωνσταντίνος	1.489
2.Γκότσης Νικόλαος	278
3.Κωστόπουλος Χαρίλαος	139
4.Δημητρόπουλος Ιωάννης	125
5.Κατσουλίδης Αλέξανδρος	100
6.Μπαλάς Κυριάκος	63
δ. Συνδυασμός Εθνικού κόμματος Ελλάδος (Εθν.Αντιστάσεως)	
1.Βασιλάκης Παναγιώτης	369
2.Παντελόπουλος Ηλίας	313
3.Αντωναέας Νικόλαος	292
4.Κανελλόπουλος Αθανάσιος	160
5.Συμωνίδης ή Αργυρόπουλος Κ.	71
6.Περδικέας Ευστράτιος	25
7.Προσηλιακός Αντώνιος	15
ε. Συνδυασμός Ενώσεως Εθνικοφρόνων	
1.Τουρκοβασίλης Θεόδ.(Κ.Εθνικοφρ.)*	7.251
2.Σπέντζας Νικόλαος (Κ.Εθνικ.)*	5.508
3.Πολυχρονόπουλος Ιωάν.(Κ.Εθνικ.)*	4.105
4.Δημητρακόπουλος Κων (Εθνικοφρ.)	3.618
5.Οικονομόπουλος Λεωνίδα (Κ.Εθνικοφρ.)	3.310
6.Μανωλόπουλος Χαράλαμπος (Κ.Εθνικοφρ.)	3.034
7.Σχινάς Απόστολος (Κ.Εθνικοφρ.)	3.021
8.Νικολόπουλος Δημήτριος (Κ.Εθνικοφρ.)	2.824
9.Πιπλής Χρήστος (Κ.Εθνικοφρ.)	2.650
10.Παπαιωάννου ή Παπασταματιού Β. (Κ.Εθνικοφρ.)	2.142
11.Δικαίος Αργύριος (Κ.Εθνικοφρ.)	1.979
12.Δεληγιάννης Τάκης (Κ.Εθνικοφρ.)	1.808
13.Σαμπατάς Αναστάσιος (Κ. Εθνικοφρ.)	1.708

14.Ταρσούλης Ιωάννης (Κ.Εθνικοφρ.)	472
Μεμονωμένοι υποψήφιοι	
1.Φίλος Περικλής	13
2.Νικολαΐδης Ιωάννης	
3.Βασιλάκης Κωνσταντίνος	
4.Παπαδόπουλος Φίλιππος	
5.Νινιός Σοφοκλής	
6.Θανασούλας Κωνσταντίνος	228
7.Αντωνόπουλος Γεώργιος	
8.Πετρόπουλος Μιχαήλ	
9.Σεβδαλής Χρήστος	

10.Ανδρούτσος Ευστάθιος
11.Σαμπάνης Δημήτριος
12.Ντούτος Δημήτριος
13.Κάρτσωνας Νικόλαος
14.Κάββουρας Δημήτριος
15.Κουτσίκος Ιωάννης
16.Παπαγούλης Παναγιώτης
17.Γαλανόπουλος Γεώργιος
18.Μιχαλακέας Χρήστος
19.Ιωαννίδης Κωνσταντίνος
20.Τσιγουρής Αντώνιος
21.Σουλκάς Ιωάννης

Σημ.: Οι υποψήφιοι με * είναι εκλεγέντες

¹⁶⁷ Υπουργείον Εθνικής Οικονομίας, Γενική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδας, *Στατιστική των βουλευτικών εκλογών της 31ης Μαρτίου 1946*, Αθήναι 1947, σελ. 19-20, και Βουλή των Ελλήνων, *Μητρώον Γερουσιαστών και Βουλευτών (1935-1974)*, Αθήναι 1977, σελ. 102-207

2.Εκλογές 1950

Πίνακας 2.1¹⁶⁸

Αποτελέσματα Βουλευτικών Εκλογών 5ης Μαρτίου 1950 - Επικράτεια				
Κόμματα	Αρχηγοί	Ψήφοι		Έδρες
		Αριθμός	%	Αριθμός
Λαϊκόν Κόμμα	Κωνσταντίνος Τσαλδάρης	317.512	18,80	62
Κόμμα Φιλελευθέρων	Σοφοκλής Βενιζέλος	291.083	17,24	56
Εθνική Προοδευτική Ένωσις Κέντρου				45
- Κόμμα Προοδευτικών Φιλελευθέρων	Νικόλαος Πλαστήρας	277.739	16,44	(24)
-Δημοκρατικό Προοδευτικό Κόμμα	Εμμανουήλ Τσουδερός			(11)
- ανεξάρτητοι συνεργαζόμενοι				(10)
Κόμμα Γεωργίου Παπανδρέου	Γεώργιος Παπανδρέου	180.185	10,67	35
Δημοκρατική Παράταξις	διοικούσα επιτροπή	163.824	9,70	18
-Σοσιαλιστικό κόμμα ΕΛΔ	Αλέξανδρος Σβόλος			(9)
-Ένωση Δημοκρατικών Αριστερών	Ιωάννης Σοφιανόπουλος			(3)
-Κόμμα Αριστερών Φιλελευθέρων	Νεόκοσμος Γρηγοριάδης			(6)
Πολιτική Ανεξάρτητος Παράταξις	Κωνσταντίνος Κοτζιάς	137.618	8,15	16
-Ελληνική Αναγέννησις	Κωνσταντίνος Μανιαδάκης			(5)
-Κόμμα Εθνικοφρόνων	Θεόδωρος Τουρκοβασίλης			(5)
- ανεξάρτητοι συνεργαζόμενοι				(6)
Μέτωπον Εθνικής Αναδημιουργίας		88.979	5,27	7
-Εθνικό Ενωτικό Κόμμα	Παναγιώτης Κανελλόπουλος			(6)
-Πανελλήνιον Εθνικό Κόμμα	Αλέξανδρος Σακελλαρίου			(1)
-Λαϊκό Προοδευτικό Κόμμα	Νικόλαος Παπαδόπουλος		(0)	
Εθνικόν Κόμμα Ελλάδος	Ναπολέον Ζέρβας	61.575	3,65	7

Παράταξις Αγροτών και Εργαζομένων				3
-Συναγερμός Αγροτών και Εργαζομένων	Αλέξανδρος Μπαλατατζής	44,308	2,62	(3)
-Αγροτικό κόμμα (Εθνικό Προοδευτικό)	Αλέξανδρος Μυλωνάς			(0)
Νέον Κόμμα	Σπυρίδων Μαρκεζίνης	42.157	2,50	1
Εθνικόν Αγροτικόν Κόμμα «Χιτών»	Γεώργιος Γρίβας	14.256	0,84	-
Κόμμα Εθνικής Αντιστάσεως της Ελλάδας	Αντώνιος Φωστερίδης	8.260	0,49	-
Εθνικόν Βυζαντινόν Κόμμα Ελλάδος	Μιχαήλ Αγγελόπουλος	20	0,00	-
Εθνική Παράταξις Εργαζόμενου Λαού	-			
-Εθνικό Λαϊκό Κόμμα	Πέτρος Μαυρομιχάλης			
-Κόμμα της Τρίτης Κατάστασης	Αλέξανδρος Βαμβέτσος	26.925	1,59	-
-Εργατικό κόμμα Ελλάδος	Αριστείδης Δημητράτος			
-Κίνηση Εθνικής Σωτηρίας	Βασίλειος Παπαδάκης			
Κόμμα Εργαζομένων Ελλάδας	Ιωάννης Μπερνίτσας	9.132	0,54	-
Ανεξάρτητον Επαγγελματο-βιοτεχνικόν κόμμα Ελλάδος	Νικόλαος Τρίγκατζης	42	0,00	-
Εργατοεπαγγελματικόν κόμμα Ελλάδος	Διοικούσα επιτροπή	97	0,01	-
Κόμμα Αυτοκινητιστών Ελλάδος	Πέτρος Μάκαρης	157	0,01	-
Εθνικόν Ανεξάρτητον Κόμμα Αναπήρων και Θυμάτων Πολέμου Ελλάδος	Γεώργιος Γεωργαντάς	145	0,01	-
Εθνικοδημοκρατικόν Κόμμα	Βύρων Γιοβανόφ	12	0,00	-
Κόμμα Ανεξαρτήτων Φιλελευθέρων	Γεώργιος Μελάς	3.089	0,18	-
Σύμπραξις Κόμματος Εργαζομένων Ελλάδος και Κινήματος Πολιτικής Ανανεώσεως	-			
-Κίνημα Πολιτικής Ανανεώσεως	Γεώργιος Βαρβούτης	8.127	0,48	-
-Κόμμα Εργαζομένων Ελλάδος	Ιωάννης Μπερνίτσας			

Χριστιανική Εργατική Αγροτική Παράταξη	-			
-Χριστιανικό-Εργατικό Αγροτικό Κόμμα	Ιωάννης Λαζαρής			
-Χριστιανικό Κόμμα Ελληνορθόδοξων	Σπυρίδων Κόκορης	1.027	0,06	-
-Κόμμα Χριστιανοορθόδοξης Δύναμης Ελλήνων	Μηνάς Σολδάτος			
-Χριστιανικό Εθνικό Κόμμα Ελλάδος	Γεώργιος Στόκας			
-Χριστιανικό Προοδευτικό Κόμμα	Κων. Λυκιαρδόπουλος			
Κόμμα Χριστιανικής Ισοπολιτείας	Διοικούσα επιτροπή	62	0,00	-
Χριστιανική Πολιτική Ένωση (ΧΡΙΣΠΕ)	-			
-Χριστιανικό Σοσιαλιστικό Κόμμα Ελλάδος	Διοικούσα Επιτροπή	429	0,03	-
-Νεοκοινωνικό κόμμα	Σταύρος Μάρκου Μπότσαρης			
Ανεξάρτητο Γεωργικό Κόμμα	Τηλέμαχος Μπαλταβιάς	63	0,00	-
Αγροτικών Κόμμα	Απόστολος Παγκούτσος	2.191	0,13	-
Ανεξάρτητον Αγροτικών Κόμμα Ελλάδος	Διοικούσα επιτροπή	42	0,00	-
Ανεξάρτητον Αγροτικών Κόμμα	Α.Κατσουλίδης Χ.Κωστόπουλος	146	0,01	-
Συνδυασμοί Ανεξαρτήτων	-	2.979	0,18	-
Μεμονωμένοι υποψήφιοι	-	6.742	0,40	-
Έγκυρες ψήφοι		1.688.923	100,00	250
Άκυρα λευκά		7.223		
Σύνολο		1.696.146		

¹⁶⁸ Υπουργείον Εθνικής Οικονομίας, Γενική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδας, *Στατιστική των βουλευτικών εκλογών της 5ης Μαρτίου 1950*, Αθήναι 1951, σελ. κβ', κδ', κστ', κη' - κθ', λ' - λα', λβ' - λγ', λδ' - λε', και Βουλή των Ελλήνων, *Μητρώον Γερουσιαστών και Βουλευτών (1935-1974)*, Αθήναι 1977, σελ. 89

Πίνακας 2.2¹⁶⁹

Αποτελέσματα Βουλευτικών Εκλογών 5ης Μαρτίου 1950 – Περιφέρεια Μεσσηνίας					
Κόμματα	Ψήφοι		Έδρες		
			A	B	Γ
	Αριθμός	%	Αριθμός		
Λαϊκόν κόμμα	12.802	21,07	2		
Πολιτική Ανεξάρτητος Παράταξις (ΠΑΠ)	12.460	20,51	2		
Κόμμα Φιλελευθέρων	10.517	17,31	1	2	
Κόμμα Γεωργίου Παπανδρέου	6.703	11,03	1		
Μέτωπον Εθνικής Αναδημιουργίας (ΜΕΑ)	4.725	7,78	-		
Νέον Κόμμα	4.308	7,09	-		
Εθνική Προοδευτική Ένωσις Κέντρου	4.254	7,00	-		1
Εθνική Παράταξις Εργαζόμενου Λαού	1.740	2,87	-		
Εθνικόν Αγροτικόν Κόμμα «Χιτών»	746	1,23	-		
Εθνικόν Κόμμα Ελλάδος	568	0,94	-		
Ανεξάρτητον Αγροτικόν Κόμμα	146	0,24	-		
Συνδυασμοί Ανεξαρτήτων					
Συνδυασμός Ενώσεως Χωρικών	212	0,35	-		
Μεμονωμένοι υποψήφιοι					
Χρυσούλης Δημήτριος	15	0,02	-		
Φοραδάς Φίλιππος	20	0,03	-		
Ντόντος Δημήτριος	2	0,00	-		
Αυριλιώνης Διονύσιος	1	0,00	-		
Παπανικολόπουλος Νικόλαος	2	0,00	-		
Τσαπόγας Χρ.	-	0,00	-		
Τσαπόγας Βασίλειος	1.538	2,53	-		
Μισυρλής Γεώργιος	2	0,00	-		

Κανέλλης Κωνσταντίνος	-	0,00	-		
Σάμπαλης Δημ.	-	0,00	-		
Ζαχαρόγιαννης Ανδρ.	4	0,00	-		
Αγγελόπουλος Νικόλαος	-	0,00	-		
Λιακάκης Δημ.	1	0,00	-		
Λεπέτσος Αντώνιος	-	0,00	-		
Σακελλαρόπουλος Διονύσιος	2	0,00	-		
Κιουσόπουλος Στυλ.	1	0,00	-		
Τσιρώνης Χρήστος	-	0,00	-		
Σκιαδάς Σωτήριος	-	0,00	-		
Δεληγιάννης Λεωνίδα	1	0,00	-		
Τσιγουρής Αντώνιος	-	0,00	-		
Τσιρώνης Γεώργιος	-	0,00	-		
Μιχαλακέας Χρ.	-	0,00	-		
Αντωνόπουλος Κοσμάς	-	0,00	-		
Έγκυρες ψήφοι	60.770	100,00	6	2	1
Άκυρα λευκά	204				
Σύνολο	60.974				

¹⁶⁹ Υπουργείον Εθνικής Οικονομίας, Γενική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδας, *Στατιστική των βουλευτικών εκλογών της 5ης Μαρτίου 1950*, Αθήναι 1951, σ. κστ', λ' - λα', λβ' - λγ', λδ' - λε', 24-26, 88, 104

Πίνακας 2.3¹⁷⁰

Υποψήφιοι Μεσσηνίας 5ης Μαρτίου 1950	Ψήφοι
α'. Συνδυασμός Λαϊκού Κόμματος	
1.Καλαντζάκος Αλεξ.*	5.910
2.Λαντζούνης Δημήτρ.*	4269
3.Σχινάς Απόστολος	4.144
4.Κάρτσωνας Νικόλαος	3.781
5.Τσιρώνης Αναστάσιος	3.557
6.Σαραντάκης Ιωάννης	3.369
7.Φεσσάς Σταύρος	3.307
8.Μαργέλης Λεωνίδας	3.180
9.Παπασταματίου Παναγιώτης	2.932
10.Σκιαδάς Κωνσταντίνος	2.619
β'. Συνδυασμός Πολ. Ανεξαρτήτου Παρατάξεως	
1.Σπέντζας Νικόλαος *	5.706
2.Ζάρας Γεώργιος *	4.905
3.Γαλανόπουλος Γεώργιος	4.609
4.Δημητρακόπουλος Κωνσταντίνος	4.006
5.Οικονομόπουλος Λεωνίδα	3.622
6.Κετσέας Βεν.	2.859
7.Παπαδήμας Άγγελος	1.947
8.Λεμπέσης Δημήτριος	1.907
9.Θεοδωρακόπουλος ή Αντωνόπουλος Γεώργιος	1.765
10.Παναγιωτόπουλος Δημοσθένης	1.523
γ'. Συνδυασμός κόμματος Φιλελευθέρων	
1.Κωστόπουλος Σταυρ. *	7.752
2.Βουδούρης Κωνστ. **	3.904
3.Μπούτος Ιωάννης **	3.904
4.Κοκκέβης Ανδρέας	3.351

5.Μερλόπουλος Δημ.	2.274
6.Αιλιανός Αθανάσιος	2.201
7.Κουμάντος Χρήστος	2.152
8.Γκριτζαλής Ευγένιος	1.687
9.Καγκαράκης Ευάγγελος	1.021
10.Ταρσούλης Ιωάννης	494
δ'. Συνδυασμός κόμματος Γ.Παπανδρέου	
1.Λαμπρόπουλος Ανδρ. *	2.049
2.Σπηλιόπουλος Κωνσ. (*)	2.030
3.Γραφάκος Γεώργιος	1.843
4.Περρωτής Νάσος (Αθανάσιος)	1.830
5.Καμβύσης Άγγελος	1.772
6.Κωνσταντόπουλος Ανδρέας	1.682
7.Μαυροειδής Κωνσταντίνος	1.329
8.Πετρόπουλος Μιχαήλ	1.036
9.Δεληγιάννης Τάκης	762
10.Μανίνος Αθανάσιος	519
ε'. Συνδυασμός Μετ. Εθνικής Αναδημιουργίας	
1.Παπαδόπουλος Νικόλαος	3.337
2.Μπάλας Νικόλαος	1.190
3.Κολλιτσιδάς Παναγιώτης	1.080
4.Χειμώνας Διονύσιος	1.069
5.Σεβδαλής Χρήστος	1.059
6.Χριστόπουλος Νικόλαος	904
7.Πιπιλής Χρήστος	887
8.Κάββουρας Αθανάσιος	874
9.Χρονόπουλος Αντώνιος	628
10.Τσαπόγας Αναστάσιος	490

στ'. Συνδυασμός Νέου κόμματος	
1.Λυκουρέζος Πασανίας	1.694
2.Ράλλης Διονύσιος	1.318
3.Κούτσικας Δημήτριος	1.177
4.Αραποστάθης Θεόδωρος	1.106
5.Μαυρογέννης Ιωάννης	971
6.Ντολιόπουλος Διονύσιος	961
7.Βορρές Γεώργιος	820
8.Φράγκος Δημήτριος	522
9.Σακκόπουλος Αργύριος	410
10.Κριτσέλης Φώτιος	324
ζ'. Συνδυασμός Εθν.Προοδευτικής Ενώσεως Κέντρου	
1.Δημητρόπουλος Ιωάν. ***	2.570
2.Κολλιόπουλος Πανάγος	1.380
3.Γκότσης Νικόλαος	891
4.Φλέσσας Νικόλαος	755
5.Καλοφωλιάς Παναγιώτης	721
6.Μπιτσάνης Αθανάσιος	665
7.Σταθόπουλος Ιωάννης	519
8.Κάκαβας Κωνσταντίνος	539
9.Γούλος Βασίλειος	433
10.Τσάμης Βασίλειος	287
η'. Συνδυασμός Εθν. Παρατάξεως Εργαζόμενου Λαού	
1.Πολυχρονόπουλος Ιωάννης	897
2.Κροντήρης Αθανάσιος	664
3.Μαυρομιχάλης Πέτρος	631
4.Ανδρουτσόπουλος Αδαμάντιος	414
5.Καλογερόπουλος Κωνσταντίνος	260

6.Τζάνες Δημήτριος	143
7.Ξαπλαντέρης Ιωάννης	137
8.Θανάσουλαι Κωνσταντίνος	125
9.Παπαδόπουλος Θεόδωρος	105
10.Θεοδοστάτος - Μοσχούλας Παναγ.	50
θ'. Συνδυασμός Εθν.Αγροτικού κόμματος Χιτών	
1.Κανελλόπουλος Ηλίας	695
2.Γρίβας Γεώργιος	628
ι'. Συνδ.Εθνικού κόμματος Ελλάδος	
1.Σαμπατάς Αναστάσιος	334
2.Κανελλόπουλος Αθανάσιος	240
3.Κολλιόπουλος ή Κόλλιας Γεώργ.	87
4.Κουτούπης Νικόλαος	80
5.Σάκκης Ηλίας	51
ια'. Συνδυασμός Ανεξ.Αγροτ.κόμματος	
1.Κατσουλίδης Αλέξανδρος	109
2.Κωστόπουλος Χαρίλαος	57
ιβ'. Συνδυασμός Ενώσεως Χωρικών	
1.Φουσιάνης Χρήστος	173
2.Παπαλέξης Αλέξανδρος	161
3.Θεοδωρόπουλος Παναγιώτης	128
4.Ασημακόπουλος Ιωάννης	118
5.Κυριακόπουλος Γεώργιος	116
Μεμονωμένοι υποψήφιοι	
Χρυσούλης Δημήτριος	15
Φοραδάς Φίλιππος	20

Ντόντος Δημήτριος	2
Αυριλιάνης Διονύσιος	1
Παπανικολόπουλος Νικόλαος	2
Τσαπόγας Χρ.	-
Τσαπόγας Βασίλειος	1.538
Μισυρλής Γεώργιος	2
Κανέλλης Κωνσταντίνος	-
Σάμπαλης Δημ.	-
Ζαχαρόγιαννης Ανδρ.	4
Αγγελόπουλος Νικόλαος	-
Λιακάκης Δημ.	1

Λεπέτσος Αντώνιος	-
Σακελλαρόπουλος Διονύσιος	2
Κιουσόπουλος Στυλ.	1
Τσιρώνης Χρήστος	-
Σκιαδάς Σωτήριος	-
Δεληγιάννης Λεωνίδα	1
Τσιγουρής Αντώνιος	-
Τσιρώνης Γεώργιος	-
Μιχαλακέας Χρ.	-
Αντωνόπουλος Κοσμάς	-

Σημ.: Οι υποψήφιοι με *, **,*** είναι εκλεγέντες α', β', γ' κατανομής αντίστοιχα.

¹⁷⁰ Υπουργείον Εθνικής Οικονομίας, Γενική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδας, *Στατιστική των βουλευτικών εκλογών της 5ης Μαρτίου 1950*, Αθήναι 1951, σ. 24-26, 88, 104

3.Εκλογές 1951

Πίνακας 1.1¹⁷¹

Αποτελέσματα Βουλευτικών Εκλογών 9ης Σεπτεμβρίου 1951 - Επικράτεια				
Κόμματα	Αρχηγοί	Ψήφοι		Έδρες
		Αριθμός	%	Αριθμός
Ελληνικός Συναγερμός	Αλέξανδρος Παπάγος	624.316	36,53	114
Εθνική Προοδευτική Ένωσις Κέντρου	Νικόλαος Πλαστήρας	401.379	23,49	74
Κόμμα Φιλελευθέρων	Σοφοκλής Βενιζέλος	325.390	19,04	57
Ενιαία Δημοκρατική Αριστερά	Διοικούσα επιτροπή	180.640	10,57	10
Λαϊκόν Κόμμα	Κωνσταντίνος Τσαλδάρης	113.876	6,66	2
Συναγερμός Αγροτών και Εργαζομένων	Αλέξανδρος Μπαλτατζής	21.009	1,23	1
Κόμμα Γεωργίου Παπανδρέου	Γεώργιος Παπανδρέου	35.810	2,10	0
Σοσιαλιστικό Κόμμα-Ένωσις Λαϊκής Δημοκρατίας	Διοικούσα επιτροπή Αλέξανδρος Σβώλος	3.912	0,23	0
Σοσιαλιστικόν Αρχαιομαρξιστικόν Κόμμα	Διοικούσα επιτροπή	53	0,00	0
Συνδυασμοί ανεξάρτητων υποψηφίων	-	1.554	0,09	0
Μεμονωμένοι υποψήφιοι	-	965	0,06	0
Έγκυρες ψήφοι		1.708.904	100,00	258
Άκυρα λευκά		8.108		
Σύνολο		1.717.012		

¹⁷¹ Υπουργείον Εμπορίου, Στατιστική Υπηρεσία, *Στατιστική των βουλευτικών εκλογών της 9ης Σεπτεμβρίου 1951, Τεύχος Πρώτον*, Αθήναι 1952, σελ. κβ', κγ', κστ' - κζ', κη' και Βουλή των Ελλήνων, *Μητρώων Γερουσιαστών και Βουλευτών (1935-1974)*, Αθήναι 1977, σ. 91

Πίνακας 3.2¹⁷²

Αποτελέσματα βουλευτικών εκλογών 9ης Σεπτεμβρίου 1951 – Περιφέρεια Μεσσηνίας				
Κόμματα	Ψήφοι		Έδρες	Έδρες Β'
	Αριθμός	%	Αριθμός	Αριθμός
Ελληνικός Συναγερμός	34.062	54,12	5	1
Κόμμα Φιλελευθέρων	13.407	21,30	2	
Εθνική Προοδευτική Ένωση Κέντρου	7.848	12,47	1	1
Λαϊκόν Κόμμα	4.261	6,77	-	
Ενιαία Δημοκρατική Αριστερά	3.357	5,34	-	
<i>Μεμονωμένοι υποψήφιοι</i>				
Κάκκαβας Κωνσταντίνος	-	0,00	-	
Ντολιόπουλος Διονύσιος	-	0,00	-	
Παπασταματίου Παναγώτης	-	0,00	-	
Πολιτόπουλος Παναγιώτης	-	0,00	-	
Φλάμπουρας Γεώργιος	4	0,00	-	
Έγκυρες ψήφοι	62.939	100,00	8	
Άκυρα λευκά	238			172
Σύνολο	63.177			

¹⁷²Υπουργείον Εμπορίου, Στατιστική Υπηρεσία, *Στατιστική των βουλευτικών εκλογών της 9ης Σεπτεμβρίου 1951*, Τεύχος Πρώτον, Αθήναι 1952, σ. κγ', κστ'- κζ', 17-18

Πίνακας 3.3¹⁷³

Υποψήφιοι Μεσσηνίας 9ης Σεπτεμβρίου 1951	Ψήφοι
α. Συνδυασμός κόμματος Ελληνικού Συναγερμού	
1.Κοσμάς Γεώργιος *	19.662
2.Καλαντζάκος Αλέξανδρος *	12.622
3.Οικονομόπουλος Λεων. *	10.598
4.Σχινάς Απόστολος *	10.580
5.Λυκουρέζος Πασασιάς *	9.863
6.Λαντζούνης Δημήτριος **	9.849
7.Κροντήρης Αθανάσιος	9.277
8.Τσιρώνης Αναστάσιος	9.138
9.Φεσσάς Σταύρος	7.431
10.Σπέντζας Νικόλαος	7.414
11.Αντωνόπουλος ή Θεοδωρακόπουλος Γεώργιος	5.565
12.Χειμώνας Διονύσιος	5.028
13.Μπάλας Νικόλαος	4.689
β. Συνδυασμός κόμματος Φιλελευθέρων	
1.Κοκκέβης Ανδρέας *	5.473
2.Τσαπόγας Βασίλειος *	4.759
3.Μπούτος Ιωάννης	4.090
4.Κουμάντος Χρήστος	3.740
5.Σπηλιόπουλος Κωνσταντίνος	2.712
6.Γραφάκος Γεώργιος	2.677
7.Μυλωνάς Γεώργιος	2.640
8.Κωνσταντόπουλος Ανδρέας	2.553
9.Μερλόπουλος Δημήτριος	2.439
10.Χριστόπουλος Νικόλαος	1.999
11.Κολιτσιδίας Πότης(Παναγιώτης)	1.569

12.Παπαδόπουλος ή Παππούς Νικόλαος	1.497
13.Ταρσούλης Ιωάννης	1.353
γ. Συνδυασμός κόμματος Εθνικής Προοδευτικής Ενώσεως Κέντρο	
1.Βουδούρης Κωνσταντίνος *	4.054
2.Κάβουρας Αθανάσιος **	1.973
3.Μπούτης Ιωάννης	1.798
4.Παπαδόγιαννης Γεώργιος	1.764
5.Κολιόπουλος Πανάγος	1.744
6.Κουτσογιαννόπουλος Γεώργιος	1.609
7.Παπατσιώρης Αλέξανδρος	1.507
8.Αναγνωστόπουλος Δημήτριος	1.264
9.Λουπινάς Αντώνιος	1.032
10.Γκότσης Νικόλαος	911
11.Μπιτσάνης Αθανάσιος	633
12.Γιαννακόπουλος Αθανάσιος	621
13.Παπαδόπουλος Θεόδωρος	401
δ. Συνδυασμός Λαϊκού κόμματος	
1.Δημητρακόπουλος Κωνσταντίνος	1.615
2.Σκιαδάς Κωνσταντίνος	1.604
3.Βορρές Γεώργιος	1.153
4.Σαραντάκης Ιωάννης	1.084
5.Τσιγουρής Αντώνιος	784
6.Ζάρας Γεώργιος	730
7.Κούτσικας Δημήτριος	643
8.Πολυχρονόπουλος Ιωάννης	638
9.Κανελλόπουλος Ηλίας	593

10.Παπαφλέσσας Γρηγόριος	468
11.Κάρτσωνας Ιωάννης	429
12.Στρούμπος Νικόλαος	226
13.Παναγιωτόπουλος Δημοσθένης	205
ε. Συνδυασμός κόμματος Ενιαίας Δημοκρατικής Αριστεράς	
1.Κουλαμπάς Αναστάσιος	2.663
2.Δημητρόπουλος Ιωάννης	1.510
3.Παρασκευόπουλος Παναγιώτης	1.345
4.Κλάππας Ηλίας	1.117
5.Παπαλεξόπουλος Δημήτριος	791
6.Λεουτσάκος Ιωάννης	775
7.Περσόπουλος Γεώργιος	453

8.Σκλήρης Κωνσταντίνος	314
9.Βουρνάς Μιχαήλ	278
10.Ανδρεάκος Δημήτριος	261
11.Κοσίντας Νικόλαος	212
12.Τσάμης Βασίλειος	188
13.Σκουριώτης Ιωάννης	104
ζ. Μεμονωμένοι υποψήφιοι	
Κάκκαβας Κωνσταντίνος	-
Ντολιόπουλος Διονύσιος	-
Παπασταματίου Παναγιώτης	-
Πολιτόπουλος Παναγιώτης	-
Φλάμπουρας Γεώργιος	4

Σημ.: Οι υποψήφιοι με *, **, είναι εκλεγέντες α', β' κατανομής αντίστοιχα.

¹⁷³ Υπουργείον Εμπορίου, Στατιστική Υπηρεσία, *Στατιστική των βουλευτικών εκλογών της 9ης Σεπτεμβρίου 1951*, Τεύχος Πρώτον, Αθήνα 1952, σελ. 17-18

4.Εκλογές 1952

Πίνακας 2.1¹⁷⁴

Αποτελέσματα Βουλευτικών Εκλογών 16ης Νοεμβρίου 1952 - Επικράτεια				
Κόμματα	Αρχηγοί	Ψήφοι		Έδρες
		Αριθμός	%	Αριθμός
Ελληνικός Συναγερμός	Αλέξανδρος Παπάγος	783.541	49,22	247
Ένωσις κομμάτων Εθνικής Προοδευτικής Ενώσεως (ΕΠΕΚ) - Φιλελευθέρων	Νικόλαος Πλαστήρας Σοφοκλής Βενιζέλος	544.834	34,22	51
Ενιαία Δημοκρατική Αριστερά	Διοικούσα επιτροπή Ιωάννης Πασαλιδής	152.011	9,55	0
Λαϊκόν Κόμμα	Κωνσταντίνος Τσαλδάρης	16.767	1,05	0
Συναγερμός Αγροτών και Εργαζομένων	Αλέξανδρος Μπαλαταζής	10.431	0,66	0
Αγροτικόν Κόμμα	Απόστολος Παγκούτσος	691	0,04	0
Συνδυασμοί ανεξάρτητων υποψηφίων	-	56.679	3,57	2
Μεμονωμένοι υποψήφιοι	-	26.853	1,69	0
Έγκυρες ψήφοι		1.591.807	100,00	300
Άκυρα λευκά		8.365		
Σύνολο		1.600.172		

¹⁷⁴ Υπουργείον Εσωτερικών, Διεύθυνσις Μελετών, *Στατιστική των βουλευτικών εκλογών της 16ης Νοεμβρίου 1952*, Αθήναι 1953, σελ. ιθ', κα', κζ', κθ', λα' και Βουλή των Ελλήνων, *Μητρώον Γερουσιαστών και Βουλευτών (1935-1974)*, Αθήναι 1977, σελ. 92

Πίνακας 4.2¹⁷⁵

Αποτελέσματα βουλευτικών εκλογών 16ης Νοεμβρίου 1952 – Περιφέρεια επαρχίας Καλαμών			
Κόμματα	Ψήφοι		Έδρες
	Αριθμός	%	Αριθμός
Ελληνικός Συναγερμός	8.010	58,50	3
Ένωσις Κομμάτων Ε.Π.Ε.Κ.-Φιλελευθέρων	3.462	25,29	-
Ενιαία Δημοκρατική Αριστερά	747	5,46	-
Συνδυασμός Ανεξαρτήτων Επαρχίας Καλαμών	1.452	10,60	-
Μεμονωμένοι υποψήφιοι			
Γούλος Βασίλειος	265	1,94	-
Κροντήρης Αθανάσιος	7	0,05	-
Έγκυρες ψήφοι	13.691	100,00	3
Άκυρα λευκά	59		
Σύνολο	13.750		

Πίνακας 4.3¹⁷⁵

Αποτελέσματα βουλευτικών εκλογών 16ης Νοεμβρίου 1952 – Περιφέρεια επαρχίας Μεσσηνίας			
Κόμματα	Ψήφοι		Έδρες
	Αριθμός	%	Αριθμός
Ελληνικός Συναγερμός	8.484	73,18	2
Ένωσις Κομμάτων Ε.Π.Ε.Κ.-Φιλελευθέρων	2.231	19,24	-
Ενιαία Δημοκρατική Αριστερά	343	2,96	-
Μεμονωμένοι υποψήφιοι			
Κούτσικας Δημήτριος	1.313	11,32	-
Αλεξόπουλος Αντώνιος	197	1,70	-
Έγκυρες ψήφοι	11.594	100,00	2
Άκυρα λευκά	37		
Σύνολο	11.631		

Πίνακας 4.4¹⁷⁵

Αποτελέσματα βουλευτικών εκλογών 16ης Νοεμβρίου 1952 – Περιφέρεια επαρχίας Πυλίας			
Κόμματα	Ψήφοι		Έδρες
	Αριθμός	%	Αριθμός
Ελληνικός Συναγερμός	7.118	67,65	2
Ένωσις Κομμάτων Ε.Π.Ε.Κ.-Φιλελευθέρων	2.115	20,10	-
Ενιαία Δημοκρατική Αριστερά	1.213	11,53	-
Μεμονωμένοι υποψήφιοι			
Καραγγελής Διονύσιος	899	8,54	-
Έγκυρες ψήφοι	10.522	100,00	3
Άκυρα λευκά	33		
Σύνολο	10.555		

Πίνακας 4.5¹⁷⁵

Αποτελέσματα βουλευτικών εκλογών 16ης Νοεμβρίου 1952 – Περιφέρεια επαρχίας Τριφυλίας			
Κόμματα	Ψήφοι		Έδρες
	Αριθμός	%	Αριθμός
Ελληνικός Συναγερμός	7.868	64,67	3
Ένωσις Κομμάτων Ε.Π.Ε.Κ.-Φιλελευθέρων	4.022	33,06	-
Ενιαία Δημοκρατική Αριστερά	45	0,37	-
Μεμονωμένοι υποψήφιοι			
Γκότσης Νικόλαος	501	4,12	-
Παπατσώρης Αλέξανδρος	494	4,06	-
Γκρίτζαλης Ευγένιος	35	0,29	

Κάκκαβας Κωνσταντίνος	5	0,04	
Έγκυρες ψήφοι	12.166	100,00	3
Άκυρα λευκά	149		
Σύνολο	12.315		

Πίνακας 4.6¹⁷⁵

Αποτελέσματα βουλευτικών εκλογών 16ης Νοεμβρίου 1952 – Περιφέρεια επαρχίας Ολυμπίας			
Κόμματα	Ψήφοι		Έδρες
	Αριθμός	%	Αριθμός
Ελληνικός Συναγερμός	6.501	68,37	2
Ένωσις Κομμάτων Ε.Π.Ε.Κ.-Φιλελευθέρων	2.986	31,41	-
Ενιαία Δημοκρατική Αριστερά	9	0,09	-
Μεμονωμένοι υποψήφιοι			
Στριγγλής Δημήτριος	151	1,59	-
Έγκυρες ψήφοι	9.508	100,00	2
Άκυρα λευκά	58		
Σύνολο	9.566		

Πίνακας 4.7¹⁷⁵

Αποτελέσματα βουλευτικών εκλογών 16ης Νοεμβρίου 1952 – Περιφέρεια επαρχίας Γορτυνίας			
Κόμματα	Ψήφοι		Έδρες
	Αριθμός	%	Αριθμός
Ελληνικός Συναγερμός	6.593	64,17	2
Ενιαία Δημοκρατική Αριστερά	83	0,81	-
Συνδυασμός ανεξαρτήτων	3.598	35,02	-
Μεμονωμένοι υποψήφιοι			

Παπαηλιού Ιωάννης	192	1,87	-
Έγκυρες ψήφοι	10.275	100,00	2
Άκυρα λευκά	50		
Σύνολο	10.325		

¹⁷⁵ Υπουργείον Εσωτερικών, Διεύθυνσις Μελετών, *Στατιστική των βουλευτικών εκλογών της 16ης Νοεμβρίου 1952*, Αθήναι 1953, σ. 12,14,16-17

Πίνακας 4.8¹⁷⁶

Υποψήφιοι επαρχίας Καλαμών 16ης Νοεμβρίου 1952	Ψήφοι
α. Συνδυασμός κόμματος Ελληνικού Συναγερμού	
1.Φαρρέας Ιωάννης *	8.277
2.Κάρτσωνας Νικόλαος *	8.121
3.Λυκουρέζος Πασανίας *	8.078
β. Συνδυασμός Ενώσεως κομμάτων Εθν. Προοδ. Ενώσεως Κέντρου- Φιλελευθέρων	
1.Κολλιόπουλος Πανάγος (ΕΠΕΚ)	3.834
2.Γραφάκος Γεώργιος (Φιλελ.)	3.650
3.Κάββουρας Αθανάσιος (ΕΠΕΚ)	3.647
γ. Συνδυασμός κόμματος Ενιαίας Δημοκρατικής Αριστεράς	
1.Αναστασόπουλος Αναστάσιος	1.730
δ.Συνδυασμός Ανεξαρτήτων Επαρχίας Καλαμών	
1.Σχινάς Απόστολος	2.366
2.Περρωτής Αθανάσιος - Νάσσοσ	1.874
3.Κυβέλος Νίκων	1.739
δ. Μεμονωμένοι υποψήφιοι	
1.Γούλος Βασίλειος	265
2.Κροντήρης Αθανάσιος	7

Πίνακας 4.9¹⁷⁶

Υποψήφιοι επαρχίας Μεσσήνης 16ης Νοεμβρίου 1952	Ψήφοι
α. Συνδυασμός κόμματος Ελληνικού Συναγερμού	
1.Λαντζούνης Δημήτριος *	8.528
2.Οικονομόπουλος Λεωνίδασ *	8.518
β. Συνδυασμός Ενώσεως κομμάτων Εθν. Προοδ. Ενώσεως Κέντρου- Φιλελευθέρων	
1.Αναγνωστόπουλος Δημήτριος (ΕΠΕΚ)	2.428
2.Σταθόπουλος Ιωάννης (ΕΠΕΚ)	2.279

γ. Συνδυασμός κόμματος Ενιαίας Δημοκρατικής Αριστεράς	
1.Τράγος Χρυσάνθος	731
δ. Μεμονωμένοι υποψήφιοι	
1.Κούτσικας Δημήτριος	1.313
2.Αλεξόπουλος Αντώνιος	197

Πίνακας 4.10¹⁷⁶

Υποψήφιοι επαρχίας Πυλίας 16ης Νοεμβρίου 1952	Ψήφοι
α. Συνδυασμός κόμματος Ελληνικού Συναγερμού	
1.Μπόμπολας Νικόλαος *	7.186
2.Κοσμάς Γεώργιος *	7.143
β. Συνδυασμός Ενώσεως κομμάτων Εθν. Προοδ. Ενώσεως Κέντρου- Φιλελευθέρων	
1.Τσαπόγας Βασίλειος (Φιλελ.)	2.739
2.Σακκόπουλος Αργύριος (ΕΠΕΚ)	2.168
γ. Συνδυασμός κόμματος Ενιαίας Δημοκρατικής Αριστεράς	
1.Μακρογιάννης Κωνσταντίνος	1.383
2.Λεωτσάκος Ιωάννης	1.365
δ. Μεμονωμένοι υποψήφιοι	
1.Καραγγελής Διονύσιος	899

Πίνακας 4.11¹⁷⁶

Υποψήφιοι επαρχίας Τριφυλίας 16ης Νοεμβρίου 1952	Ψήφοι
α. Συνδυασμός κόμματος Ελληνικού Συναγερμού	
1.Σπέντζας Νικόλαος *	8.005
2.Ντολιόπουλος Διονύσιος *	7.925
3.Καλαντζάκος Αλέξανδρος *	7.924

β. Συνδυασμός Ενώσεως κομμάτων Εθν. Προοδ. Ενώσεως Κέντρου- Φιλελευθέρων	
1.Δημητρακόπουλος Κωνσταντίνος (ΕΠΕΚ)	4.575
2.Κοκκέβης Ανδρέας (Φιλελ.)	4.178
3.Χριστόπουλος Νικόλαος (ΕΠΕΚ)	4.068
γ. Συνδυασμός κόμματος Ενιαίας Δημοκρατικής Αριστεράς	
1.Στρατηκόπουλος Αθανάσιος	747
δ. Μεμονωμένοι υποψήφιοι	
1.Γκότσης Νικόλαος	501
2.Παπατσώρης Αλέξανδρος	494
3.Γκρίτζαλης Ευγένιος	35
4.Κάκκαβας Κωνσταντίνος	5

Πίνακας 4.12¹⁷⁶

Υποψήφιοι επαρχίας Ολυμπίας 16ης Νοεμβρίου 1952	Ψήφοι
α. Συνδυασμός κόμματος Ελληνικού Συναγερμού	
1.Τσιρώνης Αναστάσιος *	6.560
2.Τριαντόπουλος Πάνος *	6.557
β. Συνδυασμός Ενώσεως κομμάτων Εθν. Προοδ. Ενώσεως Κέντρου- Φιλελευθέρων	
1. Βουδούρης Κωνσταντίνος (ΕΠΕΚ)	3.178
2. Σπηλιόπουλος Κωνσταντίνος (Φιλελ.)	3.121

γ. Συνδυασμός κόμματος Ενιαίας Δημοκρατικής Αριστεράς	
1.Γεωργούλιας Αριστοτέλης	352
δ. Μεμονωμένοι υποψήφιοι	
1.Στριγγλής Δημήτριος	151

Πίνακας 4.13¹⁷⁶

Υποψήφιοι επαρχίας Γορτυνίας 16ης Νοεμβρίου 1952	Ψήφοι
α. Συνδυασμός κόμματος Ελληνικού Συναγερμού	
1.Παπαηλιού Ηλίας *	6.676
2.Τσούρνος Ιωάννης *	6.645
β. Συνδυασμός κόμματος Ενιαίας Δημοκρατικής Αριστεράς	
1.Γαλανόπουλος Παναγιώτης	192
2.Στασινόπουλος Ευάγγελος	110
γ. Συνδυασμός Ανεξαρτήτων	
1.Αποσκήτης Κωνσταντίνος (Λαϊκόν)	3.797
2.Βαχλιώτης Αθανάσιος (ΕΠΕΚ)	3.776
δ. Μεμονωμένοι υποψήφιοι	
1.Παπαηλιού Ιωάννης	192

¹⁷⁶ Υπουργείον Εσωτερικών, Διεύθυνσις Μελετών, *Στατιστική των βουλευτικών εκλογών της 16ης Νοεμβρίου 1952*, Αθήναι 1953, σ. 12,14,16-17

5.Εκλογές1956

Πίνακας 5.1¹⁷⁷

Αποτελέσματα Βουλευτικών Εκλογών 19ης Φεβρουαρίου 1956 - Επικράτεια				
Κόμματα	Αρχηγοί	Ψήφοι		Έδρες
		Αριθμός	%	Αριθμός
Εθνική Ριζοσπαστική Ένωση	Κωνσταντίνος Καραμανλής	1.594.112	47,38	165
Δημοκρατική Ένωση	Συνασπισμός κομμάτων	1.620.007	48,15	132
-Φιλελευθέρη Δημοκρατική Ένωση	Σοφοκλής Βενιζέλος			
-Κόμμα Φιλελευθέρων	Γεώργιος Παπανδρέου			
-Δημοκρατικό Κόμμα -Εργαζόμενου Λαού	Γεώργιος Καρτάλης			
-Ενιαία Δημοκρατική Αριστερά	Ιωάννης Πασαλίδης			
-Εθνική Προοδευτική Ένωση Κέντρου	Σάββας Παπαπολίτης			
-Κόμμα Αγροτών και Εργαζομένων	Αλέξανδρος Μπαλατζής			
-Λαϊκό Κόμμα	Κωνσταντίνος Τσαλδάρης			
Κόμμα Προοδευτικών	Σπυρίδων Μαρκεζίνης	74.545	2,22	0
Λαϊκόν Κοινωνικόν Κόμμα	Στέφανος Στεφανόπουλος	29.375	0,88	0
Χριστιανική Δημοκρατία	Νικόλαος Ψαρουδάκης	449	0,01	0
Συνδυασμοί ανεξάρτητων υποψηφίων	-	31.022	0,92	3
Κόμμα Αρχών Ιωάννη Μεταξά	Κωνσταντίνος Μανιαδάκης	-	-	-
Κόμμα Εθνικοφρόνων	Θεόδωρος Τουρκοβασίλης	-	-	-
Μεμονωμένοι υποψήφιοι	-	14.851	0,44	0
Έγκυρες ψήφοι		3.364.361	100,00	300
Άκυρα λευκά		15.084		
Σύνολο		3.379.445		

¹⁷⁷ Υπουργείον Εσωτερικών, Διεύθυνσις Μελετών, *Αποτελέσματα των βουλευτικών εκλογών της 19ης Φεβρουαρίου 1956*, Αθήναι 1957, σελ. κα', κβ', κε', κστ', κζ', και, και Βουλή των Ελλήνων, *Αλφαβητικός κατάλογος των κ.κ. βουλευτών, εκλογαί της 19ης Φεβρουαρίου 1956*

Πίνακας 5.2¹⁷⁸

Αποτελέσματα βουλευτικών εκλογών 19ης Φεβρουαρίου 1956 – Περιφέρεια Μεσσηνίας			
Κόμματα	Ψήφοι		Έδρες
	Αριθμός	%	Αριθμός
Εθνική Ριζοσπαστική Ένωση (ΕΡΕ)	63.551	61,64	7
Δημοκρατική Ένωση	32.327	31,35	3
Κόμμα Προοδευτικών	5.936	5,76	-
Μεμονωμένοι υποψήφιοι			
Μπόμπολας Διονύσιος	1.293	1,25	-
Κάρτσωνας Νικόλαος	-	0,00	-
Χριστόπουλος Νικόλαος	-	0,00	-
Αλεξόπουλος Χαράλ.	-	0,00	-
Έγκυρες ψήφοι	103.107	100,00	10
Άκυρα λευκά	468		
Σύνολο	103.575		

¹⁷⁸ Υπουργείον Εσωτερικών, Διεύθυνσις Μελετών, *Αποτελέσματα των βουλευτικών εκλογών της 19ης Φεβρουαρίου 1956*, Αθήναι 1957, σ. κβ', κε', κστ', κζ', 8-9

Πίνακας 5.3¹⁷⁹

Υποψήφιοι Μεσσηνίας 19ης Φεβρουαρίου 1956	Ψήφοι
α. Συνδυασμός Εθνικής Ριζοσπαστικής Ενώσεως	
1.Σπέντζας Νικόλαος *	10.477
2.Ψαρρέας Ιωάννης *	8.636
3.Σχινάς Απόστολος *	7.344
4.Σαμαράς Γεώργιος *	6.110
5.Καλαντζάκος Αλέξανδρος *	5.709
6.Λαντζούνης Δημήτριος *	5.550
7.Καμβύσης Άγγελος *	5.423
8.Γραφάκος Γεώργιος	2.479
9.Οικονομόπουλος Λεωνίδας	2.434
10.Ντολιόπουλος Διονύσιος	1.875
β. Συνδυασμός Δημοκρατικής Ενώσεως	
1.Κωστόπουλος Σταύρος *	6.881
2.Κοκκέβης Ανδρέας *	6.817
3.Μπούτος Ιωάννης *	5.989
4.Αναγνωστόπουλος Δημήτριος	3.264
5.Τσαπόγας Χρήστος	2.166
6.Κουμάντος Χρήστος	2.000
7.Μερλόπουλος Δημήτριος	1.866

8.Σαραντάκης Ιωάννης	1.101
9.Λουπινάς Αντώνιος	503
10.Παπατσώρης Αλέξανδρος	443
γ. Συνδυασμός Κόμματος των Προοδευτικών	
1.Δημητρακόπουλος Κων/νος	2.135
2.Λυκουρέζος Πασανίας	1.104
3.Βορρές Γεώργιος	484
4.Κάρτσωνας Σταύρος	396
5.Λιακόπουλος Βασίλειος	371
6.Κυβέλος Νίκων	341
7.Αραποστάθης Θεόδωρος	333
8.Παναγιωτόπουλος Απόστολος	197
9.Χωρεμιώτης Θεόφιλος	129
10.Σακόπουλος Αργύριος	66
Μεμονωμένοι υποψήφιοι	
1.Μπόμπολας Διονύσιος	1.293
2.Κάρτσωνας Νικόλαος	-
3.Χριστόπουλος Νικόλαος	-
4.Αλεξόπουλος Χαραλ.	-

¹⁷⁹ Υπουργείον Εσωτερικών, Διεύθυνσις Μελετών, *Αποτελέσματα των βουλευτικών εκλογών της 19ης Φεβρουαρίου 1956*, Αθήναι 1957, σ. 8-9,

6.Εκλογές 1958

Πίνακας 3.1¹⁸⁰

Αποτελέσματα Βουλευτικών Εκλογών 11ης Μαΐου 1958- Επικράτεια				
Κόμματα	Αρχηγοί	Ψήφοι		Έδρες
		Αριθμός	%	Αριθμός
Εθνική Ριζοσπαστική Ένωση	Κωνσταντίνος Γ. Καραμανλής	1.583.885	41,16	171
Ενιαία Δημοκρατική Αριστερά	Ιωάννης Πασαλιδής	939.902	24,42	79
Κόμμα Φιλελευθέρων	Γεώργιος Παπανδρέου Σοφοκλής Βενιζέλος	795.445	20,67	36
Προοδευτική Αγροτική Δημοκρατική Ένωση	(ΕΠΙΤΡΟΠΗ) Σπυρίδων Μαρκεζίνης Σάββας Παπαπολίτης Αλέξανδρος Μπαλατατζής Στέλιος Αλαμανής	408.787	10,62	10
Ένωση Λαϊκού Κόμματος -Λαϊκού Κόμματος -Λαϊκού Κοινωνικού Κόμματος -Κόμματος των Εθνικοφρόνων -Μεταρρυθμιστικού Κόμματος -Δημοκρατικού Μεταρρυθμιστικού Κόμματος	- Κωνσταντίνος Τσαλδάρης και Παναγιώτης Κανελλόπουλος (συναρχηγοί) Στέφανος Στεφανόπουλος Θεόδωρος Τουρκοβασίλης Σωτήριος Γκοτζαμάνης Θεμιστοκλής Κετσέας,	113.358	2,94	4
Συνδυασμοί ανεξάρτητων υποψηφίων	-	4.009	0,10	0
Ανεξάρτητο Ριζοσπαστικό Αγροτικό Κόμμα	Σωτήριος Ανθρακόπουλος			
Ανεξάρτητος Τοπικός Συνδυασμός Κεφαλληνίας- Ιθάκης	Κυριάκος Αποστολάτος			
Μεμονωμένοι υποψήφιοι	-	2.399	0,06	0
Έγκυρες ψήφοι		3.847.785	100,00	300
Άκυρα λευκά		16.197		
Σύνολο		3.863.982		

¹⁸⁰ Υπουργείον Εσωτερικών, Διεύθυνσις Μελετών και Τεχν. Εκλογών, *Αποτελέσματα των βουλευτικών εκλογών της 11ης Μαΐου 1958*, Αθήναι 1959, σ. κα', κβ', κε', κστ', κζ', και Βουλή των Ελλήνων, *Μητρώον Γερουσιαστών και Βουλευτών (1935-1974)*, Αθήναι 1977, σ. 94-95

Πίνακας 6.2¹⁸¹

Αποτελέσματα βουλευτικών εκλογών 11ης Μαΐου 1958 – Περιφέρεια Μεσσηνίας			
Κόμματα	Ψήφοι		Έδρες
	Αριθμός	%	Αριθμός
Εθνική Ριζοσπαστική Ένωση (ΕΡΕ)	50.872	47,09	6
Ενιαία Δημοκρατική Αριστερά (ΕΔΑ)	12.891	11,93	2
Κόμμα Φιλελευθέρων	26.756	24,76	2
Προοδευτική Αγροτική Δημοκρατική Ένωση (ΠΑΔΕ)	10.248	9,48	-
Ένωση Λαϊκού Κόμματος (ΕΛΚ)	7.228	6,74	-
Έγκυρες ψήφοι	108.019	100,00	10
Άκυρα λευκά	253		
Σύνολο	108.272		

¹⁸¹ Υπουργείον Εσωτερικών, Διεύθυνσις Μελετών και Τεχν. Εκλογών, Αποτελέσματα των βουλευτικών εκλογών της 11ης Μαΐου 1958, Αθήναι 1959, σ. κδ', κε', κστ', 11-12

Πίνακας 6.3¹⁸²

Υποψήφιοι Μεσσηνίας 11ης Μαΐου 1958	Ψήφοι
α. Συνδυασμός Εθνικής Ριζοσπαστικής Ενώσεως (Ε.Ρ.Ε)	
1.Ψαρρέας Ιωάννης *	14.592
2.Καλαντζάκος Αριστείδης *	7.055
3.Σαμαράς Γεώργιος *	5.417
4.Λαντζούνης Δημήτριος *	5.038
5.Σχινάς Απόστολος *	4.924
6.Καμβύσης Άγγελος *	4.524
7.Γραφάκος Γεώργιος	3.659
8.Οικονομόπουλος Λεωνίδα	2.227
9.Βορρές Γεώργιος	1.739
10.Ντολιόπουλος Διονύσιος	1.255
β. Συνδυασμός Ενιαίας Δημοκρατικής Αριστεράς (Ε.Δ.Α.)	
1.Μερλόπουλος Διονύσιος *	3.882
2.Κουλαμπάς Αναστάσιος *	3.665
3.Κουτσογιαννόπουλος Γεώργιος	1.809
4.Αναστασόπουλος Αναστάσιος	1.015
5.Μήνη Ελένη	859
6.Δούμouρας Δημήτριος	364
7.Κουμούτσος Γεώργιος	321
8.Τράγος Χρυσάνθος	208
9.Μαραγκός Ιωάννης	194
10.Στρατηκόπουλος Αθανάσιος	189
γ. Συνδυασμός Φιλελευθέρων	
1.Κωστόπουλος Σταύρος *	7.345
2.Κοκκέβης Ανδρέας *	6.885
3.Μπούτος Ιωάννης	5.496
4.Δημητρακόπουλος Κων/νος	2.826
5.Μπόμπολας Νικόλαος	2.623

6.Κάρτσωνας Νικόλαος	948
7.Μαυροειδής Κωνσταντίνος	391
8.Καραμπάτος Γεώργιος	73
9.Χριστόπουλος Νικόλαος	17
10.Ταρσούλης Ιωάννης	5
δ. Συνδυασμός Προοδευτικής Αγροτικής Ενώσεως (Π.Α.Δ.Ε.)	
1.Λυκουρέζος Πασασιάς	2.978
2.Τσαπόγας Βασίλειος	2.130
3.Κούτσικας Δημήτριος	1.873
4.Λιακόπουλος Βασίλειος	754
5.Τσώνης Ανδρέας	605
6.Κάβουρας Αθανάσιος	602
7.Αραποστάθης Θεόδωρος	424
8.Νικολόπουλος Εμμανουήλ	410
9.Φλέσσας Νικόλαος	188
10.Αναγνωστόπουλος Δημήτριος	184
ε. Συνδυασμός Ενώσεως Λαϊκού Κόμματος (Ε.Λ.Κ.)	
1.Σπέντζας Νικόλαος	3.809
2.Κονταργύρη Έλλη	681
3.Κανελλόπουλος Ηλίας	644
4.Βλαχογιάννης Νικόλαος	535
5.Σκιαδάς Κωνσταντίνος	519
6.Παπαχελάς Γεώργιος	367
7.Κολόζης Ιωάννης	300
8.Καραδημητρόπουλος Γεώργιος	159
9.Σταθόπουλος Ιωάννης	89
10.Σακελλαρόπουλος Διονύσιος	75

¹⁸² Υπουργείον Εσωτερικών, Διεύθυνσις Μελετών και Τεχν. Εκλογών, *Αποτελέσματα των βουλευτικών εκλογών της 11ης Μαΐου 1958*, Αθήναι 1959, σ.11-12, 106-113

7.Εκλογές 1961

Πίνακας 4.1¹⁸³

Αποτελέσματα Βουλευτικών Εκλογών 29ης Οκτωβρίου 1961- Επικράτεια				
Κόμματα	Αρχηγοί	Ψήφοι		Έδρες
		Αριθμός	%	Αριθμός
Εθνική Ριζοσπαστική Ένωση	Κωνσταντίνος Γ. Καραμανλής	2.347.824	50,80	176
Συνασπισμός Ένωσης Κέντρου -Κόμμα Προοδευτικών	Γεώργιος Παπανδρέου Σπυρίδων Μαρκεζίνης	1.555.442	33,65	100
Πανδημοκρατικών Αγροτικών Μέτωπον Ελλάδος	Διοικούσα Επιτροπή	675,867	14,62	24
Ένωση Φιλελευθέρων και Εθνικών Αγωνιστών	Μάρκος Τσαλαμπάς			
Συνδυασμοί ανεξάρτητων υποψηφίων Μεμονωμένοι υποψήφιοι	-	41.550	0,89	0
Έγκυρες ψήφοι		4.620.751	100,00	300
Άκυρα λευκά		19.761		
Σύνολο		4.640.512		

Πίνακας 7.2¹⁸⁴

Αποτελέσματα βουλευτικών εκλογών 29ης Οκτωβρίου 1961– Περιφέρεια Μεσσηνίας			
Κόμματα	Ψήφοι		Έδρες
	Αριθμός	%	Αριθμός
Εθνική Ριζοσπαστική Ένωση (ΕΡΕ)	77.892	63,08	7
Συνασπισμός Ένωσης Κέντρου – Κόμμα Προοδευτικών	38.153	30,90	3
Πανδημοκρατικών Αγροτικών Μέτωπον Ελλάδος (Π.Α.Μ.Ε.)	7.412	6,00	-
Μεμονωμένοι υποψήφιοι			
Σπέντζα Χρυσάνθη	3	0,00	-
Έγκυρες ψήφοι	123.460	100,00	10
Άκυρα λευκά	300		
Σύνολο	123.760		

¹⁸³ Υπουργείον Εσωτερικών, Διεύθυνσις Εκλογών, *Αποτελέσματα των βουλευτικών εκλογών της 29ης Οκτωβρίου 1961*, Αθήναι 1962, σελ. 9, 13, 14, και Βουλή των Ελλήνων, *Μητρώον Γερουσιαστών και Βουλευτών (1935-1974)*, Αθήναι 1977, σ. 96

¹⁸⁴ Υπουργείον Εσωτερικών, Διεύθυνσις Εκλογών, *Αποτελέσματα των βουλευτικών εκλογών της 29ης Οκτωβρίου 1961*, Αθήναι 1962, σ. 13, 14, 22

Πίνακας 7.3¹⁸⁵

Υποψήφιοι Μεσσηνίας 29ης Οκτωβρίου 1961	Ψήφοι
α. Συνδυασμός Εθνικής Ριζοσπαστικής Ενώσεως (ΕΡΕ)	
1.Ψαρρέας Ιωάννης *	16.980
2.Καμβύσης Άγγελος *	10.030
3.Καλαντζάκος Αριστείδης *	8.863
4.Περρωτής Αριστομένης *	8.831
5.Μπούτος Ιωάννης *	8.624
6.Σαμαράς Γεώργιος *	6.852
7.Σχινάς Απόστολος *	5.816
8.Λαντζούνης Δημήτριος	5.726
9.Δημητρόπουλος Σωτήριος	1.913
10.Ντολιόπουλος Διονύσιος	991
β. Συνασπισμός Ενώσεως Κέντρου-Κόμματος Προοδευτικών (Ε.Κ)	
1.Κοκκέβης Ανδρέας *	8.694
2.Κωστόπουλος Σταύρος *	8.236
3.Λυκουρέζος Πausανίας *	7.010
4.Δημητρακόπουλος Κων/νος	3.604
5.Κούτσικας Φοίβος	2.788
6.Τσαπόγας Βασίλειος	2.584

7.Χαραλαμπίδης Ιωάννης	2.245
8.Ρουσσόπουλος Άγης	1.503
9.Νικόπουλος Κων/νος	505
10.Παπαχελάς Γεώργιος	288
γ. Πανδημοκρατικών Αγροτικών Μέτωπον Ελλάδος(Π.Α.Μ.Ε)	
1.Παρασκευόπουλος Παναγιώτης	2.599
2. Μερλόπουλος Δημήτριος	1.563
3.Κουλαμπάς Αναστάσιος	1.229
4.Αναστασόπουλος Αναστάσιος	643
5.Σερατικόπουλος Αθανάσιος	361
6.Κουτσούλης Ελευθέριος	166
7.Τσόκας Γεώργιος	167
8.Τσιτήλου Παναγιώτης	141
9.Μακρής Φώτιος	87
10.Βενετσανόπουλος Βασίλειος	78
δ. Μεμονωμένοι υποψήφιοι	
Σπέντζα Χρυσάνθη	3

¹⁸⁵ Υπουργείον Εσωτερικών, Διεύθυνσις Εκλογών, *Αποτελέσματα των βουλευτικών εκλογών της 29ης Οκτωβρίου 1961*, Αθήναι 1962, σ. 22, 54

8.Εκλογές 1963

Πίνακας 8.1¹⁸⁶

Αποτελέσματα Βουλευτικών Εκλογών 3ης Νοεμβρίου 1963 - Επικράτεια				
Κόμματα	Αρχηγοί	Ψήφοι		Έδρες
		Αριθμός	%	Αριθμός
Ένωσις Κέντρου	Γεώργιος Παπανδρέου	1.962.079	42,04	138
Εθνική Ριζοσπαστική Ένωση	Κωνσταντίνος Γ. Καραμανλής	1.837.377	39,37	132
Ενιαία Δημοκρατική Αριστερά (ΕΔΑ)	Ιωάννης Πασαλιδής	669.267	14,34	28
Κόμμα Προοδευτικών (Σπ. Μαρκεζίνης)	Σπυρίδων Μαρκεζίνης	173.981	3,73	2
Χριστιανική Δημοκρατία	Νικόλαος Ψαρουδάκης	1.267	0,02	
Κίνημα της Δημοκρατίας και του Σοσιαλισμού (ΚΔΣ)	Στρατής Σωμερείτης Ηλίας Μπρεδήμας	1.095	0,02	
Συνδυασμοί ανεξάρτητων υποψηφίων Μεμονωμένοι υποψήφιοι	-	22.093	0,47	0
Έγκυρες ψήφοι		4.667.154	100,00	300
Άκυρα λευκά		41.637		
Σύνολο		4.708.791		

Πίνακας 8.2¹⁸⁷

Αποτελέσματα βουλευτικών εκλογών 3ης Νοεμβρίου 1963 - Περιφέρεια Μεσσηνίας			
Κόμματα	Ψήφοι		Έδρες
	Αριθμός	%	Αριθμός
Ένωσις Κέντρου	40.591	32,02	3
Εθνική Ριζοσπαστική Ένωση (ΕΡΕ)	70.122	55,32	6
Ενιαία Δημοκρατική Αριστερά (ΕΔΑ)	8.542	6,73	-
Κόμμα Προοδευτικών (Σπ. Μαρκεζίνης)	7.487	5,90	-
Έγκυρες ψήφοι	126.742	100,00	9
Άκυρα λευκά	1.105		
Σύνολο	127.847		

¹⁸⁶ Υπουργείο Εσωτερικών, Διεύθυνσις εκλογών - Τμήμα Εκλογών, *Αποτελέσματα των βουλευτικών εκλογών της 3ης Νοεμβρίου 1963*, Αθήναι 1964, σελ.9, 13, 14 και Βουλή των Ελλήνων, *Μητρώων Γερουσιαστών και Βουλευτών (1935-1974)*, Αθήναι 1977, σ. 97

¹⁸⁷ Υπουργείο Εσωτερικών, Διεύθυνσις εκλογών - Τμήμα Εκλογών, *Αποτελέσματα των βουλευτικών εκλογών της 3ης Νοεμβρίου 1963*, Αθήναι 1964, σ.13, 23

Πίνακας 8.3¹⁸⁸

Υποψήφιοι Μεσσηνίας 3ης Νοεμβρίου 1963	Ψήφοι
α. Συνδυασμός Ενώσεως Κέντρου	
1.Κοκκέβης Ανδρέας *	12.307
2.Κωστόπουλος Σταύρος *	9.928
3.Χαραλαμπίδης Ιωάννης *	6.467
4.Μπόμπολας Νικόλαος	3.987
5.Κούτσικας Φοίβος	3.237
6.Ρουσσόπουλος 'Αγις	1.572
7.Κάββουρας Αθανάσιος	973
8.Πέτροβας Ιωάννης	673
9.Ροζακέας Παναγιώτης	236
β. Συνδυασμός Εθνικής Ριζοσπαστικής Ενώσεως (Ε.Ρ.Ε)	
1.Μπούτος Ιωάννης *	13.146
2.Ψαρρέας Ιωάννης *	13.120
3.Λαντζούνης Δημήτριος *	8.916
4.Καλαντζάκος Αριστείδης *	8.556
5.Καμβύσης 'Αγγελος *	5.579
6.Σαμαράς Γεώργιος *	5.113
7.Περωτής Αριστομένης	4.982
8.Σχινάς Απόστολος	4.431
9.Σπέτζα Χρυσάνθη	3.391

γ. Συνδυασμός Ενιαίας Δημοκρατικής Αριστεράς (Ε.Δ.Α.)	
1.Μερλόπουλος Δημήτριος	3.482
2.Καλδής Βασίλειος	866
3.Κύβελος Κων/νος	814
4.Χριστοφίδης Γεώργιος	802
5.Δρακοπούλου Παναγιώτα	630
6.Κατοχέας Δημήτριος	575
7.Δημητρακόπουλος-Βασιλείου -Αλέξανδρος	539
8.Μανώλης Γεώργιος	371
9.Παπαμιχαλόπουλος Μιχαήλ	165
δ. Συνδυασμός κόμματος των Προοδευτικών (Σ.Μαρκεζίνης)	
1.Λυκουρέζος Πασασιάς	3.244
2.Δημητρακόπουλος Κων/νος	1.855
3.Κολοζής Ιωάννης	519
4.Δημητρόπουλος Σωτήριος	369
5.Κανελλόπουλος Δημήτριος	367
6.Μακρυγιάννης Κων/νος	301
7.Ράλλης Κων/νος	199
8.Αραποστάθης Ξενοφών	195
9.Τρύφοντας Παναγιώτης	19

¹⁸⁸ Υπουργείο Εσωτερικών , Διεύθυνση εκλογών - Τμήμα Εκλογών, *Αποτελέσματα των βουλευτικών εκλογών της 3ης Νοεμβρίου 1963*, Αθήνα 1964, σ.23, 64

9.Εκλογές 1964

Πίνακας 5.1¹⁸⁹

Αποτελέσματα Βουλευτικών Εκλογών 16ης Φεβρουαρίου 1964 - Επικράτεια				
Κόμματα	Αρχηγοί	Ψήφοι		Έδρες
		Αριθμός	%	Αριθμός
Ένωσις Κέντρου	Γεώργιος Παπανδρέου	2.424.477	52,72	171
Συνασπισμός Εθνικής Ριζοσπαστικής Ένωσις (ΕΡΕ) - Κόμμα Προοδευτικών	Παναγιώτης Κανελλόπουλος	1.621.546	35,26	107
Ενιαία Δημοκρατική Αριστερά (ΕΔΑ)	Ιωάννης Πασαλιδής	542.865	11,80	22
Συνδυασμοί ανεξάρτητων υποψηφίων Μεμονωμένοι υποψήφιοι	-	9.951	0,22	0
Έγκυρες ψήφοι		4.598.839	100,00	300
Άκυρα λευκά		27.577		
Σύνολο		4.626.396		

Πίνακας 9.2¹⁹⁰

Αποτελέσματα βουλευτικών εκλογών 16ης Φεβρουαρίου 1964 - Περιφέρεια Μεσσηνίας			
Κόμματα	Ψήφοι		Έδρες
	Αριθμός	%	Αριθμός
Ένωσις Κέντρου	54.643	44,22	4
Συνασπισμός Εθνικής Ριζοσπαστικής Ένωσις (ΕΡΕ) - Κόμμα Προοδευτικών	61.558	49,82	5
Ενιαία Δημοκρατική Αριστερά (ΕΔΑ)	7.358	5,95	-
Μεμονωμένοι υποψήφιοι			
Κότσης Ιωάννης	-	-	-
Έγκυρες ψήφοι	123.559	100,00	9
Άκυρα λευκά	300		
Σύνολο	124.137		

¹⁸⁹ Υπουργείο Εσωτερικών, Διεύθυνσις εκλογών-Τμήμα Εκλογών, *Αποτελέσματα των βουλευτικών εκλογών της 16ης Φεβρουαρίου 1964*, Αθήναι 1965, σελ.9,13,14 και Βουλή των Ελλήνων, *Μητρώων Γερουσιαστών και Βουλευτών (1935-1974)*, Αθήναι 1977, σ. 98

¹⁹⁰ Υπουργείο Εσωτερικών, Διεύθυνσις εκλογών-Τμήμα Εκλογών, *Αποτελέσματα των βουλευτικών εκλογών της 16ης Φεβρουαρίου 1964*, Αθήναι 1965, σ.13, 21-22

Πίνακας 9.3¹⁹¹

Υποψήφιοι Μεσσηνίας 16ης Φεβρουαρίου 1964	Ψήφοι
α. Ένωσις Κέντρο	
1.Κωστόπουλος Σταύρος *	17.168
2.Κοκκέβης Ανδρέας *	14.691
3.Χαραλαμπόπουλος Ιωάννης *	7.346
4.Μπόμπολας Νικόλαος *	5.296
5.Κούτσικας Φοίβος	4.450
6.Ρουσσόπουλος Άγις	1.390
7.Τσώνης Ανδρέας	1.017
8.Κάβουρας Αθανάσιος	985
9.Καρτσώνας Νικόλαος	659
β. Συνασπισμός Εθνικής Ριζοσπαστικής Ένωσις (ΕΡΕ) - Κόμμα Προοδευτικών	
1.Μπούτος Ιωάννης *	12.126
2.Ψαρρέας Ιωάννης *	11.315
3.Καλαντζάκος Αριστείδης *	8.825
4.Λαντζούνης Δημήτριος *	7.991
5.Περρωτής Αριστομένης *	6.268

6.Σαμαράς Γεώργιος	5.134
7.Λυκουρέζος Πασσανίας	4.853
8.Δημητρακόπουλος Κωνσταντίνος	2.106
9.Σακελλαρόπουλος Διονύσιος	193
γ. Ενιαία Δημοκρατική Αριστερά (ΕΔΑ)	
1.Κουλαμπάς Αναστάσιος	2.571
2.Αναστασόπουλος Αναστάσιος	1.175
3.Χριστοφιλόπουλος Γεώργιος	820
4.Κοταχέας Δημήτριος	597
5.Καλδής Βασίλειος	465
6.Μανώλης Γεώργιος	415
7.Κυριαζής Δημήτριος	329
8.Κυβέλος Κωνσταντίνος	321
9.Παπανικολόπουλος Νικόλαος	296
δ. Μεμονωμένοι υποψήφιοι	
1. Κότσης Ιωάννης	-

¹⁹¹ Υπουργείο Εσωτερικών , Διεύθυνσις εκλογών-Τμήμα Εκλογών, *Αποτελέσματα των βουλευτικών εκλογών της 16ης Φεβρουαρίου 1964*, Αθήναι 1965, σ. 21-22, 56,

Εκλεγμένοι βουλευτές Μεσσηνίας 1946-1964

- **Βορρές Γεώργιος(1901-):** Δικηγόρος. Εκλέχτηκε βουλευτής Μεσσηνίας το 1946 με την ΗΠΕ
- **Βουδούρης Κωνσταντίνος(1889-1962):** Δικηγόρος. Γεννήθηκε στην Φυγαλεία Ολυμπίας. ήταν νομάρχης Αργολιδοκορινθίας (1922-1923).Εκλέχτηκε βουλευτής το 1928 και το 1932 με το Αγροτικό Εργατικό κόμμα του Α. Παπαναστασίου (υφυπουργός Συγκοινωνίας 25.5.1932-5.6.1932). Το 1933 δεν εκλέχτηκε αλλά το 1936 εκλέχτηκε με το ΚΦ. Το 1945-1947 διετέλεσε πρόεδρος του ΙΚΑ το 1946 ήταν υποψήφιος χωρίς να εκλέγει σε αντίθεση με το 1950 που εκλέχτηκε με το ΚΦ, το 1951 με την ΕΠΕΚ ενώ με τον ίδιο συνδυασμό δεν τα κατάφερε το 1952.Προσχώρησε στο Δημοκρατικό κόμμα Εργαζόμενου λαού και συμμετείχε στην Κεντρική του επιτροπή. Εκλέχτηκε τελευταία φορά το 1956 με την ΔΕ στην Ηλεία.
- **Δημητρόπουλος Ιωάννης(1911-):** Συμμετείχε πρώτη φορά ως υποψήφιος Μεσσηνίας στις εκλογές του 1946 με το ΚΦ. Εκλέχτηκε με την ΕΠΕΚ το 1950. Ανεξαρτητοποιήθηκε την ίδια χρονιά και συνεργάστηκε ως ανεξάρτητος με την ΔΠ. Το 1951 προσχώρησε στο Αγροτικό κόμμα αλλά στις εκλογές του 1951 ήταν υποψήφιος με την ΕΔΑ αλλά δεν εκλέχτηκε
- **Ζάρας Γεώργιος(1915-2011):** Αξιωματικός Χωροφυλακής. Πήρε μέρος στον εμφύλιο και ήταν αρχηγός ομάδας ΜΑΥ. Εκλέχτηκε βουλευτής Μεσσηνίας το 1950 με την ΠΑΠ. Ήταν υποψήφιος του ΛΚ το 1951 αλλά δεν εκλέχθηκε πάλι.
- **Κάβουρας Αθανάσιος(1919-):** Εκλέχτηκε βουλευτής Μεσσηνίας το 1951 με την ΕΠΕΚ
- **Καλαντζάκος Αλέξανδρος(1887-1976):** Ιατρός. Εκλέχτηκε το 1928 βουλευτής Τριφυλίας και το 1932 γεροϋσιαστής. Εκλέχτηκε βουλευτής Μεσσηνίας το 1935 με το ΛΚ, το 1936 με την Γενική Λαϊκή Ριζοσπαστική Ένωση, το 1946 όπου διετέλεσε και υπουργός Υγιεινής στην κυβέρνηση Τσαλδάρη(2.5.1946-4.11.1946), με την ΗΠΕ όπως και το 1950. Το 1951 με τον ΕΣ και το 1952 βουλευτής Τριφυλίας με τον ΕΣ. Στις εκλογές του 1956 εκλέχτηκε τελευταία φορά με την ΕΡΕ βουλευτής Μεσσηνίας.
- **Καλαντζάκος Αριστείδης(1928-2017):** Δικηγόρος. Γεννήθηκε στην Κυπαρισσία. Εκλέχθηκε βουλευτής Μεσσηνίας με την ΕΡΕ το 1958 πρώτη

φορά και μετά ξανά το 1961,1963,1964. Στην κυβέρνηση Κανελλόπουλου ανέλαβε υφυπουργός Οικονομικών(4.4.1967-21.4.1967). στην Μεταπολίτευση προσχώρησε στην ΝΔ και εκλέχτηκε βουλευτής το 1974(10.9.1976-21.10.1977 υφυπουργός Συντονισμού και προγραμματισμού στην κυβέρνηση Καραμανλή), το 1977(Υπουργός Εμπορίου 11.10.1980-21.10.1981 στην κυβέρνηση Ράλλη), το 1981, το 1985, τον Ιούνιο 1989, τον Νοέμβριο 1989,το 1990(11.4.1990-13.10.1993 Υπουργός Εργασίας) και το 1993.

- **Καμβύσης Αγγελος(1896-1983):** Δικηγόρος. Εκλέχτηκε βουλευτής Μεσσηνίας με την ΕΡΕ το 1956,1958,1961,1963.
- **Κάρτσωνας Νικόλαος(1887-1975):** Δικηγόρος. Γεννήθηκε στα Αρφαρά Μεσσηνίας. Εκλέχτηκε το 1932,1935,1936 βουλευτής Μεσσηνίας και το 1933 βουλευτής Καλαμών με το ΛΚ. Το 1952 εκλέχτηκε τελευταία φορά με τον ΕΣ βουλευτής Καλαμών.
- **Κοκκέβης Ανδρέας(1909-1997):** Ιατρός. Γεννήθηκε στην Χώρα Μεσσηνίας. Ήταν υποψήφιος με το ΚΦ και το 1950 αλλά εκλέχτηκε βουλευτής Μεσσηνίας το 1951. Επανεκλέχτηκε το 1956,1958 με το ΚΦ. Το 1961,1963,1964(19.2.1964-15.7.1964 υφυπουργός κοινωνικής Πρόνοιας, 16.10.1964-15.7.1965 Υπουργός Υγιεινής) εκλέχτηκε με την ΕΚ. Στην Μεταπολίτευση εκλέχτηκε βουλευτής το 1974 όταν διετέλεσε Υπουργός Εθνικής Ενότητας(24.7.1974-9.10.1974). Το 1981 εκλέχτηκε βουλευτής Επικρατείας με την ΝΔ.
- **Κοσμάς Γεώργιος(1884-1964):** Αντιστράτηγος ε.α. Γεννήθηκε στην Φαλάνθη Μεσσηνίας. Υπηρέτησε ως Γενικός Κυβερνήτης Δυτικής Θράκης (1947) και επικεφαλής του Γενικού Επιτελείου Στρατού ώσπου αποστρατεύτηκε το 1951 και εκλέχτηκε βουλευτής Μεσσηνίας με τον ΕΣ και βουλευτής Πυλίας με τον ίδιο συνδυασμό το 1952. Το 1954 διετέλεσε Γενικός Διοικητής Βορείου Ελλάδος (15.12.1954-24.5.1955) και έπειτα Υπουργός Βορείου Ελλάδος.
- **Κουλαμπάς Αναστάσιος(1897-1964):** Σταφιδοπαραγωγός. Γεννήθηκε στο Χαροκόπι Μεσσηνίας. Πρωτοστάτησε στο σταφιδικό κίνημα του οποίου ήταν αρχηγός από το 1928 ως το 1936. Το 1944 ήταν Γραμματέας του ΕΑΜ στην

Πελοπόννησο. Εκλέχτηκε βουλευτής Μεσσηνίας το 1958 με την ΕΔΑ. Συνέχισε να είναι υποψήφιος μέχρι το 1964 αλλά δεν εκλέχτηκε ξανά.

- **Κούτσικας Δημήτριος(1898-1989):** Ιατρός. Γεννήθηκε στο Πλατύ Μεσσηνίας. Κατηγορήθηκε για συνεργάτης των Γερμανών και το 1946 ήταν επικεφαλής της ομάδας «Χιτών» στην Μεσσηνία.. Εκλέχτηκε βουλευτής Μεσσηνίας το 1946 με την ΗΠΕ. Το 1950 ήταν υποψήφιος με το ΝΚ και το 1951 με το ΛΚ αλλά δεν εκλέχτηκε. Το 1959 εκλέχτηκε δήμαρχος Μεσσήνης.
- **Κωστόπουλος Στάυρος(1900-1968):** Δικηγόρος. Γεννήθηκε στην Καλαμάτα. Υπήρξε μέλος του Διοικητικού συμβουλίου της Τράπεζας Εμπορικής Πίστεως (1937-1951) και πρόεδρος από το 1951 ως το 1953. Εκλέχτηκε πρώτη φορά βουλευτής Μεσσηνίας το 1928 και έπειτα το 1932 όταν και έγινε υπουργός Εθνικής Οικονομίας. Εκλέχτηκε βουλευτής Μεσσηνίας το 1946 με το ΚΦ(1947 Υπουργός Εθνικής Οικονομίας στην κυβέρνηση Μαξίμου, 1948 Υπουργός Εφοδιασμού και Διανομών) και ξανά το 1950 στην Κυβέρνηση Σ. Βενιζέλου Υπουργός Συντονισμού, το 1956 με την ΔΕ, το 1958 με το ΚΦ, το 1961 με τον Συνασπισμό ΕΚ-ΚΠ, το 1963 με την ΕΚ (Υπουργός Εθνικής Άμυνας) όπως και το 1964. Το 1965 πρωτοστάτησε στην αποστασία και ορκίστηκε Υπουργός Εθνικής Άμυνας στην κυβέρνηση Αθανασιάδη –Νόβα.
- **Λαμπρόπουλος Ανδρέας(1886-1960):** Δικηγόρος. Γεννήθηκε στην Κυπαρισσία. Διετέλεσε Διοικητής της Αγροτικής Τράπεζας Ελλάδος(1935-1945). Εκλέχτηκε βουλευτής Μεσσηνίας το 1950 με το κόμμα Γ.Παπανδρέου (Υπουργός Γεωργίας). Το 1952 εκλέχθηκε στην Αθήνα με τον ΕΣ και το 1956 έγινε βουλευτής ως πρώτος επιλαχών μετά τον θάνατο του βουλευτή Αθηνών Ι.Τριανταφύλλη. Το 1958 ήταν υποψήφιος στην Β΄ Αθήνας αλλά δεν εκλέχτηκε.
- **Λαντζούνης Δημήτριος(1909-1991):** Δικηγόρος. Γεννήθηκε στον Μελιγαλά Μεσσηνίας. Ήταν υποψήφιος βουλευτής Μεσσηνίας πρώτη φορά το 1946 με την ΗΠΕ. Εκλέχτηκε βουλευτής Μεσσηνίας το 1950 με το ΛΚ και το 1951 με τον ΕΣ και το 1952 βουλευτής Μεσσήνης. Το 1956 εκλέχτηκε με την ΕΡΕ και διετέλεσε Γενικός Γραμματέας της Βουλής ως το 1958. Επανεκλέχτηκε με την ΕΡΕ το 1958, 1963,1964. Το 1961 αν και ήταν υποψήφιος δεν κατάφερε να εκλεγεί.

- **Λυκουρέζος Πausανίας(1904-1968):** Δικηγόρος. Γεννήθηκε στην Ερμούπολη της Σύρου. Εκλέχτηκε βουλευτής Μεσσηνίας πρώτη φορά το 1946 με την ΗΠΕ και αφού είχε ήδη συμμετάσχει άλλες τρεις φορές σε εκλογικές αναμετρήσεις. Επανεκλέχτηκε το 1951 με τον ΕΣ και το 1952 πάλι με τον ΕΣ εκλέχτηκε βουλευτής Καλαμών. Το 1958 εκλέχτηκε με την ΕΡΕ, το 1961 με τον συνασπισμό ΕΚ-ΚΠ αλλά δεν κατάφερε να εκλεγεί το 1963, 1964.
- **Μερλόπουλος Δημήτριος(1898-1968):** Δικηγόρος. Εκλέχτηκε βουλευτής Μεσσηνίας με την ΕΔΑ το 1958.
- **Μπόμπολας Νικόλαος(1901-):** Ιατρός. Εκλέχτηκε πρώτη φορά βουλευτής Πυλίας το 1952 με τον ΕΣ και το 1964 με την ΕΚ βουλευτής Μεσσηνίας.
- **Μπούτος Ιωάννης(1925-2004):** Δικηγόρος. Γεννήθηκε στον Μελιγαλά Μεσσηνίας. Εκλέχτηκε βουλευτής Μεσσηνίας με το ΚΦ. Επανεκλέχτηκε το 1956 με την ΔΕ και το 1961 με την ΕΡΕ (Υφυπουργός Συντονισμού) όπως και το 1963, το 1964 με τον συνασπισμό ΕΡΕ- ΚΠ. Στην μεταπολίτευση διετέλεσε υφυπουργός παρά τον Πρωθυπουργό στην κυβέρνηση εθνικής Ενότητας. Πολιτεύτηκε στην συνέχεια με την ΝΔ μέχρι το 1985.
- **Ντολιόπουλος Διονύσιος(1892):** Δικηγόρος. Καταγόταν απ τους Γαργαλιάνους. Συμμετείχε ως υποψήφιος πρώτη φορά στις εκλογές του 1926 με το Κόμμα Ελευθεροφρόνων. Εκλέχτηκε βουλευτής το 1933, 1935 με το ΛΚ και βουλευτής Τριφυλίας το 1952 με τον ΕΣ
- **Οικονομόπουλος Λεωνίδας(1890-1969):** Δικηγόρος. Εκλέχτηκε το 1936 με την Γενική Λαϊκή Ριζοσπαστική Ένωση και το 1951 με τον ΕΣ βουλευτής Μεσσηνίας και το 1952 με το ίδιο κόμμα βουλευτής Μεσσηνίας.
- **Παπαηλιού Ηλίας(1912-1985):** Δικηγόρος. Γεννήθηκε στην Δήμητρα Αρκαδίας και εκλέχτηκε πρώτη φορά το 1951 βουλευτής Αρκαδίας και το 1952 βουλευτής Γορτυνίας με τον ΕΣ. Εκλέχτηκε με την ΕΡΕ το 1958, 1961, 1963, 1964 βουλευτής Αρκαδίας. Στην Μεταπολίτευση εκλέχθηκε ξανά βουλευτής το 1974 και το 1977(Υφυπουργός Εθνικής Άμυνας).
- **Περρωτής Αθανάσιος/ Νάσος(1888-1970):** Δικηγόρος. Γεννήθηκε στην Καλαμάτα. Εκλέχτηκε πρώτη φορά το 1910 και μετά το 1912 και 1915.

Έπειτα από την Κατοχή εκλέχτηκε βουλευτής Μεσσηνίας το 1946 με ΗΠΕ και διετέλεσε Υπουργός Ταχυδρομείων, Τηλεγράφων και Τηλεφώνων(18.4.1946-24.1.1946, κυβέρνηση Τσαλδάρη).

- **Περρωτής Αριστομένης(1934-2011):** Δικηγόρος. Γεννήθηκε στην Αθήνα.Εκλέχτηκε πρώτη φορά βουλευτής Μεσσηνίας το 1961 με την ΕΡΕ όπως και το 1964. Το 1967 διετέλεσε υφυπουργός Εμπορίου. Στην Μεταπολίτευση διετέλεσε βουλευτής με την ΝΔ.
- **Πολυχρονόπουλος Ιωάννης(1896-1955):** Αξιωματικός της Αστυνομίας. Εκλέχτηκε βουλευτής Μεσσηνίας με το κόμμα των Ελευθεροφρόνων το 1946.
- **Σαμαράς Γεώργιος (1903-1984):** Πολιτικός μηχανικός. Γεννήθηκε στην Πύλο. Εκλέχτηκε βουλευτής Μεσσηνίας πρώτη φορά με την ΕΡΕ το 1956 και επανεκλέχτηκε με το ίδιο κόμμα το 1958,1961,1963.
- **Σαραντάκης Ιωάννης(1901-):** Ιατρός. Εκλέχθηκε βουλευτής Μεσσηνίας με την ΗΠΕ το 1946
- **Σκιαδάς Κωνσταντίνος(1902-):** Δικηγόρος. Γεννήθηκε στους Γαργαλιάνους. Εκλέχτηκε βουλευτής το 1936 με το κόμμα Γενικής Λαϊκής Ριζοσπαστικής Ένωσης και το 1946 με την ΗΠΕ.
- **Σπέντζας Νικόλαος(1905-1959):** Δικηγόρος. Γεννήθηκε στα Φυλιατρά. Εκλέχτηκε πρώτη φορά βουλευτής Τριφυλίας το 1933 και έπειτα το 1936 με το Κόμμα Εθνοφρόνων(Υφυπουργός Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων). Το 1946 εκλέχθηκε με την ένωση Εθνοφρόνων και το 1950 ως ανεξάρτητος. Το 1952 εκλέχτηκε βουλευτής Τριφυλίας με τον ΕΣ (υφυπουργός Οικισμού και Σεισμόπληκτων Νήσων 6.10.1955- 29.2 1956) και βουλευτής Μεσσηνίας με την ΕΡΕ το 1956.
- **Σπηλιόπουλος Κωνσταντίνος(1900-):** Δικηγόρος. Εκλέχθηκε το 1950 με το κόμμα Γ. Παπανδρέου βουλευτής Μεσσηνίας.
- **Σχινάς Απόστολος(1903-):** Δικηγόρος. Γεννήθηκε στον Άρι Μεσσηνίας. Εκλέχτηκε βουλευτής Μεσσηνίας το 1951 με τον ΕΣ και το 1956,1958,1961 με την ΕΡΕ.
- **Τουρκοβασίλης Θεόδωρος(1891-1975):** Δικηγόρος. Γεννήθηκε στην Αλωνίσταινα Αρκαδίας. Εκλέχτηκε βουλευτής Αρκαδίας το 1929 με το ΛΚ.

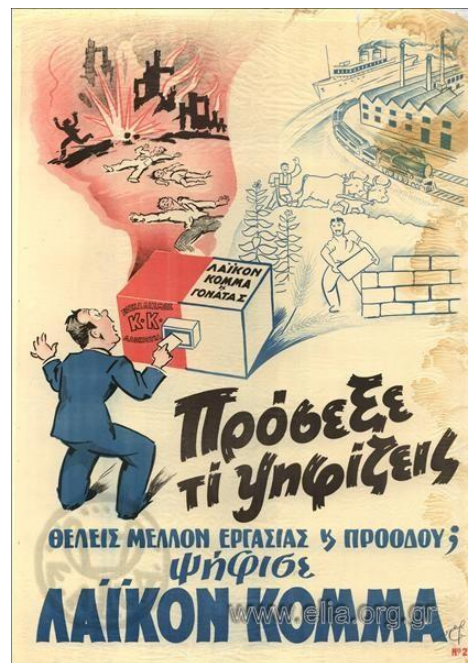
Έπειτα προσχώρησε στο κόμμα Εθνικοφρόνων και διετέλεσε Υπουργός Δικαιοσύνης (1926-1928). Το 1929 εκλέχτηκε στην Γερουσία. Το 1933 και το 1935 διατέλεσε Υπουργός Παιδείας. Το 1943 επί κατοχικής κυβέρνησης Ράλλη έγινε διοικητής της Τράπεζας Ελλάδος. Το 1946 συμμετείχε στις εκλογές Ίδρυσε μετά την Απελευθέρωση την Ένωση Εθνικοφρόνων με την οποία εκλέχτηκε το 1946 βουλευτής Μεσσηνίας. Το 1961 συνεργάστηκε με το Γ. Παπανδρέου.

- **Τριαντόπουλος Πάνος(1900-2002):** Δικηγόρος. Εκλέχτηκε με το 1946 βουλευτής Μεσσηνίας με το ΛΚ και το 1952 βουλευτής Ολυμπίας με τον ΕΣ.
- **Τσαπόγας Βασίλειος(1903-1985):** Δικηγόρος. Καταγόταν από το Χατζή Μεσσηνίας. Εκλέχτηκε το 1951 βουλευτής Μεσσηνίας με το ΚΦ.
- **Τσιρώνης Αναστάσιος(1882-):** Δικηγόρος Ήταν υποψήφιος πρώτη φορά το 1926 με το Κόμμα Εθνικοφρόνων και το 1928 ως ανεξάρτητος αλλά δεν εκλέχτηκε. Αντίθετα το 1932,1935,1936 εκλέχτηκε βουλευτής Μεσσηνίας, και το 1933 βουλευτής Ολυμπίας με το ΛΚ. Επανεκλέχτηκε το 1946 με την ΗΠΕ. Διετέλεσε υφυπουργός Εργασίας(27.1.1947- 17.2.1947, κυβέρνηση Μαξίμου). Εκλέχτηκε ξανά το 1952 βουλευτής Ολυμπίας.
- **Τσούρνος Ιωάννης(1893-):** Διευθυντής Πρακ. Εφημερίδας. Εκλέχτηκε το 1952 βουλευτής Γορτυνίας με τον ΕΣ
- **Φουσιάνης Χρήστος(1902-1989):** Καθηγητής Πανεπιστημίου. Γεννήθηκε στο Χατζή Πυλίας. Εκλέχτηκε βουλευτής Μεσσηνίας το 1946 με το ΛΚ. Ήταν κοσμήτορας της σχολής Θετικών Επιστημών του Πανεπιστημίου Αθηνών 1965-1966.
- **Χαραλαμπίδης Ιωάννης(1919-2014):** Μηχανικός- Αξιωματικός εν αποστρατεία. Γεννήθηκε στο Ψάρι Μεσσηνίας. Εκλέχτηκε βουλευτής Μεσσηνίας με την ΕΚ το 1963,1964. Το 1974 συμμετείχε στην ίδρυση του ΠΑΣΟΚ του οποίου διετέλεσε Κοινοβουλευτικός εκπρόσωπος(1977-1981) και μέλος του Εκτελεστικού γραφείου(1977-1985). Διετέλεσε ακόμη Υπουργός εξωτερικών (1981-1985),Αντιπρόεδρος την Κυβέρνησης (1985-1989), Υπουργός Εθνικής Άμυνας, Ευρωβουλευτής.

- **Ψαρρέας Ιωάννης (1902-1982):** Ιατρός. Γεννήθηκε στο Νομισί Μάνης. Διατέλεσε δημοτικός σύμβουλος Καλαμάτας και πρόεδρος του δημοτικού συμβουλίου. Εκλέχτηκε βουλευτής Καλαμών με τον ΕΣ το 1952 και βουλευτής Μεσσηνίας με την ΕΡΕ το 1956, 1958, 1961,1963,1964 και επανεκλεγόταν ως το 1977. Διετέλεσε υφυπουργός Υγείας στις κυβερνήσεις Καραμανλή την περίοδο 1956-1963.

Προεκλογική αφίσα Λαϊκού Κόμματος 1946 (Ε.Λ.Ι.Α.)

Προεκλογική αφίσα Λαϊκού Κόμματος 1946 (Ε.Λ.Ι.Α.)

Προεκλογική αφίσα Λαϊκού Κόμματος 1946 (Ε.Λ.Ι.Α.)

Προεκλογική αφίσα 1946 (Ε.Λ.Ι.Α.)

Τοιχοκολλημένες προεκλογικές αφίσες (1946) ,
(Μηχανή του Χρόνου)

Τοιχοκολλημένες προεκλογικές αφίσες (1946) ,
(Μηχανή του Χρόνου)

Προεκλογική συγκέντρωση 'Εθνικών Κόμμα Ελλάδος-Εθνικής Αντίστασης (Ζέρβας)' (1946) ,(Μηχανή του Χρόνου)

Προσέλευση πολιτών στις κάλπες (1946) ,(Μηχανή του Χρόνου)

Εκλογές 31ης Μαρτίου 1946, Αθήνα, ουρές ψηφοφόρων σε Εκλογικό Τμήμα στο Εθνικό Τυπογραφείο υπό το βλέμμα παρατηρητών της Διεθνούς Επιτροπής.(Φωτο: Nat R. Farbman) ,(Μηχανή του Χρόνου)

Επίσημοι στην οδό Αριστομένους στην Καλαμάτα για την λιτανεία κατά την εορτή της Υπαπαντής, 2 Φεβρουαρίου 1947. Στην πρώτη σειρά, από αριστερά προς τα δεξιά, διακρίνουμε τον νομάρχη Μεσσηνίας Νέζερ, τον Στυλιανό Γονατά, αρχηγό των Εθνικών Φιλελευθέρων, τον δήμαρχο Καλαμάτας Β. Παλαμάρα, τον βουλευτή Μεσσηνίας Νάσο Περρωτή. Παρίσταντο επίσης οι βουλευτές Δ.Κούτσικας και Δ.Λαντζούνης.(ΓΑΚ-Μεσσηνίας)

Εικόνα από το προεκλογικό κλίμα των εκλογών της 5ης Μαρτίου 1950 (Πρακτορείον Ηνωμένοι Φωτορεπόρτερ / Ν.Ε. Τόλης) (kathimerini)

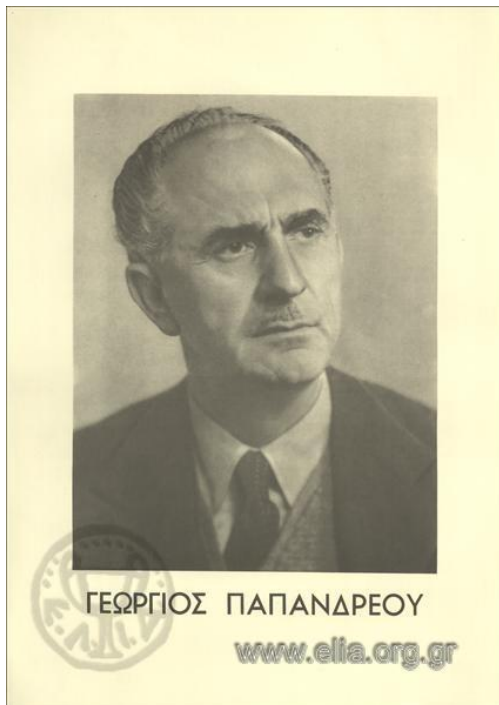

Προεκλογική αφίσα 'Νέου Κόμματος' 1950 (αρχείο ΕΡΤ)

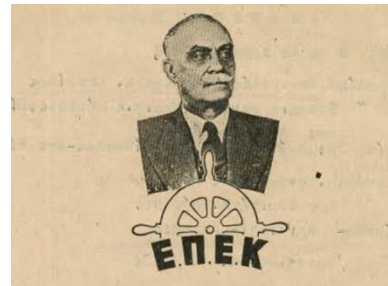

Εκλογικό κέντρο "ΜΕΑ" 1950 (αρχείο ΕΡΤ)

Προεκλογική αφίσα Γ.Παπανδρέου 1950 (Ε.Λ.Ι.Α.)

Ψηφοδέλτιο Ε.Π.Ε.Κ. 1950 (sansimera.gr)

Εκλογικό Κέντρο 'Ε.Π.Ε.Κ.' 1950 (αρχείο ΕΡΤ)

Προεκλογικό πανό του υποψηφίου του Λαϊκού Κόμματος, Δημήτριου Λαντζούνη, στη συμβολή των οδών 23ης Μαρτίου και Γερμανού 1950 (Φώτο:Χρ. Αλειφέρης, ΓΑΚ –Αρχεία Νομού Μεσσηνίας)

Προεκλογικό 'ιπτάμενο' πανό(αποτέλεσμα φωτομοντάζ) της ΠΑΠ-Πολιτική Αναξάρτητος Παράταξης του Κ.Μανιαδάκη, οδός Αριστομένων, 1950 (Φώτο: Χρ. Αλειφέρης, ΓΑΚ –Αρχεία Νομού Μεσσηνίας)

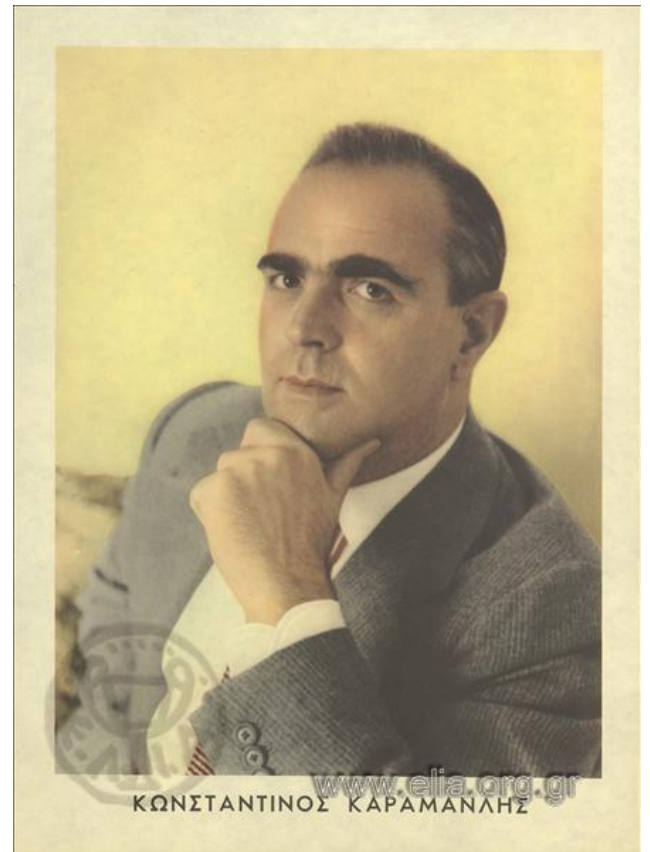
Το εκλογικό κέντρο της ΠΑΠ. Η τοιχοκόλληση προγραμμάτων και φωτογραφιών υποψηφίων υπήρξε πρωτοφανής σε αυτή την προεκλογική περίοδο, 1950 (Φώτο: Χρ. Αλειφέρης, ΓΑΚ –Αρχεία Νομού Μεσσηνίας)

Εκλογές 1950, διακρίνονται προεκλογικά πανό. Αριστερά το κτήριο του Επιμελητηρίου, με τις ζημιές που υπέστη κατά την είσοδο των ανταρτών το Σεπτέμβριο του 1944, να μην έχουν αποκατασταθεί ακόμα. (Φώτο: Χρ. Αλειφέρης, ΓΑΚ –Αρχεία Νομού Μεσσηνίας)

Προεκλογική αφίσα 'Κόμμα Φίλελευθέρων'(Ε.Λ.Ι.Α)

Προεκλογική αφίσα Κ.Καραμανλή(Ε.Λ.Ι.Α)

Εκλογικό κέντρο κόμματος 'Ελληνικού Συναγερμού, 1952 (ΕΟΑ)

Προεκλογική συγκέντρωση Κωνσταντίνου Καραμανλή, δεκαετία 1950 (Ε.Λ.Ι.Α)

Ο Διονύσιος Ντολιόπουλος με τη σύζυγό του Ελένη. (ΓαργαλιάνοιOnline)

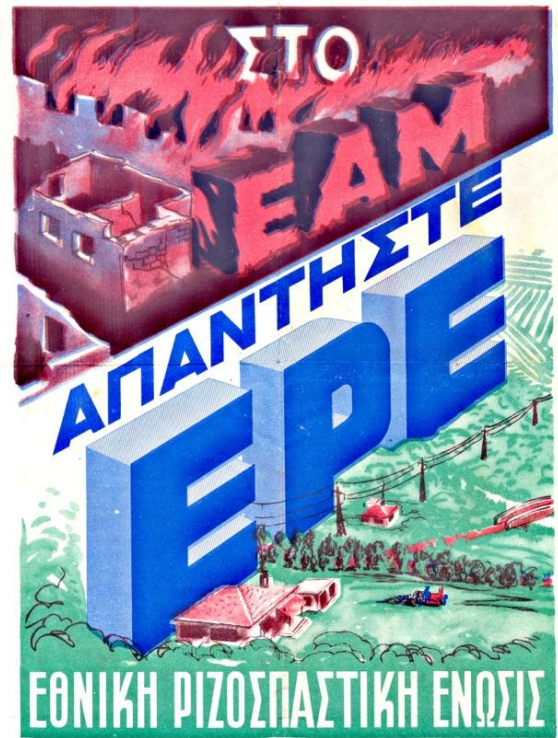
Προσέλευση γυναικών ψηφοφόρων στις κάλπες 1956 (Messinia Live)

Η βασίλισσα Φρειδερίκη καθισμένη παρακολουθεί εορταστικές εκδηλώσεις της επετείου 23^{ης} Μαρτίου στην Καλαμάτα. Στα αριστερά παρίστανται οι βουλευτές Μεσσηνίας: δεύτερος από δεξιά διακρίνεται ο βουλευτής της 'Δημοκρατικής Ένωσης' Ανδρέας Κοκκέβης και ακολουθούν οι βουλευτές της 'Εθνικής Ριζοσπαστικής Ένωσης (ΕΡΕ)' Γιάννης Ψαρρέας, Δημήτρης Λαντζούνης και Απόστολος Σχινάς, 1956 (Φώτο: Χρ. Αλειφέρης, ΓΑΚ –Αρχεία Νομού Μεσσηνίας)

Προεκλογική αφίσα ΕΡΕ ,1958

Προεκλογική αφίσα ΕΡΕ, 1958
(Ιδρ.Κ.Καραμανλής)

Αντικομμουνιστική προεκλογική αφίσα,1958
(erodotos.wordpress)

Προεκλογική αφίσα της ΕΔΑ, 1958 (kar.org.gr)

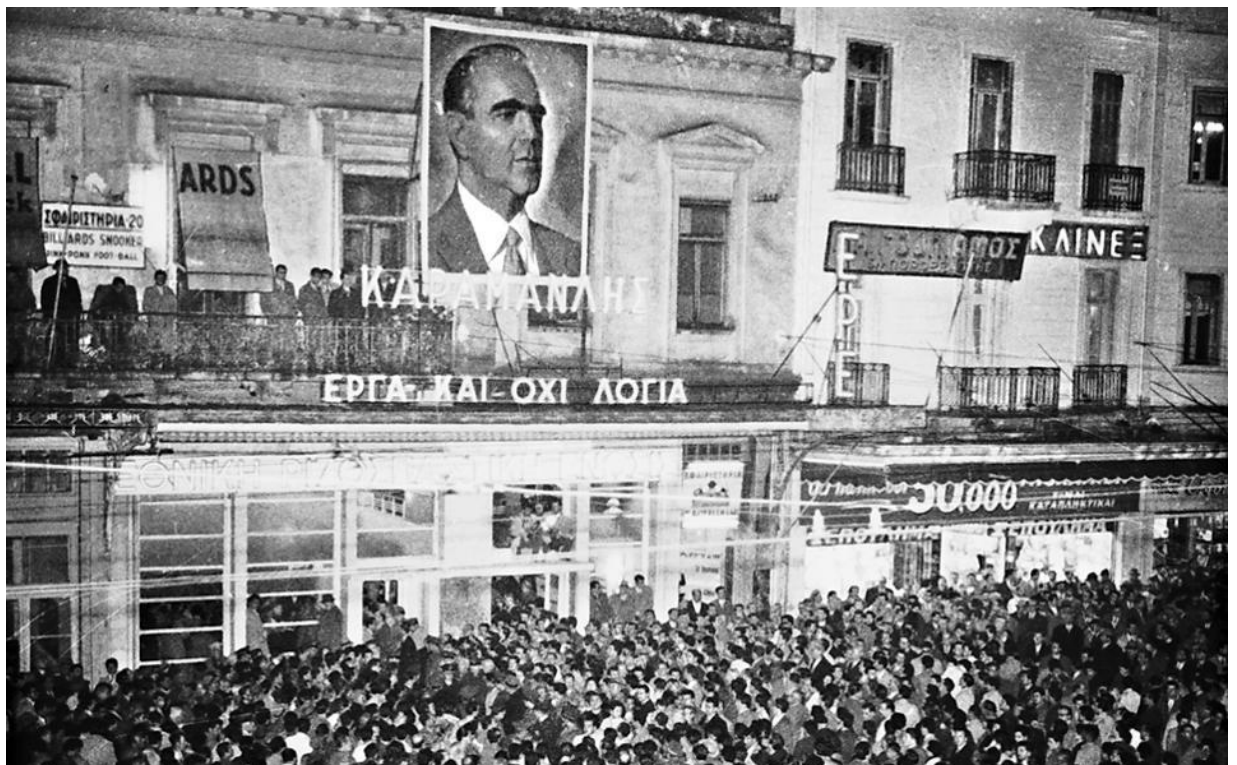

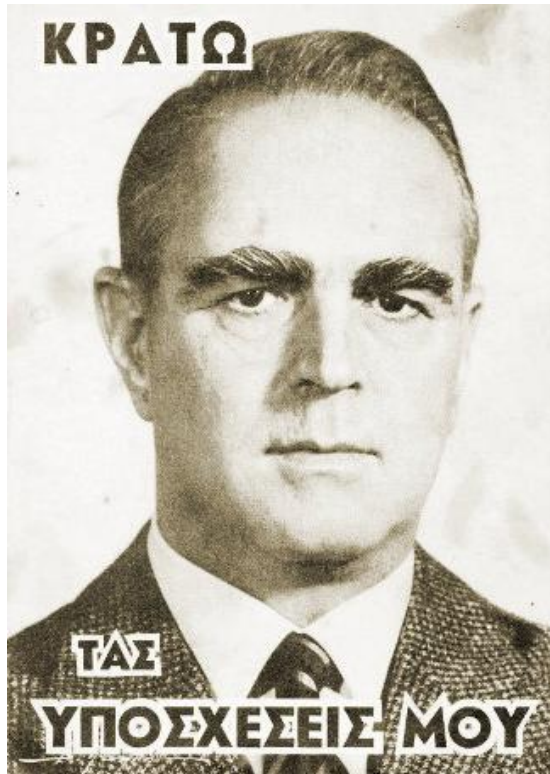
Ο ΕΘΝΙΚΟΣ ΗΓΕΤΗΣ
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΚΑΡΑΜΑΝΛΗΣ
Προεκλογική αφίσα Κ Καραμανλή,
1961(KATIOUSA)

Προεκλογική συγκέντρωση κόμματος ΕΡΕ, 1961
(sansimera.gr)

Προεκλογική συγκέντρωση κόμματος ΕΡΕ, 1961 (KATIOUSA)

Προεκλογική αφίσα ΕΡΕ, 1961(sansimera.gr)

Προεκλογική αφίσα 'Π.Α.Μ.Ε., 1961, (Ethnos)

Προεκλογική συγκέντρωση κόμματος 'Π.Α.Μ.Ε., 1961(rizospastis)

Προεκλογική αφίσα ΕΔΑ, 1961(rizospastis)

Προεκλογικό φεῖγβολάν αντικομμουνιστικό, 1961

Ο Γεώργιος Παπανδρέου και ο Σοφοκλής Βενιζέλος σε προεκλογική εκστρατεία 1963,(Ε.Λ.Ι.Α)

Προεκλογικό φεϊγβολάν ΕΡΕ-Προοδευτικών, 1964

Περίληψη

Η εργασία «ακολουθεί» τις εκλογικές αναμετρήσεις από το 1946, τις πρώτες εκλογές μετά από την Κατοχή, ως και το 1964 ένα βήμα πριν από την Χούντα με στόχο να αποτυπώσει το πώς οι πολιτικές ανακατατάξεις και οι ιδεολογικές μετεξελίξεις εγγράφονται στα αποτελέσματα τους. Επικεντρώνεται όμως στα εκλογικά αποτελέσματα της Μεσσηνίας, προκειμένου να αποδειχτεί το πώς οι τοπικές ιδιαιτερότητες, οι γενικότερες πολιτικές εξελίξεις, τα πρόσωπα, και οι δεσμοί εξουσίας τα διαμορφώνουν, ενώ ανιχνεύονται μέχρι σήμερα στις εκλογικές προτιμήσεις ενός τόπου επιβεβαιώνοντας την διαχρονικότητα τους.